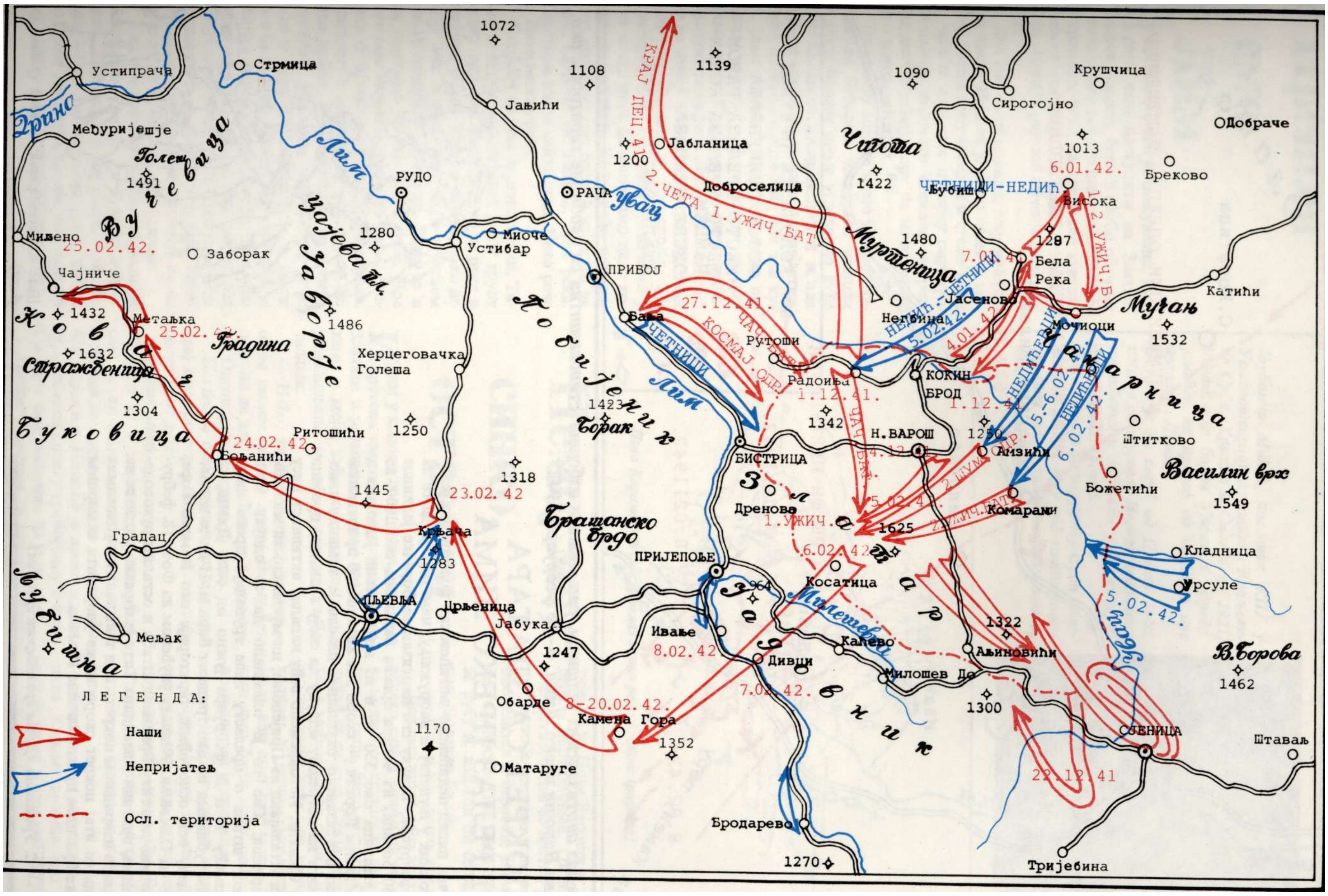

Дејства око Нове Вароши и долазак у Чајниче (1.12.1941-25.02.1942)

Борци три српска одреда сврстани у четири батаљона на борбеном путу од 1.12.1941. до 25.02.1942 године извели су акције: на Сјеницу (22.12.41), на Прибојску бању (27.12.41), у рејону Камене Горе — Обарде — југозападно од Пљеваља (8—20.02.42) и стигли у Чајниче (25.02.1942).

Први март 1942. године

Двомесечна борбена дејства 1. пролетерске бригаде против Немаца, усташа и четника у источној Босни (јануар и фебруар 1942) и тромесечне борбе четири српска партизанска батаљона у Санџаку (децембар 1941. и јануар и фебруар 1942) против квислиншких јединица, потврдила су оправданост оријентације војно-политичког руководства оружаног устанка, из октобра 1941. године, да на нове основе постави сгварање народноослободилачке војске Југославије. Замисао ЦК КПЈ и ВШ НОП Југославије, изражена у писменом захтеву ПК КПЈ за Црну Гору, 22. октобра 1941. из Ужица, да хитно на слободну територију упути 2500 до 3000, ради стварања већих партизанских јединица није онда остварена. Само два месеца касније та замисао о превазилажењу територијалне партизанске организације преко стварања нових једница — бригада — оспособљених да се маневарском тактиком и ударном снагом боре широм Југославије у складу са оперативно-стратешким захтевима рата и револуције — изражена је у одлуци ЦК КПЈ и ВШ НОПОЈ да се 21. децембра 1941. године оснује у Рудом 1. пролетерска бригада. По истеку наредна два месеца, врховни командант Тито упућује, 18. фебруара из Фоче, делегату Врховног штаба и осталим руководећим друговима, писмо у коме се, између осталог, каже: »Намјерни смо да од вашег људства створимо Другу пролетерску народноослободилачку бригаду. Оформљавање у овакву јединицу повољно ће утицати на морал и борбену вриједност вашег људства које је састављено из великог броја разних јединица«.

Врховни командант Тито је првог марта 1942. у Чајничу прогласио стварање 2. пролетерске народноослободилачке ударне бригаде.

У 1942. години, четири месеца (март —јуни) Бригада делује на широком простору: у источној Босни разбила је групацију српских четника, које је наоружала италијанска команда у Вишеграду; у троречју Дрине, Пиве и Таре и у западној Херцеговини супротстављала се јединицама црногорских и херцеговачких четника, удружених са италијанским окупатором. Велика, оппгта надмоћност удруженог непријатеља и осетан губитак бораца њеног 4. батаљона, на брду Гат, код Гацког, указали су да се цела партизанска групација не може успешно одржати на дотадашњој теригорији.

Реално процењујући да се народноослободилачки рат у ондашњим условима не може развијати враћањем партизанских јединица у Србију, Врховни штаб је 24. јуна донео далекосежну наредбу: да се деловање пет посгојећих пролетерских бригада — којима је непосредно командовао — пренесе у Босанску крајину, ради разбуктавања партизанског устанка.

У осгваривању плана на разбијању усташке Независне државе Хрватске, Бригада је учествовала од јула до краја децембра. Задала је значајне губитке елитним усташким јединицама у једномесечним борбама у Купресу, при ослобађању Јајца и Ливна, немачким, усташким и четничким снагама на планини Мањачи и јужно од Бања Луке, као и италијанском гарнизону у Босанском Грахову.

Као признање Бригада је 17. октобра, у Дрвару, примила бригадну заставу од врховног команданта Тита. Скоро половина састава попуњена је новим добровољцима, од којих су 223 борца потицала из Лике, Босанске крајине, Кордуна и Далмације. Од 1. новембра, формалним проглашењем Народноослободилачке војске Југославије, формирањем Друге пролетерске дивизије — Бригада, заједно са 4. црногорском и 2. далматинском пролетерском бригадом — улази у њен састав. Ствара се јединствена слободна територија, која обухвата петину простора предратне Југославије са центром у Бихаћу. Ту је основано Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије (АВНОЈ) које на свом Првом заседању, 26. и 27. новембра, 1942. године постаје политичко предсгавништво народноослободилачке борбе југословенских народа са одређеним обележјима највишег органа власти.

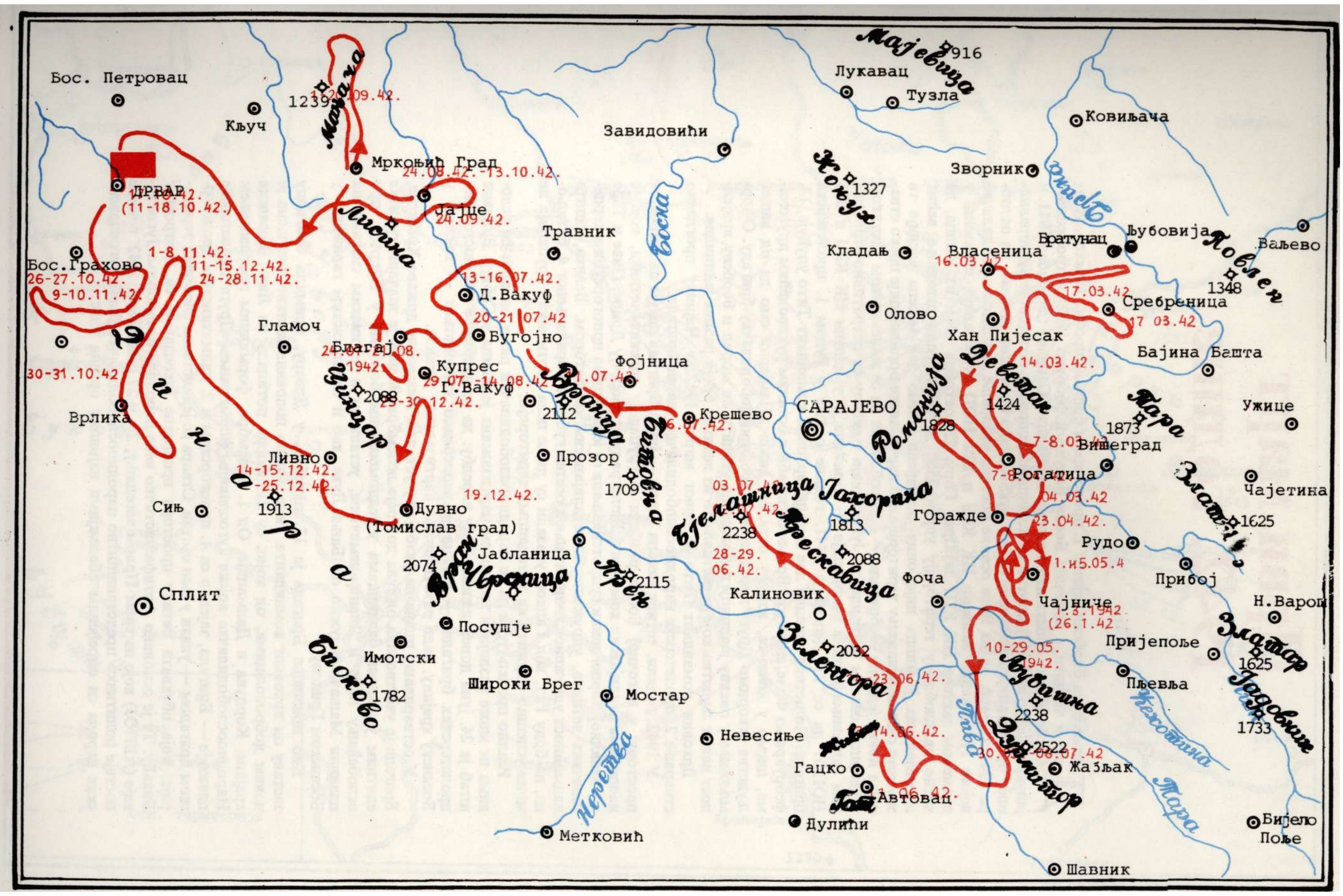

Борбени пут
Друге пролетерске брвгаде
1. 03 - 31. 12. 1942.

Чајниче - Борике - Сребреница - Братунац - Рогатица - Фоча - Козара (Чајниче) - Добри До (Жабљак) - Гат, Живањ (Гацко), Врбница (Зеленгора) - Тарчин, Пазарић (Коњиц) - Крешево - Шебешић, Оборци (Д. Вакуф) - Прусац, Урије (Бугојно) - Купрес - Мркоњић Град - Мањача (Бања Лука) - Јајце - Дрвар - Босанско Грахово - Плавно, Голубић (Книн) - Врлика (Цетина) - Ливно - Дувно - Купрес.

Мој први рапорт врховном команданту

Крајем фебруара и мој, 2. ужички батаљои стигао је у Чајниче. Милинко Купшћ, који је био са Врховним штабом, дође једног дана код мене и исприча ми да је већ донета одлука да се формира и друга пролетерска.

- Време је! Већ то одавно чекамо, сав радостан одговорих.

- Командант 2. пролетерске бригаде је Ратко Софијанић, а комесар Милинко Кушић, рече он на моје велико чуђење.

- Хајде, немој да се шалиш с озбиљним стварима? Где могу ја бити командант бригаде? - зачудих се. Никада то нисам ни помислио. Веровао сам да том задатку нисам дорастао.

Када су се 1. марта постројили батаљони у Чајничу требало је врховном команданту предати рапорт. Сетио сам се тада мога првог сусрета са вр-

Тито у Фочи, фебруара 1942)

Статут пролетерских бригада

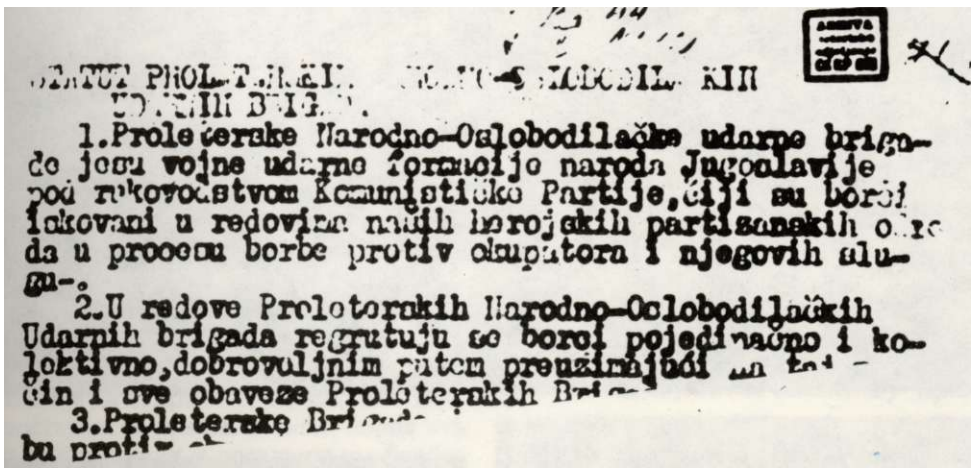

1.Proleterske Narodno-Oslobodilačke udarne brigade jesu vojne udarne formacije naroda Jugoslavije pod rukovodstvom Komunističke Partije,čiji su borci okovani u redovima naših borojačkih partizanskih odreda u procesu borbe protiv okupatora i njegovih slugu-.

2.U redove Proleterskih Narodno-Oslobodilačkih Udarnih brigada regrutuju se borci pojedinačno i kolektivno,dobrovoljnim putem preuzimajući na te-čin i sve obaveze Proleterskih Bri-

3.Proleterske Bri-

bu proti-

Факсимил прве странице оригиналног текста Статута пролетерских бригада, који је у целини објављен у »Билтену« Врховног штаба НОП и ДВ Југославије, број 14 - 15. за фебруар - март 1942. (израђен на шапирографу).

У току шестомесечне оружаие борбе устанак се распламсао готово у свим крајевима Југославије, осигуран је континуитет борбе на читавом југословенском простору и сгворени су услови за постепено прерастање устанка у ослободилачки рат. Било је потребно да се створе такве јединице које ће по својој ударној снази и маневарској способности превазићи партизанске одреде и које неће бити везане за одређену територију, него способне да се боре широм Југославије у складу са оперативно стратегијским захтевима рада и револуције. Полазећи од концепције о постепеном сгварању армије, ЦК КПЈ и ВШ НОПОЈ одлучили су да се приступи стварању нових јединица - бригада.

Тако је одлуком ДК КПЈ и наређењем ВШ НОПОЈ од главнине партизанских одреда који су се повукли из Србије и од дела снага из Црне Горе формирана у Рудом, 21. децембра 1941, 1. пролетерска НОУ бригада, а 1. марта 1942 у Чајничу 2. пролетерска НОУ бригада, што представља револуционарни догађај у изградњи војне организације.

Да би јасно одредио карактер, задатке и организацију нових јединица, Тито је у Фочи крајем фебруара 1942. написао Статут пролетерских народноослободилачких ударних бригада, у којем је истакнуто да су пролетерске бригаде »војне ударне формације народа Југославије под руководством Комунистичке партије«, да су »јемство за успешну борбу против окупатора и његових домаћих слугу«, да »чине језгро будуће народне армије« и да, као покретне јединице, »увек морају бити спремне да дејствују где је то потребно«. Задацима бригада била је саображена и њихова формација. Организација јединица, команди и штабова, органа за снабдевање и санитета постављена је тако да су бригаде представљале лаке и брзопокрегне јединице способне да воде крупније борбе и да наносе ударце јачим јединицама непријатеља. Стварањем бригада нису укинути партизански одреди. Напротив, они су као територијални и за народне масе најприхватљивији облик оружаних снага остали незамењив облик активирања и мобилизације нових бораца и основа за формирање бригада.

Пракса је брзо показала да је бригада облик војне организације који је, уз остале чиниоце, омогућио да оружани устанак прерасте у општенародни ослободилачки рат.

(М. Цолик Преглед операција на Југословенском ратишту, 1941 - 1945)

(Наставак са стр. 39)

ПО ОДЛУЦИ ЦЕНТРАЛНОГ КОМИТЕТА КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЈ1АВИЈЕ И ВРХОВНОГ ПГГАБА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ПАРТИЗАНСКЕ И ДОБРОВОЉАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ФОРМИРАНА ЈЕ 1-ОГ МАРТА ОВЕ ГОДИНЕ

ДРУГА ПРОЛЕТЕРСКА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКА УДАРНА БРИГАДА

У КОЈУ СУ УШЛЕ НАЈБОЉЕ ПАРТИЗАНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ КОЈЕ СУ СЕ ПРЕКАЛИЛЕ У ДЕВЕТОМЕСЕЧНОЈ БОРБИ ПРОТИВ ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ДОМАЋИХ СЛУГУ!

ДРУГА ПРОЛЕТЕРСКА БРИГАДА ЋЕ ПО ПРИМЕРУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ НАСТАВИТИ ЈОШ ОДЛУЧНИЈУ И БЕСПОШТЕДНИЈУ БОРБУ ПРОТИВ ОКУПАТОРА И СВИХ ЊЕГОВИХ ПЕТОКОЛОНАШКИХ САВЕЗНИКА, БОРИЋЕ СЕ ЗА СЛОБОДУ СВОЈЕ ПОРОБЉЕНЕ ЗЕМЉЕ, ЗА БОЉУ И СРЕЋНИЈУ БУДУЋНОСТ.

КОМАНДАНТ НОП и ДВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
ТИТО. с. р.

(»Билтен« Врховног штаба НОП и ДВ Југославије, број 14 - 15, фебруар-март 1942. године)

ховним командантом. Било је то новембра 1941. год. у Ужицу. Врховни штаб је тражио као своју занггиту једну чету из Ужичког одреда. Штаб Ужичког одбора изабрао је Моравичку чету, чији сам командир био ја.

Чим смо стигли у Ужице, Милинко Кушић, комесар Ужичког одреда дао нам је задатак да обезбеђујемо Врховни штаб који је тада био смештен у згради Народне банке. Већ сутрадан чета је почела да врши своје нове задатке. Пре подне је објављена узбуна. Надлетали су авиони. Бомбардовали. Тито се налазио у банцн, а када су авиони наишли он је изашао напоље. Чела набрана, мршав, испијен — али крепак. Уливао је снагу при првом сусрету. Тада сам га први пут видео. Носио је пушку. Тито ме позва и упита;

- Јеси ли ти командир Моваричана?

Чајниче

Чајниче (од персијског: *чај* - вода и *нич* - добра) насеље у горњем Подрињу, 19 километара југоисточно од Горажда, 2546 становника (1981). Лежи на надморској висини од 816 метара, између планине Цицељ (1433 м) и Чивчи-брда (1326 м), на реци Јањини, десној притоци Дрине. Чајниче се први пут спомиње 1477. године као трговачко место. У старој српској православној цркви, сграђеној 1492. године, чувају се *Чајничка красница,* најстарија икона у Босни и Херцеговини и *Чајничко еванђеље,* босански ћилирски споменик, с краја 14. или почетком 15. века, писан уставом на пергаменту у југоисточној Босни. У турском периоду преко Чајнича је пролазила »Стамболска џада« која је повезивала градове Босне и Црне Горе са Цариградом. У 18. веку чајнички ковачи су били познати по вештини обраде метала, а у месту је постојала и ковачница новца. Околина Чајнича је богата шумом, па је експлоатација и прерада дрвета најважнија привредна грана.

У народноослободилачком рату Чајниче је први пут ослобођено 26. јануара 1942. године. Три српска партизанска батаљона су из Бољанића преко Мет^ље стигла увече 25. фебруара у свечано украшен и осветљен град, где су им срдачан дочек приредили представници партизанске команде места, народноослободилачког одбора и многи грађани.

Панорама Чајнича, у коме је 1. 03. 1942. основана Друга пролетерска бригада.

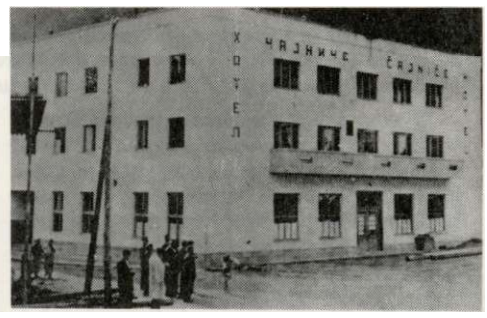

Хотел »Чајниче« са чијег је балкона Врховни ко\шндант Тито саопштио борцима да је по одлуци ЦК КПЈ и ВШ НОВ и ДВ Југославије формирана Друга пролетерска народно-ослободилачка ударна бригада.

- Јесам, друже врховни команданте.

- Распореди другове у групе по четирн - пет да плутонима гађају авионе.

Сада, овде у Чајничу, треба опет да изађем пред друга Тита. Одједном сам се нашао у незгодној ситуацији, јер нисам знао како да рапортирам. Да кажем бригада - још није бригада, док то Тито не каже. Да кажем другачије - не знам како. Ја сам стално о томе размишљао и нисам више никога и нипгга питао. Мирно сам сачекао долазак чланова Врховног шгаба - оштро комацдовао и чврстим војничким кораком изашао пред друга Тита и рапортирао:

- Друже врховни команданте, српски партизани спремни су за формирање 2. пролетерске бригаде...

Тито је примио рапорт. Руковао се са мном, обишао строј и одржао борцима говор о задацима бригаде.

На ручку са пггабом бригаде био је и друг Тито. Присуствовали су и остали чланови Врховног штаба и штабова батаљона (сем трећег који још није био ни стигао у састав бригаде). Седео сам до Тита. Још на почетку ручка рекох Титу оно о сам чему већ неколико дана мислио:

- Друже врховни команданте, мислим да још нисам дорастао да будем командант бригаде. До сада сам командовао само батаљоном. У бившој војсци био сам обичан редов. Бојим се да нећу моћи да одговорим свим задацима.

Тито ми одмах одговори:

- Заиста, велика је и врло одговорна дужност бити командант бригаде, али ми морамо подизати наше кадрове. Нећемо их тражити од других, него из редова наше радничке класе, наше Партије. Комуниста може све да савлада само ако хоће да ради и учи.

Тито је био одушевљен расположењем бораца и руководилаца бригаде. Рекао је да 2. пролетерска сигурно неће заостајати за првом. И њени борци већ су се прекалили у досадашњим борбама. Говорио је о новим задацима, новим формама борбе. Рекао је да је успут видео пуно места и добрих положаја за заседу. Треба одлучније прећи на ноћне акције. До сада се већином ратовало дању. Туђи ћемо и узнемиравати непријатеља ноћу тако да не буде способан ни за борбу дању. Не дати непријатељу никада мира.

Ратко Софијанић

Чланови Штаба Друге пролетерске бригаде са другим војним руководиоцима у источној Босни, средина марта 1942. Стоје слева: Љубодраг Ђурић, заменик команданта бригаде, Бошко Марковић, на раду у Штабу, Александар Ранковић Марко, члан Врховног штаба, Спасенија Бабовић, заменик политичког комесара бригаде, Мома Ђурић, из Пратеће чете Врховног штаба, Ратко Софијанић, командант бригаде, Павле Илић Вељко, начелник Штаба бригаде.

САСТАВ БРИГАДЕ

На дан проглашења бригаде, њених 867 припадника било је распоређено овако: Штаб бригаде - 9, 1. ужички батаљон - 231, 2. чачански - 202, 3. шумадијски - 183, 4. ужички - 226, приштапске јединице - 9. Мушкараца је било 815 а жена 52. У доба до 20 година налазило се 224, од 20 до 25 - 378, преко 25 година - 265 бораца.

Податак да су 384 борца (44,23 посто), били радници, односно скоро половина људства, велики проценат сељака (24,79 посто или 225 бораца) говори о томе да је ово била бригада радника и сељака (69,07 посто) и по свом социјалном саставу пролетерска.

Велики проценат чланова КПЈ и СКОЈ-а (56,41 посто) говори о њеној чврстој идеолошкој оријентацији. Бригада је била и кадровска јединица, јер су се у њеним редовима налазили неки чланови Покрајинског комитета КТ за Србију, окружних и среских комитета КПЈ, инструктори комитета, секретари ћелија и руководиоци СКОЈ-а. Овакав састав бораца знатно је олакшавајуће деловао на руковођење и командовање бригадом.

Бригада је по свом националном саставу била, углавном, српска, јер су 96,42 посто, или 847 бораца, били Срби. Касније, пролазећи кроз разне крајеве наше земље, она се попуњавала и из других националности, али је и даље преовлађивала српска националносг.

Бригада је била наоружана лаким пешадијским наоружањем: пушкама, пушкомитраљезима и тромблонима, а од тежег наоружања имала је само неколико митраљеза. Располагала је само са ограниченом количином муниције. Све што јој је било потребно од наоружања и муниције морала је отимати од непријатеља.

С. Урошевић: Друга пролетерска бригада

Ариљска чета 2. ужичког батаљона у Чајничу пред осниван>е Бригаде, крајем фебруара 1942.

Ушли смо у бригаду

Најзад, дошао је и први март. Сунце је пријатно грејало, па су по улицама Чајнича од ислопљеног снега текли потоци воде. Осећало се пролеће. Свуда је владало оппгте - празнично расположење, пред велики догађај.

Негде одмах по подне наређен је излазак у строј. Отишли смо пред хотел, дугачку двоспратну зграду, лепо очувану и са великим балконима. Постројава се батаљон до батаљона, фронтом према хотелу.

Пред тако постојеним батаљонима, обављајући своје послове ужурбано се кретао Ратко Софијанић. Његова снажна фигура није могла и иначе остати незапажена. Посебно је био упадљив због некакве шубаре на глави, начињене од зечје коже.

Ратко је врло често, нестрпљиво погледавао на своју десну страну. И ми смо гледали на ту страну у жељи да видимо Тита, јер нас је доста било који ће га тада први пут видети. Одједном се чуло Ратково громогласно:

- Мир-но! а затим - поздрав нале-во!

Међутим, нисмо успели да се држимо строго војнички. Истезали смо вратове и провиривали један поред другог, да пгго боље видимо Тига. Мало затим, наиђе групица људи пред којом је ишао човек средњег раста, у тамном оделу. На опасачу се истицао пиштољ, преко рамена упртач, на глави тамна шубара руског кроја, а на ногама је имао чизме. У лицу некако препланyо, па се чинило да су му и очи црне, образи усахли, док су му покрети били врло живи. Већ по томе што иде напред, а остали иза њега, закључили смо да је то сигурно Тито. При том наступи велико узбуђење.

- Ено га и Крцун! - шапну неко до мене у строју.

Тито је прилазио све ближе, а Ратко се отсечно упутио према њему. Када стиже пред друга Тита, Ратко стаде чврсто и поче да рапортира. У оној тишини његове речи су необично јако одјекивале кроз Чајниче. Затим се друг Тито с њим поздравио, па су пошли поред строја. Тиго је стиснутом песницом отпоздрављао, а онда се попео на балкон хотела, па попгго нас је погледао као да нас пребројава речи:

- Смрт фашизму!

Ми отпоздрављамо, а друг Тито настави:

- Другови борци, командири и политички комесари наше Друге пролетерске бригаде, носим вам поздраве Централног комитета и Врховног штаба.

Када је почео да говори о борбама у Србији, помињући Ужице, Краљево и Ваљево, Шумадију, четничку издају и све оно што се тамо збивало, очекивали смо да ће рећи како ћемо сада, заједно са Првом пролетерском, опет кренути тамо. Слушали смо га усхићено и пажљиво. Пало је у очи да не говори сасвим чисто српским језиком и, чинило се, да има неке руске примесе, пгго нам је посебно годило. Изразио је наду да ћемо ми, као и Прва полетерска, часно испунити све задатке који се пред нас поставе.

Друг Тито заврши, а не рече ни да ћемо у Србију, ни да ће сада бити лакше.

Војин Ђурашиновић Костја

Ратко Софијашић, командант бригаде, радник, члан КПЈ

Штаб бригаде

Први дани бригаде

Други март, Чајниче - Говори се о покрету. Врше се припреме. Пре тога морамо да испаримо наша одела. Купамо се у правом купатилу. Нисмо се окупали још од Ужица. После вечере смо кренули. Предузимљиви шофери и механичари су се снашли и направили пећи за дрва и угаљ и тако возили камионе. Пећ у каросерији служила нам је да се мало загрејемо, јер је било хладно. Спуштамо се у Горажде и смештамо у војничке касарне.

Трећи март, Горажде - Освануо је леп сунчан дан. Трава се зелени. После зимских снегова и мразева сада сунце и пролеће. Одржавамо партијски састанак и четну конференцију. Из вести сазнајемо да су Црногорци заузели Вирпазар и заробили 350 Италијана. Руси изводе зимску офанзиву и напредују.

Четврти март, Горажде - Саошнтавају да крећемо. Подељена је храна. Суве крушке и ораси и по један хлебчић од мешаног брашна од крушака и ражи. Слади и врло је укусан. Поседали смо у камионе. Стижемо у Устипрачу. Мост на друму је запаљен и срушен. Камиони се враћају, а ми ћемо даље пешке. Железничка станица - паљевина и гареж. Одавде су пре неки дан најурене четничке банде Дангића и Каменка Јефтића. Побегли су после малог пушкарања. У муслиманским селима минарета од џамија стоје као сведоци околних паљевина и четничког злочина.

Бранислав Јоксовић

Милиико Кушић, политички комесар бригаде, студент, члан КПЈ

Љубодраг Ђурић, *заменик команданта бригаде, учитељ, члан КПЈ*

Спасеинја Бабовић Цаша, *заменик политичког комесара бригаде. радница, члан КПЈ*

Др Војислав Дулић, *референт санитета бригаде, лекар, члан КПЈ*

Павле Илић Ђегкко, *начелник штаба бригаде, официр југ. војске, члан КПЈ*

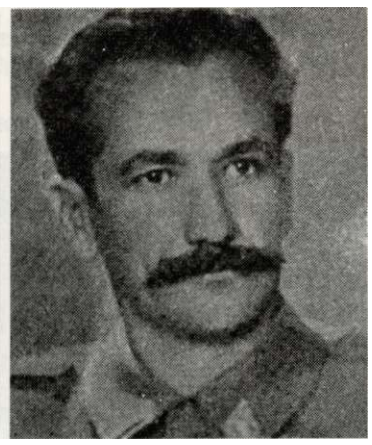

Радоваа Грковић, *интендант бригаде, правник, члан КПЈ*

ШТАПСКИ КУРИРИ

Душап Царевић, *десетар групе, земљорадник, члан КПЈ*

Јоваи Недовић, *радник, члан СКОЈ-а*

Драгослав Јаковљевић Дракче, *радник, члан* ***КПЈ***

ИНТЕНДАТУРА БРИГАДЕ

Драгн Ђурић, *помоћник интенданта, учитељ, члан КПЈ*

Теодосије Глишић, *студент*

Новица Ђурић, *опанчарски радник*

Божидар Игњатовић, *кројачки радник*

Каја Марковић Сипгер, *борац*

Стеваа Марковић Сиигер, *намештеник, члан КПЈ*

Радомир Поповић Розмир, *земљорадник*

Богдап Радап, *металски радник*

Брапко Ракић, *учитељ, члан КПЈ*

Укинуто следовање

После формирања бригаде у Чајничу батаљони су се разишли где је који већ нре тога био распоређен. Наш батаљон је био смепгген у вароши, у две кафане и у школи. Ово је, после Ужица, био први случај да смо се опет налазили у граду. И овде је, као раније на територији Ужичке републике, организована команда места која се, поред осталог, бринула о снабдевању војске. Заменик командира Алекса Дејовић ми је рекао да ћемо се и ми снабдевати свим потребама преко команде месга, и то на требовање.

- Сви ћемо дати за србијанске пролетере! - радосно ме дочека Родић, командант места.

- Иди ти, другар, у магацин и узми све што ти треба - рече и написа ми требовање за храну.

Најпре сам отишао на клаоницу и узео месо, а затим по хлеб који се издавао у једној пекари. Пошто сам набавио хране, пошао сам у магацин. Тамо је, за оне прилике, било свега: веша, пешкира, марамица, сапуна, дувана и правог папира за пушење, разног платна и још других ситница.

Веш је био сашивен од разноврсног материјала и боја. Кошуља је било жутих, зелених, шарених, па чак и од материјала од каквог се шију димије. Када сам ово донео у батаљон борци су се ишчуђавали и смејали.

- Што си нам женске рекле донео - заграјаше.

- Ово као да ћемо у машкаре! - добаци један друг.

Када сам одлазио у магацин приметио сам да су неки узели на требовање и ракију из подрума који се налазио одмах поред магацина. У подруму је било још и јабука, сувих крушака, ораха и шљива.

За сваки случај ипак одем у Штаб батаљона и упитам Јешу и Алексу могу ли, поред крушака, шљива и ораха, узети и ракије.

- Узми, узми, здраво је попити по једну чашицу пре јела! Добро је то за стомак, јер врши дезинфекцију! - одобри ми Јеша.

Одем и узмем нешто ракије коју смо делили само по чашицу, и то у строју, пре ручка. Истина, понеки се »шверцовао«, па Је и двапут улазио у строј, али кришом, да га не опазимо.

Други или трећи дан дођоше у наш батаљон другови из Штаба бригаде: Милинко Кушић, Ратко Софијанић а с њима је био и Миле Радовановић Фарбин. Хтели су да виде јесмо ли се добро одморили и опоравили. Када су обишли чете дођоше и до батаљонске интендантуре. На једном столу је стајало неколико флаша с ракијом. Кушић ме упита откуд нам ракија. Ја му објасних да смо је добили као следовање и да је, пре јела, делимо борцима.

- Шта кажеш - плану Кушић. Зар сте ви партизани, и то још пролетери, па пијете ракију! Ко вам је то дозволио кад је ракија забрањена у партизанској војсци?! - грди Кушић да све одјекује.

Кад је батаљон дошао на ручак пренесох свима наређење које се односило на забрану ракије.

- Другови - кажем - још ову ракију погшјте за ручак и више нема! Партизани не пију ракију!

- Ко је то рекао? - упиташе борци.

Испричах им како су били другови из Штаба бригаде и видели ракију, па забранили.

Велисав Станковић

Од Камене Горе до Чајнича

После преласка Лима, Славко из Рековца, Соске из Крагујевца и ја, као болесни и исцрпљени, послати смо из Камене Горе у Чајниче. Добили смо по 500 динара, с тим да храну не узимамо сами од сељака већ да плаћамо. Кренули смо ноћу. Снег је био велики, мраз, права цича зима. У шумици код села Глог оборена јела, а иза ње залегао човек с пушком. Стадосмо. Претреса нас једног по једног. Мене натера да вежем Соскета и Славка. Тада нас потера. Успут рече да идемо у птгаб. Тако дођосмо до једне јаруге где нас стиже други четник Душан.

Код поточића одвезаше мене и Соскете. Онај први четник Милан уби пипггољем Славка, а да не проговори ни речи. Соскету нареди да се свуче. Кад овај поче да скида капут, из џепа му испаде новчаник. Милан се саже да га дохвати. Затим из Соскетовог капута извуче мапу на којој је било обележено докле су Немци сгигли у СССР-у.

— То ли ти имаш, мајку ти комунистичку — цикну Милан крвавих очију и из пшптЈЉа испали два смртоносна метка у Соскета.

Тада схватих да сам ја на реду. Док сам свлачио шињел по Милановом наређењу, четник угледа ланац са сатом на кајишу мојих панталона. Баш кад је пребацивао пипггољ у леву руку да би десном руком извукао сат, ударих га из све снаге песницом у леву слепоочницу. Другим ударцем га оборих и спречих да пиштољ пребаци у десну руку. У магновењу приметих нож у његовој десној чарапи. Почесмо да се рвемо. Тада Милан добаци пипггољ Душану који му притрча у помоћ. Овај ме једним хицем погоди у леву мишицу, другим у уво а трећим ми окрзну главу. Четвртим хицем Душан погоди свог сабрата Милана.

Кад сам се освестио, Душана ни од корова. Својим пшњелом завих руку да не крварим и сачуваним првим завојем заустави крволиптање из главе. По трагу санки наиђох на кућу. Тамо ме опраше од крви и превише чистим платном. Ујугро ме младић изведе на пут којим стигох у Бољанић код санџачких партизана. Командир ми исприча да су и њихова два курира погинула на исти начин. Пошто ме нахранише, спроведоше ме на коњу до Метаљке, а одатле санкама до болнице у слободно Чајниче.

Станко Петровић Ливац

ШТАБ1. БАТАЈВОНА - УЖИЧШ

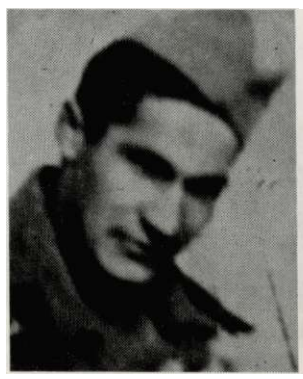

Радосав Ковачевић, командант, ђак, члан КПЈ

Мате Ујевнћ, политички комесар, радник, члан КПЈ

Петар Лековић, заменик команданта, каменорезац, члан КПЈ

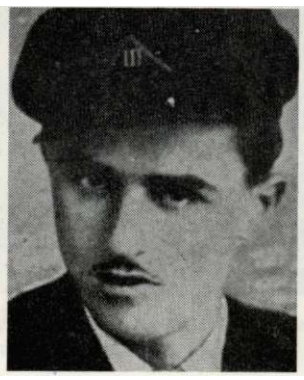

Мирослав Матовић Мићо, заменик политичког комесара, учитељ, члан КПЈ

Слободанка Недељковић, референт санитета, ђак, члан СКОЈ-а

Команде чета

1. четш — пожешка

Милепко Никитовић, командир, подофицир југ. војске, члан КПЈ
Папе Средаповић, полшпички комесар, радник, члан КПЈ
Видап Мићнић, заменик командира, радник, члан КПЈ
Матија Лапчевић, заменик политичког комесара, радник, члан КПЈ
Ружа Караклајић, болничарка, радница, члан КПЈ

2. чета — ари.1скн

Драто Јоваповић, командир, радник, члан КПЈ
Светолик Лазаревић Лаза, политички комесар, правник, члан КПЈ
Здравко Алексапдрић, заменик командира, трг. помоћник, члан КПЈ
Недељко Вуковић, заменик политичког комесара, радник, члан КПЈ
Олга Живковић, болничарка, ученица, члан КПЈ

Х четш — моравичка

Никола Божапић, командир, учитељ, члан КПЈ
Микап Павићевић, политички комесар, банк. службеник, члан КПЈ
Драгиша Мићнић, заменик командира, земљорадник, члан КПЈ
Милоје Николић, заменик политичког комесара, радник, члан КПЈ
Олт Величковић, болничарка, ђак, члан СКОЈ-а

Ступамо у Другу пролетерску

После снежне зиме, коју смо провели борећи се по Санџаку и свих оних тешких дана, одлазимо у источну Босну. Стижемо на Бољанић, а затим на Метаљку. У овој ваздушној бањи некад су господа проводили дане. А данас смо ми ту. Разговор. Песма.

Ујутру покрет за Чајниче. Спуштамо се брзо. Клизаво је, падамо, али шта мари-идемо у град. Веселимо се, јер ступамо у 2. пролетерску бригаду. Много смо слушали о 1. пролетерској. Сада, ето, и ми ћемо имати нашу пролетерску бригаду. Успут сретамо сељаке са натовареним коњима. Радознали смо — распитујемо колико има до Чајнича. Најзад први врхови џамија. Око града густа борова шума.

— Песма, песма! преноси се са зачеља. — Стој!

Поправисмо капуте, уозбиљисмо се и уђосмо са снажном »Буђоновком«.

Весео дочек, станови осветљени електричним светлом.

Ујутро спремање, парење веша, крпљење одела. Правимо знаке пролетерске: срп и чекић.

Милена Ситарица

Последња два до три дана фебруара у варошици се нарочито примећивала активност снабдевачке службе. Интенданти су се вијали на сваком кораку. Већи број кућа пунио се сламом и у њима су се припремали лежаји. Поред потока који протиче кроз варошицу, отворено је мало радилипгге где су се монтирала »партизанска бурад« за дезинфекцију одеће. Међу мештанима шапатом се проносила вест о доласку, у Чајниче, многобројне партизанске војске из Србије.

Момчило Ковачевић

ШТАЕ2. БАТАЉОНА - ЧАЧАНСШ

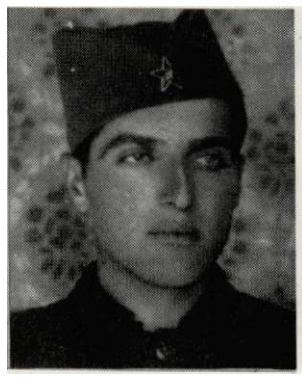

Средоје Урошевић, *командант, учитељ, члан КПЈ*

Драгослав Мупшовић, *политички комесар, агроном, члан КПЈ*

Радисав Јапићијевић Бомба*, заменик команданта, подофицир, члан КПЈ*

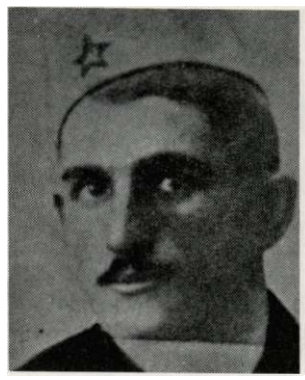

Божидар Томић, *заменик полшпичког комесара, радник, члан ПЈ*

Олга Ђокић, *референт санитета, студент медицине, члан СКОЈ-а*

Команде чета

1. чета —љубићка

Рајко Тапасковић, *командир, официр, члан КПЈ*
Милисав Лукић Миса, *политички комесар, ђак, члан КПЈ*
Воја Јовановић, *заменик командира, земљорадник, члан КПЈ*
Раденко Бећић, *заменик политичког комесара, ђак, члан КПЈ*
Зора Богићевић, *болничарка, радница, члан СКОЈ-а*

2. чета — чачаиска

Исидор Козодеровић, *командир, подофицир, члан КПЈ*
Милојица Паителић Мелајац, *политички комесар, ђак, члан КПЈ*
Душаи Ђурђевић, *заменик командира, новинар, члан КПЈ*
Милорад Достапић, *заменик политичког комесара, ђак, члан КПЈ*
Јелена Костић, *болничарка, ученица*

3. чета — таковска

Радивоје Ђусловић, *командир, земљорадник, члан КПЈ*
Радомир Ђуракић, *политички комесар, студ. технике, члан КПЈ*
Рајко Миловаповић, *заменик командира кроја, радник, члан КПЈ*
Милорад Умјеповић Мићо, *заменик политичког комесара, мет. радник, члан КПЈ*
Смиља Тодорић, *болничарка, радница, члан СКОЈ-а*

ШТАБ БАТАЉОНА - ШУМАДИЈСКИ

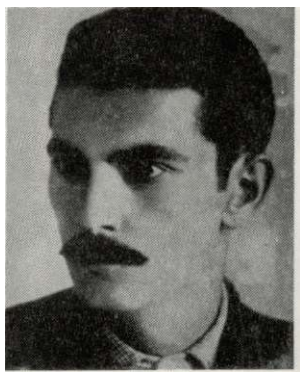

Душан Дугалић, комондант, службеник,

Тапасије Младеновић, *политички комесар, правник, члан КПЈ*

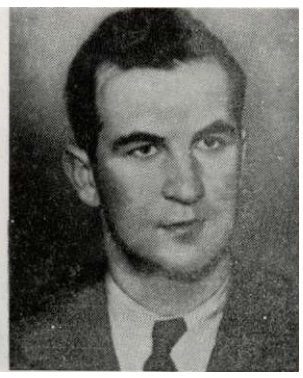

Нредраг Јефтић Шкепа, *заменик команданта, студ. права, члан КПЈ*

Драгослав Ђорђевић Гоша, *заменик политичког комесара, радник, члан КПЈ*

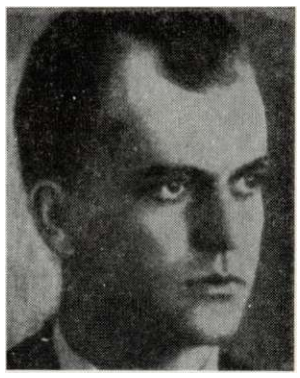

Бошко Ђуричић, *интендант, правник, члан КПЈ*

Витомир Цветковић, политички радник, члан КПЈ

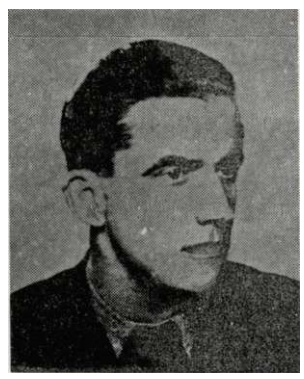

Милоје Хаџић Шуле, *санитетски референт, студ. медицине, члан КПЈ*

Команде чета

1. чета — рачанска

Душан Илић Србин, командир, војни служ. југ. војске
Милан Живић, политички комесар, земљорадник, члан КПЈ
Вукшјло Кукаљ, политички радник, учитељ, члан КПЈ
Зага Сгојиловић, политички радник, ђак, члан КПЈ
Ната Хаџић, полшпички радник, правник, члан КПЈ

2. чета — орашка

Марко Милаповић, командир, официр, члан КПЈ
Милутш Цветковић, полшпички комесар, радник, члан КПЈ
Момир Гајић, заменик командира, гшсар, члан КПЈ
Мирко Јолкић, заменик политичког комесара, радник, члан КПЈ
Радмила Шишковић, борац, ученица, члан СКОЈ-а

3. чета — поморавска

Лабуд Ђукић, командир, учитељ, члан КПЈ
Ипгвап Кизур Брка, политички комесар, радник, члан КПЈ
Албип Гроблар, заменик командира, радник, члан КПЈ
Радовап Мићовић, заменик политичког комесара, радник, члан КПЈ
Вида Милосавлкевић Кева, борац, домаћица, члан КПЈ

Постао сам борац Друге пролетерске

По доласку у Чајниче, борци Шумадијског батаљона добили су дозволу да се прошетају градом, али да у 16 часова сви будемо на својим местима.

Највише се задржавамо пред излазима, који беху махом празни, сем пиљарница. Пиљар ми измери килограм јабука. Док сам вадио новац поједох две јабуке. Пружам му сто динара. Он ми рече да овај новац овде не иде, већ само лире и куне.

Рекох му да ћу му донети сто куна, а нека задржи остатак јабука. У том наиђе Никола Дирака, водник и члан Партије у мојој чети, коме објашњавам пгга се десило.

Пошто не нађох ни куне ни лире, реших да одем пиљару. Кад иза угла искрсну Дирака, коме поново објашњавам спор. Страх ме од Дираке. Био је добар и исправан комуниста. Али цела чета зна га као цепидлаку. Ако то изнесе на партијски састанак, побојао сам се да ће ме казниги.

Тачпо у 16 часова, заменик политичког комесара батаљона Драгослав Ђорђевић Гоша отвара батаљонски партијски састанак.

— Сутра ће друг Тито и још неки другови из Врховног шгаба формирати Бригаду и њен пггаб. Добили смо директиву да партијске организације, пре тога, поразговарају ко може да буде пролетер.

На Гошино питање Цани (Спасенија Бабовић, заменик политичког комесара Бригаде) које су све сметње да борац не уђе у Бригаду, она одговори:

— Не може да уђе борац који је плашљив, кукавица, себичан, недружељубив, паникер, који нема добар однос са народом.

Кад Цана то рече, ја премрех.

Расправа је почела, најпре од командног каДра. Овај може, овај не може. Не примише десетак бораца, већ их оставшпе за неке позадинске јединице.

Мало затим Никола се јави за реч:

— Међу нама седи друг Дракче, који, по мом мишљењу, не би требало да буде ни члан Партије. Он је добар борац и радник, али је врло дрзак према народу. Ево, данас је узео јабуке од пиљара и хиће силом да му натури динаре, иако он тај новац не прима.

Гоша, још три друга и Цана се не слажу са Дираком.

— Није требало да узме јабуке на тај начин примети Цана, но да чујемо шта ће рећи.

Сав усплахирен, дрхтавим гласом једва проговарам:

— Нисам знао да динари овде не иду. Молим другове да ме приме у Бригаду, а дајем обећање да тако нешго више нећу урадити.

Ако не уђем у пролетерску бригаду, не треба ми ни живот.

Била је то строга мера. А све се добро завршило.

Дракче Јаковљевић

ШТАБ 4. БАТАЊОНА - УЖИЧКИ

Миодраг Миловаповић Лупе, командант, ђак, члан КПЈ

Добрило Пегровић, политички комесар, студент, члан КПЈ

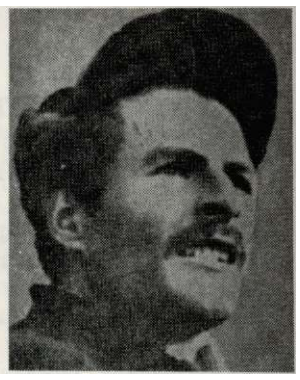

Јеврем Поповић, заменик команданта, радник, члан КПЈ

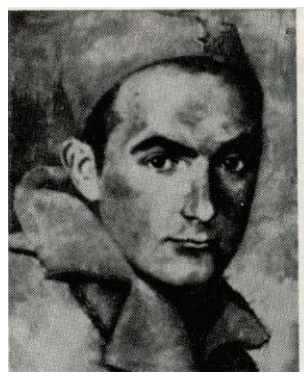

Алекса Дејовић, заменик полшпичког комесара, мет. радник, члан КПЈ

Велисав Сганковић, интендант, радник, члан КПЈ

Команде чета

1. чета — ужичка

Петар Радоваповић, командир, учитељ, члан ЈСГГЈ
Миодраг Аврамовић Жико, политички комесар, студент, члан КПЈ
Рађеи Симовић, зоменик командира, стол. радник, члан КПЈ
Мирко Поповић, заменик политичког комесара, ђак, члан КПЈ
Добривоје Видић, политички радник, студент, члан КПЈ
Мара Кустурић, болничарка, радница, члан СКОЈ-а

2. чета — златиборска

Бошко Видаковић, командир, студ. медицине, члан КПЈ
Живко Савић Чича, политички комесар, радник, члан КПЈ
Милош Дрипчић, заменик команданта, техничар, члан КПЈ
Милић Максимовић, заменик политичког комесара, ђак, члан КПЈ
Стапка Лаковић, болничарка, радница

3. чета — ужичка

Драгослав Цекић, командир, жел. службеник, члан КПЈ
Драгаи Павловић Ћапало, политички комесар, студент, члан КПЈ
Благоје Забрдац, заменик командира, радник, члан КПЈ
Драгослав Кречковић, заменик политичког комесара, радник, члан КПЈ
Миливоје Аптопнјевић Учо, батаљ. руководилац СКОЈ-а, учитељ, члан КПЈ
Апђа Рапковић, партцјски радник, радница, члан КПЈ

Врховни шттшб народноослободилачке партизанске и добровољачке војске Југославије - 5. III1942. године

ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ*

Прва издата вам директивна наређења нека вам служе као општа инструкција и оријентација у извршењу ваших задатака. Поред ваше бригаде упућује се и Прва пролетерска бригада са три батаљона. Дакле, ви ћете координирати рад са овом бригадом.

Цела ваша бригада са другим батаљоном Прве бригаде кретаће се општим правцем - Шљивово - Борике — Годомиље.

У временском погледу рад регулисати овако: Борике и предео Борика има се напасти рано у зору 8 марта. Значи, седмог и осмог марта вама предстоји ноћни марш.

У село Борике четници су одвели 30 босанских партизана и две другарице. На сваки начин ослободите их. Ако их тамо не нађете распитајте се пгга су са њима учинили.

Четничку имовину у Борикама заплените, заведите ред, а батаљоне разместити по околним селима.

У току 9, 10 и 11-ог прочистите околину обухватајући и село Годомиље, Бабљак и Сепићи.

У току 12-ог ваша бригада одмаршираће на просторију Жепа - Пуртићи - Боровац - Мандре, с тим да вам јаче снаге буду око Мандре.

У току 13-ог одмараћете се на просторији Криваче - Поджепље - Плане. У току 15-ог марта извршиће обе бригаде покрет правац село Милићи осгављајући један батаљон друге бригаде у селу Церови.

Престоји покрет и напад на Власеницу главно четничко упориште. Ту се налази Дангић и Рачић са око 200 бандита из Србије. Покрет ће бити извршен на Власеницу шеснаестог или у току седамнаестог попгго се трупе одморе па да тако одморне крену напред.

Намеће се питање којом брзином интервенисати у правцу Сребренице. То све зависи од развоја прилика.

ТИТО

** Извод из наредбе Врховног штаба НОП и ДВ Југославије о првој здруженој акцији групе батаљона Прве и Друге пролетерске бригаде у источној Босни.*

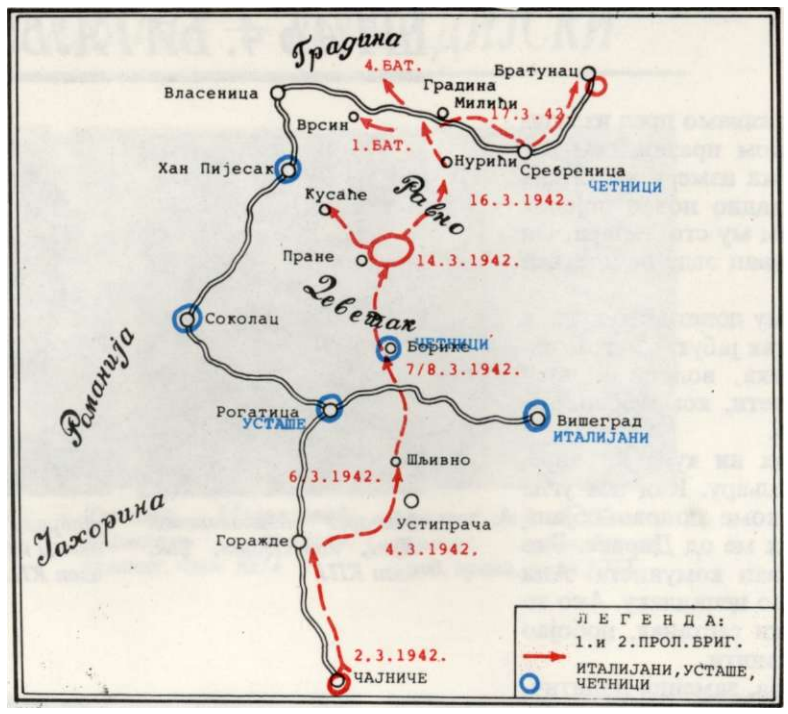

Прва дејства брнгаде у исгочној Босни, марта априла 1942.

Суђење четничким официрима у ергели »Борике«

Суђење је почело одмах после ручка и трајало је до сутрадан у зору. Испред нас је продефиловало стотридесет четника. Било је ту и официра, жандарма, сељака из околних села, разних пробисвета и коцкара, неколико проститутки, два-три пропала трговца.

Из докумената нађених у четничкој архиви видјело се да је група официра с капетаном Богданом Марјановићем на челу дошла из Србије да гуши устанак. Они су довели са собом нешто људи, а остале су мобилисали на терену. Ова четничка група била је заробила штаб Романијског одреда и упутила га с актом у Београд, Милану Аћимовићу, министру унутрашњих дјела Недићеве владе. Њих су ослободили четници сељаци из овог краја. У архиви смо нашли акт у коме пише да се »под пратњом поручника Живка Ђорђевића упућује осам најопаснијих комуниста на саслушање и даљи поступак док смо ми неке ситније већ послали на јаругу.« Акт је потхшсао капетан Марјановић.

Из докумената ое, дал>е, видјело да је Марјановић одржавао сталну везу са италијанским командантом у Вишеграду, ради заједничке борбе против партизана. У једном његовом писму сгоји: »Данас сам ое вратио из Вишеграда где сам био на оедници код команданта италијанског. Постигнута је потпуна сагласност с њиме у погледу сарадње и даљих акција у Босни против партизана.« За то је добивао од Италијана муницију, макароне, кафу и вино »за причешће«. Капетана Марјановића нисмо ухватили у Борикама. Он се тај дан затекао у Вишеграду код својих господара.

Први је изашао на саслушање мој стари познаник из Милића, поручник Живко Ђорђевић. Испочетка је покушао да нам се представи као неки борац. Слушали смо његове лагарије једно време, а онда му прочитали акт у коме стоји да је он пратио заробљене партизане у Београд.

- Морао сам, зацвилио је Ђорђевић склапајући руке, наређење-извршење, ја сам војник.

- Али ево једног твог писма из Вишеграда у коме ти јављаш Марјановићу да си са Италијанима добро свршио посао и добио од њих доста хране и муниције, па велиш »сада ћемо моћи туђи партизане, мајку им комунистичку.« Ако си морао по наређењу <u>ићи</u> у Вишеград, Италијанима, иако би ти као официр морао да знаш да су они окупатори и да је свака сарадња са њима издаја отаџбине, ко ти је наређивао да пишеш ово о партизанима?

- Знате, ја сам националиста, па ми дошло онако, знате...

- Ти си фашистички слуга и издајник, прекинуо га је иследник.

Више од стотину заробљеника, већином сељака из околних села, суд је ослободио. Остали, њих око двадесет, осуђени су на смрт, и у зору стрељани. Сутрадан на збору мјештана, објављена је и објашњена пресуда војног суда.

(Родољуб Чолаковић: »Записи из ослободилачког рата«)

Ноћ у Рогатици

Седмог априла после подне пошли смо из села Рабра у правцу Рогатице. Пред сумрак, стигли смо у село Гучево, педалеко од Рогатице. На једној ливади Луне је постројио батаљон.

- Другови, ноћас нападамо Рогатицу. То је први ноћни напад наше бригаде на град. Наш батаљон је добио задатак да први продре у Рогатицу. Да бисмо извршили то наређење, одлучили смо да цео батаљон не крене одмах, већ једно бомбашко одељење и Цекићева 3. чета. Бомбашко одељење ће, када уђе у град ликвидирати Среско начелство у коме је смештен грб непријатељског гарнизона. Кад бомбаши изврше задатак и крену даље у град, 3. чета ће ићи за њима и помагати им у продору.

- Потребни су нам бомбапш. Ко се јавља добровољно? — питао је Луне.

Одмах се јавило педесет другова.

- Много вас је, двадесет ће нам бити довољно.

Онда је издвојио двадесеторицу, формирао бомбашко одељење, а мене одредио за вођу бомбаша.

Сваки од нас добио је по пет до десет бомби. Нисмо имали аутоматског оружја.

У напад смо пошли око 21 час. Ишли смо у колони са већим одстојањем, а иза нас је била 3. чета. Између бункера, у коме су биле усташе, и црепане прошли смо неприметно у убрзо се нашли пред зградом Среског начелства. У том тренутку око Рогатице је започела пушчана и митраљеска ватра.

(Наставак на стр. 50)

Напад на Рогатицу, 7-8. априла 1942.

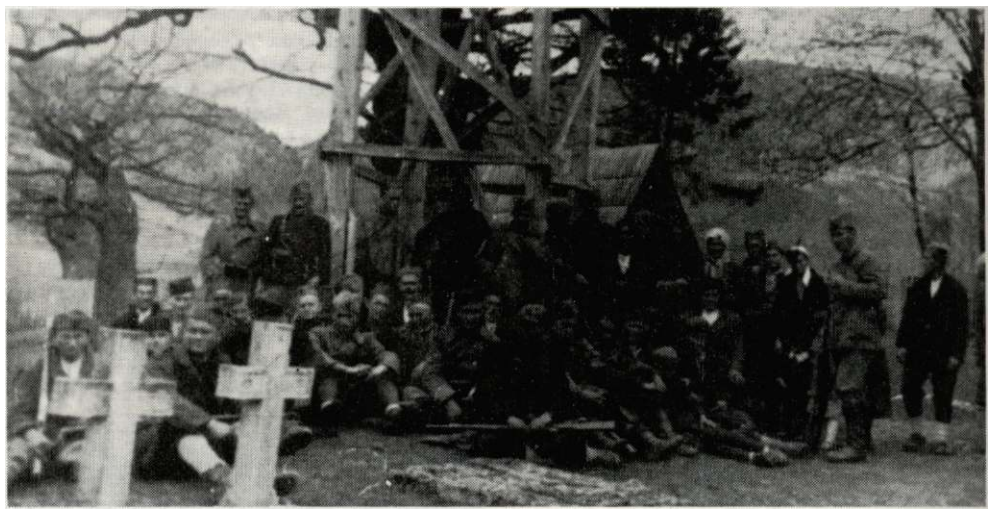

Борци 1. и 3. чете 1. батаљона у источној Босни крајем марта 1942. Стоје слева: Милош Глишић (први), Милун Ивановић, народни херој (други), Здравко Мићић (трећи), Никит Никитовић (четврти), Манојло Смиљанић Цимер (седми), Микан (петнаести).

ЈОСИП БРОЗ ТИТО:

АПЕЛ МЕЂУНАРОДНОЈ ЈАВНОСТИ ПРОТИВ ИТАЛИЈАНСКИХ И ЧЕТНИЧКИХ ЗВЕРСТАВА

»Апелујемо на цио свијет да дигне глас против звијерстава четника и италијанских окупатора у Црној Гори и Херцеговини. Ове звијери убијају све заробљенике, подвргавају звијерским мучењима породице партизана, убијају рањенике. Осамнаестог јуна, кад су се наше јединице повукле из села Изгори код Гацка у Херцеговини, ми нисмо успјели да изнесемо осам тешких рањених партизана из наше болнице. Четници попа Перишића и Талијани запалили су болницу с рањеницима пошто су рањенике подвргли мучењима. Рањеници су изгорели у страшним мукама. Шеснаестог јуна на брду Гат код Гацка четници и Талијани су заробили неколико болничарки и партизана. Они су сви били одмах мучени и убијани. Једна од њих, Мара Кустурић, рањена у груди на четири \деста, остала је неким чудом жива и сама је дошла у своју јединицу 2. бригаде и испричала о звјерском обрачуну четника са заробљеницима. Таквих случајева има много. Молимо да ово објавите у емисијама на разним језицима.«

Овај апел је преко радио-станице Врховног пггаба НОП и ДВ Југославије послат Извршном комитету Комунистичке интернационалне у Москви и објавл>ен преко радио-станице »Слободна Југославија« 25, 26. и 27. јуна 1942. године.

Четници су по заробљавању 11. јуна на брду Гат мучили и убили 9 заробљених болничарки и бораца 4. батаљона Друге пролетерске бригаде. Четна болничарка Мара Кустурић је, после противнапада партизана, успела да се извуче и два дана касније придружи бригади.

(Наставак са стр. 49)

Пред улазом у зграду угледасмо стражара и неколико војника. Са оближњег прозора на њих је падало светло, па "смо их одпично видели. Били смо већ пришли на 20-30 метара, а они нас нису приметили.

Узех »крагујевчанку«, одшрафих је, ударих у кундак пушке и бацих према стражару и војницима. Она паде пред стражара, удари о калдрму, затим одскочи као лопта, и кроз онај осветљени прозор тресну у собу. Уследила је страшна експлозија и - светло се угаси. Стражар и војници нестадоше. У згради наста паника. Одмах дотрчасмо до зграде начелства, опколисмо је са свих страна и у све приземне просторије убацисмо по неку бомбу, тако да је настала права канонада. Из куће се зачу вапај.

У згради је било доста мртвих и рањених непријатељских војника.

Чудило нас је зашго 3. чета не наступа. Зар је могуће да они нису успели да онако лако продру у град као што смо то ми учинили. Касније смо сазнали да су усташе из бункера, црепане и ровова приметили наступање 3. чете и онемогућиле JOJ продор у град.

Десно од Среског начелства налазиле су се неке бараке. У њима су били смепггени војници који нису могли да се сместе у начелству. Могло их је бити око две сготине. Добро смо чули команде старешина.

Док се Вељко припремао да баци бомбу, отворили смо ггушчану ватру на усташе.

Вељко је ударио бомбом о камени зид куће. Истог тренутка, нешто нам је попут муње засенило очи и одјекнула је експлозија. Кад сам се поново привикао на таму, приметих да руље усташа и домобрана више нема. Некуда су нестали, али крај мене више није било ни наших бомбаша.

Остао сам прислоњен уз зид неколико минута. Када сам се уверио да су се бомбашИ повукли, одлучих и ја да се повучем. На ону сграну одакле смо дошли нисам могао.

Кад се приближих кући Чизмића зачух усташе како бесно поцикују. Тукли су митраљезом у правцу одакле је требало да наступе напш. Међутим, они нису напусгили своје полазне положаје, него су појединачном паљбом само провоцирали усташе. Та усресређеност митраљесца на један одређени положај помогла ми је да се лакше извучем из обруча.

Душан Ђурђић

Група партизанских руководилаца са врховним командантом Титом на обали Дрине код Фоче, почетком маја 1942. Стоје слева: борци Пратеће чете Врховног штаба (први и други), Љубодраг Ђурић, заменик команданта 2. пролетерске бригаде (трећи), Даворјанка Пауновић Зденка, секретарица врховног команданта (четврта), Јосип Броз Тито (пети), Мома Ђурић командир Пратеће чете Врховног штаба (шести), Иво Лола Рибар члан ВШ НОП и ДВЈ, (седми), борац Пратеће чете (осми). Чуче, слева: борци Пратеће чете (9. и 10.), Слободан Пенезић на раду у Врховнон штабу (десети), Александар Ранковић члан ВШ НОП и ДВЈ (једанаести).

Јединице Друге пролетерске бригаде у Горенхком на Пивској висоравни, где је за време кратког предаха одржана војно-партијска конференција уз учешНе и јединица 1. Пролетерске бригаде и црногорских одреда, 5.06.1942.

Први мај 1942.

Кад је започела непријатељска офанзива наш батаљон (4. батаљон) налазио се у селу Ифсару, недалеко од Чајнича.

Командир чете, Пера Радовановић, упознао нас је са задатком и рекао да ми, пролетери, морамо достојно прославити пролетерски празник на начин који ће још једном натерати непријатеља да осети нашу снагу. Овога пута прославићемо 1. мај нападом на Чајниче.

Затим је командир наредио да пребројимо муницију. Они који су имали »италијанке« могли су тада бити задовољни, јер је у чети био само један италијански пушкомитраљез, а за њега смо имали довољно муниције. У последње време највише борби водили смо са Италијанима, који су нас прилично издашно њом »снабдевали«. Командир је тражио да се јаве добровољци за бомбаше. Излазимо редом: Бошко Буха, најстарији, који је и војску служио, ја и други. Дошао је ред да се попунимо бомбама. Десетар Остоја Ковачевић нам их дели, а сви бисмо желели да добијемо »крагујевку«. Немачке бомбе нисмо волели. Биле су незгодне и гломазне, за ношење у нашим приликама.

После детаљног упознавања са задатком и распоређивања сваког борца, крећемо у напад. Италијани су нас приметили. Почели су да нас засипају ватром. Минобацачи претражују шуму тако упорно да ни делић не остаје попггађен. Немилице троше муницију. На десној страни од нас, тамо где се налази италијанска артиљерија, чуо се продоран глас Петра Лековића, заменика команданта 1. батаљона:

»Напред, пролетери, напред!«

Покаткад се из бункера зачује лелек рањеног Италијана.

Ускоро ће да сване, па се и после неколико узастопних јуриша морамо повући. Као и обично, бомбаши пггите повлачење и последњи излаз из борбе. Не морамо да журимо, јер се Италијани не смеју покренути из бункера по ноћи.

А испод нас, топови, који су из Чајнича непрекидно тукли околна брда као да су сведочили о потреби непријатеља да разбије страх, доживљен и на дан пролетерског празника рада.

Радомир Смиљанић

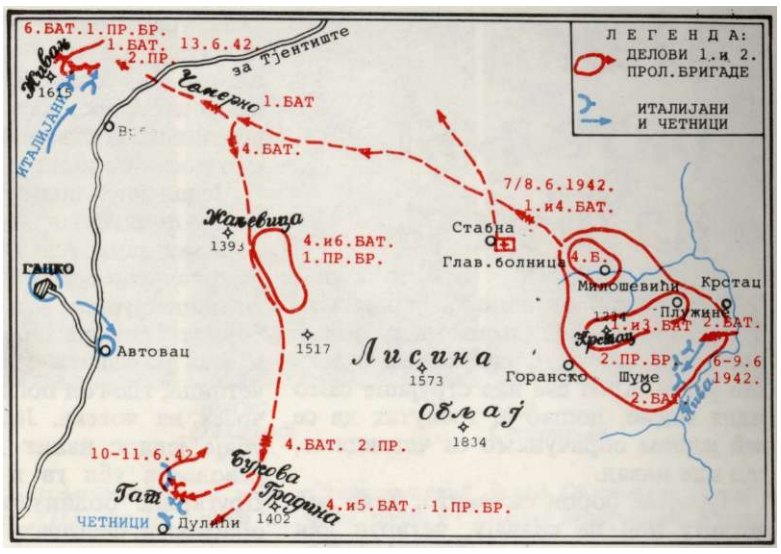

Дејства бригаде у Црној Гори и Херцеговиии (8—13.06.1942)

Козара (Чајниче) — Дрина, Тара, Чехотина — Добри До (Жабљак) — Гат, Живањ (Гацко), Врбница (Зеленгора)

Борба на Гату

Четири батаљона из две пролетерске бригаде нису успела да на простору Гацко-Автовац у Гатачкој котлини (надморска висина око хил>аду метара) разбију већу групацију херцеговачких четника. Ипак су допринела да се спречи спајање ове групације са црногорским четницима на планини Голији и угрози партизанска концентрација око Врховног штаба у рејону Врбнице и долини Сутјеске.

Три батаљона 1. пролетерске бригаде су закаснила на почетак акције према брду Гат и селу Дулићи, јер нису успела да благовремено пређу преко скоро непроходног каменитог терена. Остављен без садејства, Штаб 4. батаљона 2. пролетерске бригаде се у зору 11. јуна одлучује за напад, под крајње неповољним околностима, против четничког упоришта на узвишењу Гат (надморска висина 1.120 метара) са остацима тврђаве коју је изградила Аустро-Угарска сагласно одлуци Берлинског конгреса 1878. године. Слабо наоружан и малобројан, 4. батаљон не успева да по дану заузме узвишење. Скоро у четничком окружењу, при повлачењу губи 32 друга и 4 другарице, и уз 23 рањена — око једну ећину састава. Иако и четничком ватреном препреком ометена за непосредну цију — три батаљона 1. пролетерске бригаде, уз жртвовање 11 својих бораца, организују прихват и онемогућују четницима гоњење 4. батаљона.

Четници овога пута постижу успех због: због низа неповољних околности код партизанских јединица, од 650 — до 700 бораца; теренске и сопствене бројчане надмоћности (око 3.000 припадника) и обилне помоћи у оружју и муницији из италијанских гарнизона, па и оног у Гацком (око 1500 војника).

Два батаљона 2. пролетерске бригаде су на Гату (4. батаљон 11. јуна) и на Живњу и Лебршнику (1. батаљон — 12—14. јуна) зангитили и неборачке делове у долини Сутјеске, посебно болницу и збегове, и допринели да се оствари поход пет пролетерских бригада у Босанску крајину, 24. јуна 1942. године.

(Према — М. Антонијевик: »Ужички партизани у борбама у Херцеговини 1942. године«, Ужички зборник, 8/1979)

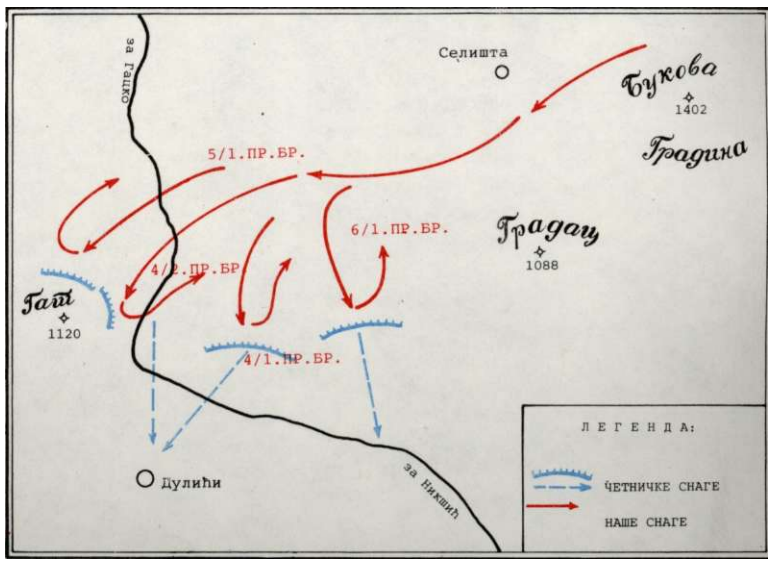

Положај око Гата (10-11.06.1942)

Наш батаљон на Гату

Ни у једиој од ранијих борби наш батаљон није имао такву решеносг, цео батаљон, сви борци бејаху као један. Кроз све нас струјаше само једна мисао, дошао је тренутак да се већ једном обрачунамо са четницима, сад или никад.

Јурнуше борци силовито, иако већ четврту ноћ не спавају, четврти дан маршују, а претходни дан и ноћ провели су без хране и воде.

Цео батаљон заустављен на једној чистој коси, испред нас четници комешају се, прибијају и јуришају, два њихова јуриша одбијамо. На десној страни надвисило нас утврђење и бандити са њега гађају нас право у теме. Рањавање појединих другова изгледаше нам као нешто обично и природно, а сами рањеници не обраћаху пажњу на своје ране, говораху »другови и ми ћемо са вама заједно напред«, сви бејасмо заузети само једном мишљу: напред, извршити задатак. Паклена пушчана и митраљеска ватра, гину поједини другови, али то осгале ништа не колеба, наставља се борба све жешће и опггрије. Другарице по брисаном простору пребацују се од рањеника до рањеника. Све се таласа и хуји, сви смо као један и само пламти. Овде се појединци не примећују.

Четници су успели да нас заобиђу са деснога крила, истовремено врше јуриш са чела и са бока. Морали смо се повући. То није било повлачење да би се избегла борба, то је повлачење са борбом прса у прса. Ти моменти — када треба одолети најмоћнијем непријатељу, зауставити га и извући рањенике — захтевали су од нас да покажемо нашу вредност, као целина и као појединци. И стварно доказали смо да смо досгојни имена пролетерског.

Један друг води рањеног Добрила, нашег политичког комесара, плаче, јер не може даље, али га не оставља. Две гомиле људи бејаху измешане, јер су се четници сјурили низ брдо за нама, и бојиште личаше на мравињак, није се могло разазнати где су напш а где четници, где-год погледаш устремио се човек на човека. Један се спрема да убије једног нашег друга. Бошко из револвера уби га и ослободи друга. Другарице болничарке не презају од опасности, спасаваху рањенике. Другарица Мара, пошто је у одбрани ранила једног четника, бива заробљена, њу нипгга не збуњује. Натерали су је да превија њихове рањенике, а она их свесно трује. Стрељали су је, али одлучна воља да стигне другове, да стигне батаљон побеђује и она после два дана долази у свој батаљон тешко рањена. Костја наступа заједно са четницима, застао је иза њиховог стрељачког строја, пробија се и стиже другове. Милинко је опкољен, он има немачки пушкомитраљез, али се непријатељ неће користити њим, сакрива митраљез а сам се склања у други жбун, ноћ је његова, он продужује даље. Добривоје пада рањен, има снаге да помишља на свој митраљез и последња реч му је »другови, митраљез«. Туче нас италијанска артиљерија. Рањеници су већ напред, далеко иза њих групица по групица батаљон се пребацује преко камењара и одмиче у брдо. Сунце је високо, камењар се просто усијао од врућине, а већ је два дана како воде нисмо видели.

Пало нам је много другова.

Миодрш Миловановић Луне

Брдо Гат, ранија аустријска предстража према Црној Гори, испод кога је 4. батаљон водио борбу са јединицама четника из Херцеговине, 10 — 11. 06. 1942.

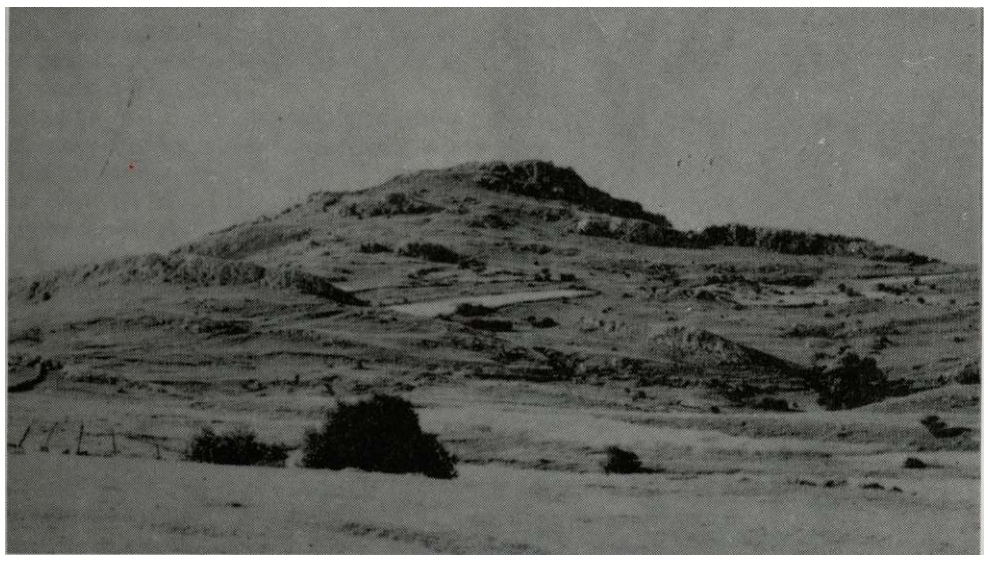

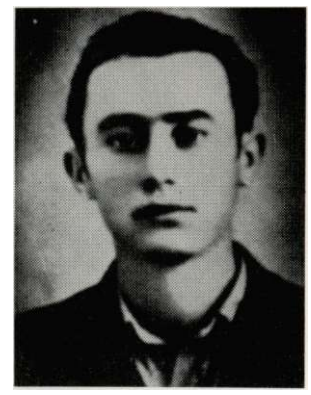

Драгослав Кречковић

Погинули борци ш Гату

Из 4. батаљона 11. јуна 1942. године

Арсеиијевић Р. Марипко, *борац 1. чете, рођен 1923. Године у селу Сечој Реци — КосјериН, пушкарски радник, живео у Ужицу, члан Скоја.*

Аћимовић С. Милија, *борац 1. чете, рођен 1923. Године, у селу Шљивовици — Чајетина, ученик, живео у Качеру и Ужицу, кандидат за члана КПЈ.*

Булатовић Миливоје, *борац **4.** батаљона, рођен **у** околини Колашина, члан КПЈ.*

Влаисављевнћ Милап, *борац 3. чете, рођен 1924. Године у Госпићу, живео у Ужицу, члан Скоја, земљорадник.*

*Делић **Б. Божидар,** борац 1. чете, рођен 1922. Године у селу Шљивовици — Чајетина, пољопривредни радник, живео у Качеру и Ужицу.*

Драмићапип Ђ. Грујо, *борац 2. чете, рођен 1918. Године у селу Вучаку — Ивањица, **месарски** радник, радио у Ваљеву и Ужицу.*

***Ђајић** У. **Ђорђе,** борац 2. чете, рођен 1907. Јодине у Ужицу, члан КПЈ, столарски радник.*

Забрдац Ј. Благоје, *заменик командира 3. чете, рођен 1919. Године у селу Бастаји — Дарувар, металски радник, члан КПЈ, живео у БеоГраду и Ужицу.*

***Игњатовић** Н. **Лука,** борац 1. чете, рођен 1910. Године у Ужицу, уГоститељски радник.*

***Илић Б. Мирко** — Сенехалац, борац 3. чете, рођен 1923. године у селу Ступчевићима — Ариље, члан КПЈ, ученик, живео у Ужицу.*

Јапковић М. Слободап — Тумба, *борац 1. чете, рођен 1902. Године у Лозници, судија, радио"у Пожеш.*

Јелић В. Алексапдар, *борац 1. чете, рођен 1923. Године у Пљевљима, ученик, живео у Ужицу, члан Скоја.*

Јокић О. Јосиф, *борац 3. чете, рођен 1907. Године у селу Зеокама — Дрспачево, живео у Ужицу, тешко рањен и убијен од четника, воскарски радник.*

Јокић Милија, *борац **4.** батаљона, рођен*

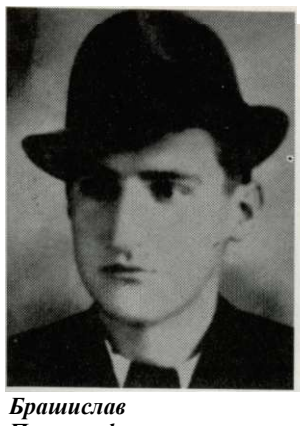

Брашислав Пишчевић

Добросав Добро Симић

Десаика Поповић

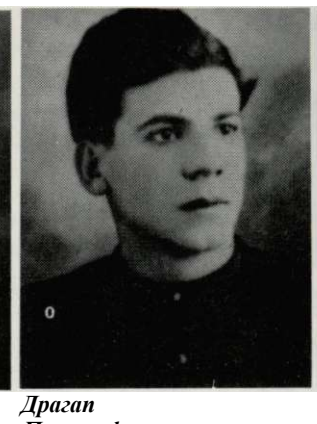

Драгап Павловић

Каја Сгојаповић

1919. Године у селу Качеру — Ужице, живео у Ужицу, радник.

Јокић Д. Тапасије — Пошајлак, *борац 3. чете, рођен 1907. Године у Богатићу — Шабац, земљорадник.*

Јолић Миливоје, *борац 1. чете, рођен у околини Шапца, живео у Ужицу, члан КПЈ.*

Кречковић М. Драгослав, *заменик политичКОГ комесара 3. чете, рођен 1920. !године у селу Здравчићима — Пожега, браварски радник Ложионице у Ужицу, члан КПЈ, тешко рањен, умро и сахранзен у селу Суха — Сутјеска.*

Максимовић И. Добривоје, *борац 3. чете, рођен 1912. Године у селу Шиљаковцу — Барајево, земљорадник, члан КПЈ.*

Марковић М. Иваи, *борац **4.** батаљона, рођен 1926. Године у Ужицу, машинбраварски радник у Ткачници.*

Мијатовић М. Живорад — Пура, *борац 3. чете, рођен 1923. Године у селу Ноћају — Шабац, радник, радио у Фабрици оружја у Ужицу 1941, члан Скоја.*

Миловаповић В. Љубомир, *десетар у 3. чети, **рођен** 1923. 1године у селу Добродолу — Ужице, земљорадник, члан КПЈ.*

Недовић Н. Мићо — Корчагип, *борац 2. чете, рођен 1926. Године у селу Рожанству — Чајетина, тр1овачки помоћник, нестао на Гату.*

Павловић Б. Драгап — Ћапало, *политички комесар 3. чете, рођен 1919. Године у селу Слатина — Чачак, студент ветерине, живео у Ужицу, члан КПЈ, тешко рањен и убрзо умро.*

Пегровић Р. Добрило, *политички комесар **4.** батаљона, рођен **1914.** Године у Ужицу, студент права, члан КПЈ, тешко ра/бен, умро и сахран&н у селу Суха — Сутјеска.*

Пишчевић Ј. Брапислав, *борац **2.** чете, рођен **1921.** Године у Чајетини, студент технике, члан КПЈ.*

Поповић Р. Десапка, *борац 2. чете, рођена 1920. Године у Ариљу, студент филозофије, живела у Ужицу, члан КПЈ.*

Пузовић *Ч.* ***Десапка,*** *болничарка 3. чете, рођена 1926 Іодине у Ужицу, ученица.*

Радивојевић Р. Драгослав, *водник 2. чете, рођен 1913. Іодине у селу Трнави — Ужице, машинбравар, радио у Ложиници у Ужицу, члан КПЈ.*

Радовић Никола, *десетар 3. чете, рођен 1922. Године у Лици, живео у Обреновцу и Ужицу, трјовачки помоћник, члан КПЈ.*

Радосављевић Илија, *борац 2. чете рођен у Београду, металски радник, живео у Ужицу, члан Скоја.*

Рапковић *М.* ***Аиђелка — Апђа,*** *заменик политичкоГ комесара 1. чете, рођена 1909. ј\одине у селу Ибишту — Вршац, текстилна радница, члан КПЈ, народни херој.*

Симић *М.* ***Добросав — Добро,*** *борац 2. чете, рођен 1912. године у Ужицу, адвокатски приправник.*

Стаписављевић Јоваи (Живомир), *борац 3. чете, рођен у Сремској Митровици, живео у Ужицу, радник.*

Сгојаповић М. Ката — Каја, *болничарка 1. чете, рођена 1924. Године у Ужицу, радница у Фабрици оружја, члан Скоја.*

Тепчевић Б. Бошко, *борац 2. чете, рођен 1906. Године у селу Прислоници — Чачак, земљорадник.*

Тубић Н. Бошко, *борац 1. чете, рођен 1923. Године у Шиду, пољопривредни техничар, радио у Севојну — Ужице, члан КПЈ.*

Погнули борци на Живњу

Из 1. батаљона 12 — 14. јуна 1942. године

Васиљевић *М. Момир, водник 2. чете, рођен 1920. Године у Догм>ј Краварици — Гуча, опанчарски радник, члан КЛЈ, пошнуо 13. јуна 1942.*

Ковачевић Ч. Радослав, *командант батаљона, рођен 1917. Године у селу Средњој Добрињи — Пожега, шмназијски матурант, раи-ен 12. јуна, преминуо у болници половином јула 1942, члан КПЈ, народни херој.*

Лековић М. Петар, *заменик команданта батаљона, рођен 1893. Године у селу Сврачкову — ПожеГа, каменорезац, живео у селу Речицама, члан КПЈ, поГинуо 13. јуна 1942. Године, први народни херој ЈуГославије.*

Симић В. Милош — Кико, *борац 3. чете, рођен 1925. 1године у Ивањици, металоструГарски радник, члан КПЈ, пошнуо 13. јуна 1?42. Године.*

Сгојаповић Љ. Вукадии, *борац 3. чете, **рођен** 1920. 1године у селу ЈаГличју — Ниш, обућарски радник, члан КПЈ, пошнуо 13. јуна 1942. Ходине.*

*Међу 23 рањеника (на Гату) теже су **озлеђени:** командант и политички комесар батаљона **Миодраг Миловаповић Луие** и **Јеврем Поповић,** водник 3. чете **Пеггар Граовац,** борац 2. чете **Алексаидар Чизмић,** борац 3. чете **Нада Матић,** болничарка 1. чете **Мара Кусгурић.***

*Чешници са ишалијанским окуиашором у ХерцеШини, иролеће **1942.***

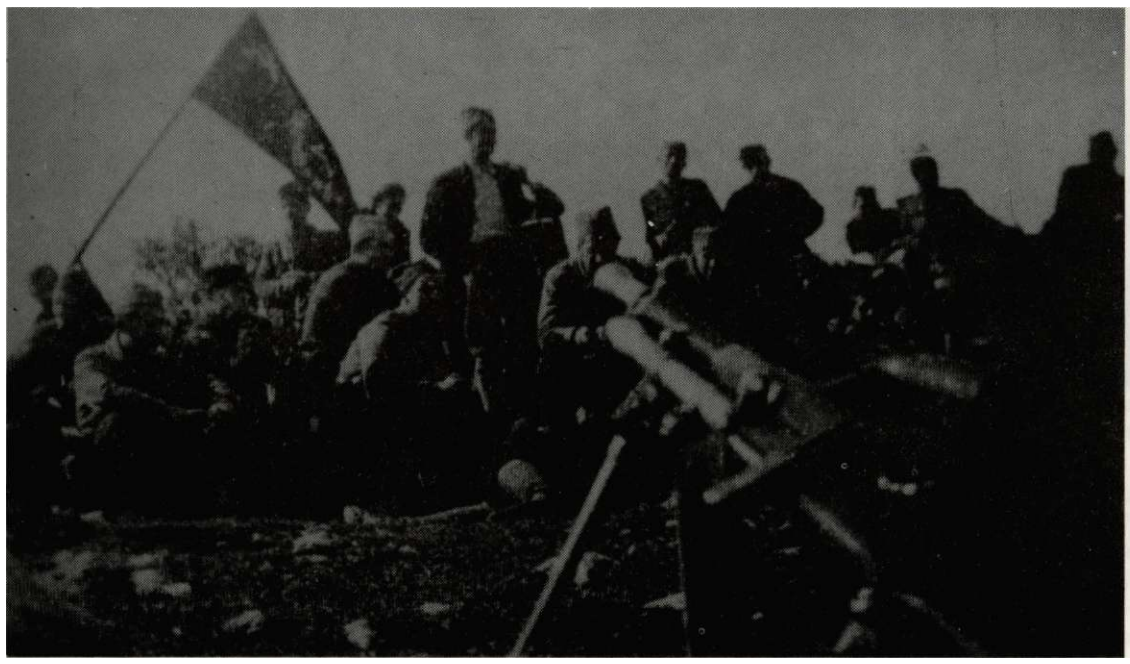

Бригадна партијска конференција у с. Врбници, 21.06.1942. Иза бригадне заставе стоји: Светолик Лазаревић, седе, слева: Миодраг Миловановић, командант 4. батаљона(треНи), Алекса Дејовић, заменик политичког комесара 4. батаљона (пети), Љубодраг Ђурић, заменик команданта бригаде (седми), Милојко Стаматовић (осми), и други борци.

Љубиша Урошевић, командант 1. батаљона, рођен 1920. у Рибарима (Јагодина), официр, погинуо у Букињу (Тузла) 1943.

Најбољи пут за Србију

На састанку Врховног пггаба са штабовима бригада у Врбници, другом ноловином јуна, Тито је веома разложно говорио и о најбол>ем путу у за Србију. Први пут води преко Санџака, он је најкраћи, али и најтежи и најнекорисниији, нас тамо чекају црногорски и санџачки четници, много Италијана, а ми немамо довољно муниције. Даље је говорио да је у Србији већ много окупатора: много довучених јединица, недићеваца, љотићеваца, Дражиних четника, а да је народ прилично заплашен због великог терора после прве непријатељске офанзиве. Тамо се не бисмо дуго одржали. Пут није добар.

Други пут за Србију води преко исгочне Босне. Њиме можемо да се пребацимо у ваљевски крај — али нас тамо чека иста ситуација као на првом путу.

Љубишки Мишосављевић, члан Политичког одељеим, рођена 1917. у Багрдану (Јагодина), студенткиња, члан КПЈ.

Трећи пут за Србију води преко западне Босне, преко Босанске крајине, тамо се разгара устанак, и ако пођемо тим путем проширићемо јаче устанак на Хрватску, Словенију и Далмацију, створићемо велику војску и касније, када ситуација буде погоднија, заједно са србијанским и осгалим јединицама кренућемо за Србију. Друг Тито је закључио да је тај пут најдужи и најсигурнији, и да према томе крећемо у западну Босну.

На партијским састанцима борци и руководиоци чули су за Титову одлуку. И није било колебања.

Ратко Софијанић

Споразуми између Италијана и четника

Од средине фебруара 1942 поједини четнички команданти и команданти разних италијанских дивизија почели су склапати своје прве формалне споразуме. Први споразум склопљен је 17. фебруара између представника пуковника Баје Станишића и команданта италијанске дивизије »Таро«. Наредни споразум је склопљен између представника капетана Ђуршића и војног гувернера и команданта италијанских Трупа у Црној Гори, генерала Пирција Биролиа о сарадњи на подручју дивизије »Венеција«. Шестог марта закључен је трећи споразум сада између пуковника Станишића и генерала Биролиа.

Сви ти споразуми подразумевали су, уз италијанско оружје и исхрану, заједничку акцију или самостално четничко деловање против партизана, што се почело примењивати у тзв трећој непријатељској (италијанској) офанзиви.

(Према — Јозо Томашевић: »Четници у Другом светском рату«)

Никола Љубичић, командант 4. батаљона, рођен 1916. у Карану (Ужице), пољопривредни техничар, члан КПЈ, народни херој.

Радоје Љубичић, заменш политичког комесара 4. батаљона, рођен 1920. у Биоски (Ужице), радник, члан КПЈ, народни херој, погинуо 1989. у авионској несрећи.

Борци 5. батаљона 1. пролетерске бригаде и 3. батаљона 2. пролетерске бригаде у с. Врбници, средином јуна 1942. Из 3. батаљона седе, слева у првом реду: Олга Кујадиновић (друга), Душан Царевић (трећи); у другом реду — Драгомир Радовановић Ждрпа (први), Димитрије Тодоровић Мита (други); у трећем реду —Перица Ивановић (крајње десно).

Кадровске промене

У рејону Врбннце, између 14. и 24. јуна 1942. у Бригади су извршене велике кадровске промене. За новог команданта Бригаде постављен је Љубодраг Ђурић, за заменика команданта Миодраг Миловановић Луне, за начелника Штаба Војислав Ђокић. За новог команданта 1. батаљона именован је Љубиша Урошевић. У 4. батаљону постављени су: за новог команданта Никола Љубичић, за политичког комесара Алекса Дејовић, за заменика политичког комесара Радоје Љубичић. Ужичани и Шумадинци, борци расформисаног 5. батаљона 1. пролетерске бригаде, распоређени су у 3. и 4. батаљон 2. бригаде, као попуна после осетних губитака. У новоосновано Политичко одељење — Политодел — именовани су: за руководиоца Слободан Пенезић Крцун, за чланове: Љубинка Милосављевић и Миле Радосављевић Абаз.

(Према — С. Урошевић: »Друга пролетерска бригада«)

Спасенија Цана Бабовић, заменик политичког комесара бригаде упутила је 25. маја 1942. године, из седишта Штаба у рејону села Борје (југоисточно од Фоче), под партијским псеудонимом Пелагија, а у својству руководиоца, први изепггај Централном комитету КПЈ о раду партијске организације бригаде. Уз општу оцену да се од оснивања бригаде партијски рад, посебно политичко информисање бораца, правилно развијао, наговештава се свестраније политичко деловање међу сгановништвом и обећава редовнија писмена веза са партијским руководством.

(Из Архива ЦК КПЈ, сада у Архиву Југославије)

Оцена дејстава у источној Босни Црној Гори и Херцеговини

Бригада је у периоду од марта до краја јуна 1942. године, под непосредном командом Врховног штаба, дејствујући више по батаљонима, а мање као целина, успела да се прикаже дораслом задацима који су пред њу постављани. Врховни штаб се на њене борце и руководиоце могао, без резерве, ослонити у свим подухватима војничке и политичке природе. Држећи претежно војничку иницијативу у својим рукама, она је кроз борбу обогаћивала ратно искуство. Од самог почетка се показало да борац-бомбаш удружен са борцем-пушкомитраљесцом може да реши многе, на први поглед, нерепшве борбене задатке. У бригади се почео рађати појам борца-бомбаша. Поред великих успеха појединих батаљона и бригаде у целини, њен 4. батаљон у борби на Гату, крај Гацког, доживео је осетан пораз, од 58 избачених из строја погинуло је 36 бораца и руководилаца. Осетне губитке су имали 2. и 3. батаљон у борбама на Дурмитору. Општи биланс борби 2. бригаде у овом периоду је, према непровереним подацима, 793 избачена непријатељска припадника из сгроја и 56 погинулих и 102 рањена борца и руководиоца Бригаде.

(С. Урошевић: Друга пролетерска бригада).

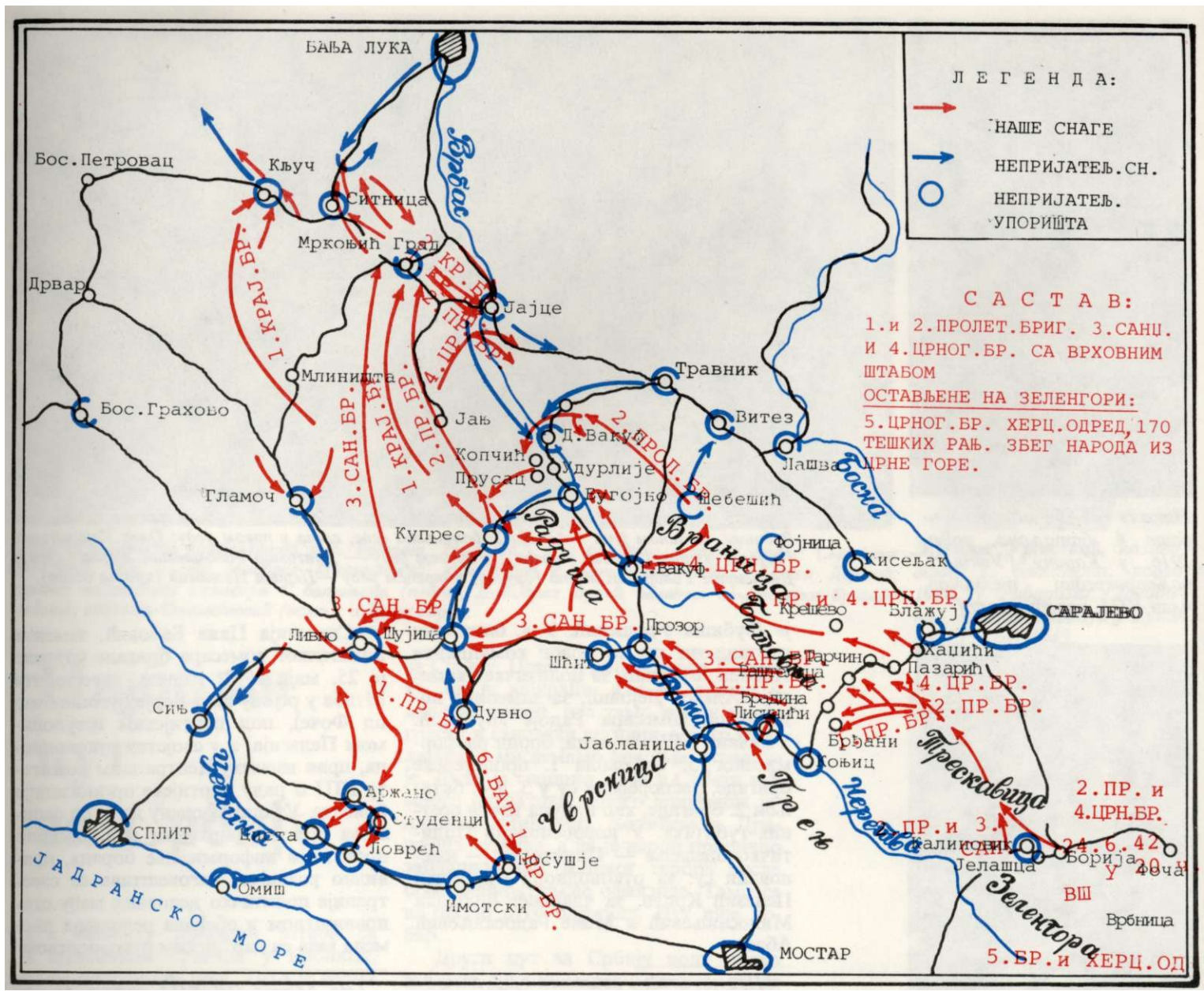

Поход Оперативне групе пролетерскпх бриг ада у Босанску крајину (24. 06. — 24. 07.) 1942.

Маршрута 2. пролетерске бртаде: Врбница (Зелетора), Тарчин — Пазарић (Коњиц), Шебешић — Оборци (Доњи Вахуф), Прусац — Урије (Бугојно), Блашј (Купрес).

ПОХОД ПРОЛЕТЕРСКИХ БРИГАДА У БОСАНСКУ КРАЈИНУ

Срединомјуна 1942. године, руководство НОП-а било је суочено са губитком слободне територије у Црној Гори, Херцеговини, источној Босни и Санџаку, осипањем дела јединица и кризом која је озбиљно захватила те крајеве земље, у којима су окупатори и квислинзи учврстили своју позицију.

На седници Врховног штаба, одржаној 19. јуна 1942. године, закључено је да се тежиште борбених дејстава пренесе у западне крајеве земље где су постојале веома погодне могућности за стварање већих оперативних јединица и образовање веће слободне територије, на којој ће се у политичком погледу још више афирмисати НОП у земљи и иностранству.

Пошто је до средине јуна реорганизовао јединице, формирао три нове бригаде (3. санџачка, 4. и 5. црногорска), Врховни пггаб је од 1, 2, 3. и 4. пролетерске бригаде основао Ударну групу пролетерских бригада којом ће извршити поход ка Босанској крајини. Група је имала 3.800 бораца са 3050 пушака, 175 митраљеза, 15 минобацача и два топа.

Планирано је да Ударна група, пошто се пребаци преко комуникације Фоча — Калиновик, избије на подручје Трескавице, Бјелашнице и Игмана, пређе железничку пругу и цесту Сарајево — Коњиц и избије на планину Битовњу и Враницу, а онда, према снтуацији, да наступи широким фронтом ка долини Раме и Врбаса и даље ка Динари, и да се повеже са крајишким и далматинским партизанским јединицама.

На изабраном правцу преко Ударне групе у то време није било јачих окупаторских снага, већ само квислиишке јединице (усташе, домобрани и четници) које су биле ангажоване за обезбеђење појединих места и објеката на комуникацијама.

Врховни командант Јосип Броз Тито је 20. јуна упознао штабове 1, 2, 3. и 4. бригаде са одлуком за покрет и указао на његов значај, начин организације и извођења, истичући потребу да се покрет изводи само ноћу. Посебно је био истакнут правилан однос према сгановништву, јер је покрет имао изнад свега »велики политички значај за придобијање становништва«.

Затим су у бригадама одржане конференције командног кадра. Бригаде су имале да се самостално снабдевају на терену путем добровољног прилога и куповањем за новац. У јединицама су одржане партијске конференције и састанци партијских ћелија и организација Скоја, као и политичке конференције с људством. На Зеленгори су остали 5. црногорска бригада и Херцеговачки партизански одред (око 1.200 бораца) да обезбеде болницу и избегли народ из Црне Горе.

(Према — Р. Цолић: »ПреГлед оиерација на јуГословенском ратишту«, 1941—1945)

Страшна ноћ

Идемо тешко и упиремо све снаге да се што пре докопамо врха Трескавице. Али од врха ни тпага. Товарни коњи већ почињу да посустају и заостају. Опггар камен реже ионако дотрајалу обућу. Неки другови су остали боси и стиснутих зуба иду даље. Пењући се све више, видик је почео да нам се губи. Лагано улазимо у влажну и ледену маглу. У колони је гробна тишина. Поноћ је и ништа се не види. Стављамо један другоме на леђа беле предмете да бисмо се колико-толико назрели и одржавали везу. Упиремо последње резерве снаге да бисмо се одржали у равнотежи. Изненада угледасмо непгго бело као чаршав. Кроз маглу, ова нас белина просто заслепи.

»Снег, сигурно је близу врх?«, чуше се као у полусну, уморни гласови. Тешко се покрећу босе ноге, ишаране и искрвављене опггрим камењем, осећам као да горе. На висини смо од око 2.000 метара. Страшна, ужасна ноћ, кад ускоро поче да пада све јаче ледена планннска киша, која касније пређе у суснежицу. Тело као да нам се скаменило, следило. Али, одједном престадосмо да се пењемо! Газимо по равном мокром покривачу. Однекуд допре пригушени шапат »Врх«?. Ту смо стали, наређење је да наложимо ватре да бисмо се огрејали. Али, на голом стењу нема ни корова, ни дрвета.

»Има смреке«, довикнуше нам другови и ми се размилесмо у потрази за смреком. Засија и оживи врх Трескавице од наших ватри. Окупили смо се промрзли, жељни да се огрејемо. Али, киша и снег као да су се зарекли да у инат падају и не дају да се ватра разгори.

Најзад је почело да свиће. Покрет. Неки су у току ноћи помало и протесгвовали пгго смо се задржали на врху планине и што нисмо ишли даље. Тек сада су увидели опасност такве одоуке, кад смо дошли до ивице и почели да се спуштамо. Кожа нам се јежила када смо угледали стазу уклесану у стењу, како стрмо вијуга према амбису.

Нагло се спуштамо.

Чују се и први пуцњи. Претходница неких наших јединица већ води борбу са усташком милицијом и чисти терен са западног подножја Трескавице.

На изласку из шуме видимо село — како је та вест брзо и весело прострујала колоном.

Веселин Секулић

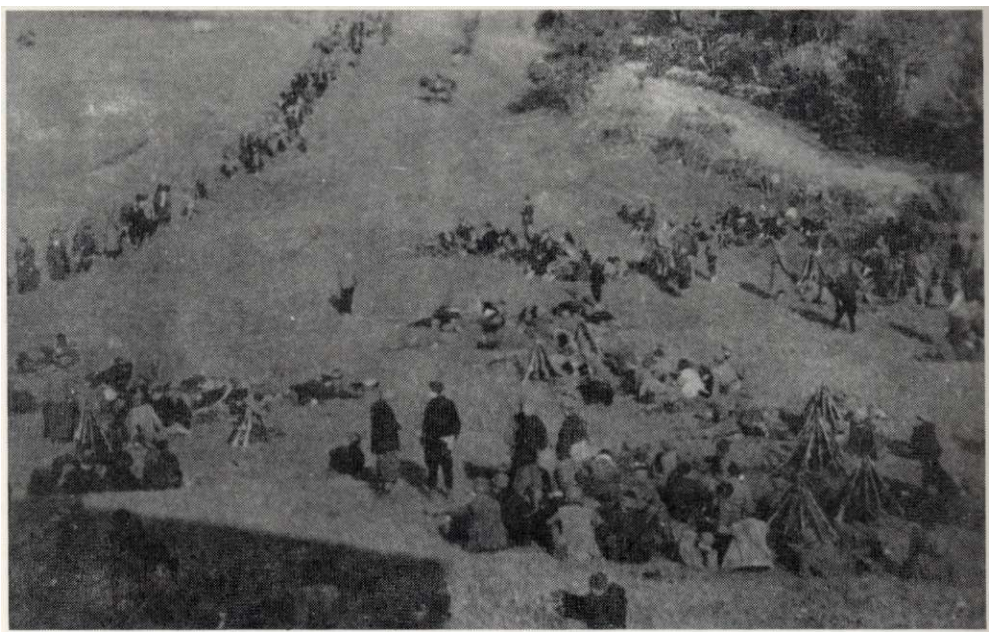

Борци 2. иролешерске бршаде у Горен>ском (Црна Гора) на пивској висоравни, 3.јуна 1942. Године

Пиво Карамашијевић: Крај ватре (ратни цртеж)

»цаттт И«4
1 X J . J J .
Л п к м д «
22 **Ч "**
ШЈОО 01/11'

•т д п о »ч » * • с:
ОишкЈ(чГаама,0>»аЈ«а* • К»МЦ. '« ТКЦОПО
0 имгрмЈаТи-у м«и ммж ШМТМ.
0»*9Г* »г " омп «т«И» 3« ЈЈМ Ч«Ј П1 »••» (М ни»г
|1№)ЧШ
I/ х В»аг»де а*моан1>« м-» «НД аум л нчг'« *м» »М 177\
»-Д/те-момом •»••*• м*•/••• ***шмс1а*** с* «м 9 ~~М1М1~~|« Ј г м •»- маа !•>.
|аац»/^)в«»0«чуЈ]Г** жамм.мегг«пг«» Мши Рат.ам ш »» В»ЛЈпи» ПШ «м МТС

~~н~~тс мааси* К м ш а •» ••мкшцг шгостсжЈу а»Т»«»м Ј» »ампЈ« ~~ЈЧ~~|»ИН1
«1« м у*с«>к]| мишчм м м и и тсм аумву.ш »в>4*м п М Ј м ш
|ми*(«Ј п и м а ц
~~т~~ »амхм« а<в«ТС)шЈа ~~ч~~ м ^ « " • •»»•«» м М М г
(маауша;ч м,и,ц ^ а ч м ^ и м . т ^ м Т С д а . О ~~М Ш~~ 11.М1Ј т
|у|4Кђ(промв'г*.
' 2/Ш В|»гма цацпхА* е« ***тшчт*** *,Јутт* »д I *Р«Г»*»
>М МаТС 11)1. •» «»у Прв СТв ,ОЈ ЈГ (ГУМДШМ' '
| м м к м ^ м ».Јђгмма »•»•• »м 9 «»о*м.ш» '
По «аиу ш» аростп ;*Ју *м ив*'

Извод из Заповијести врховноГ команданта Тита од 22. јуна 1942, написана изнад села Врбнице на Зелешори, за наступање пролетерских бршада ка западној Босни у којој су били одређени задаци за прва три дана до избијап>а у рејон Бјелашнице.

(Тито: Сабрана дјела, кн>. 11)

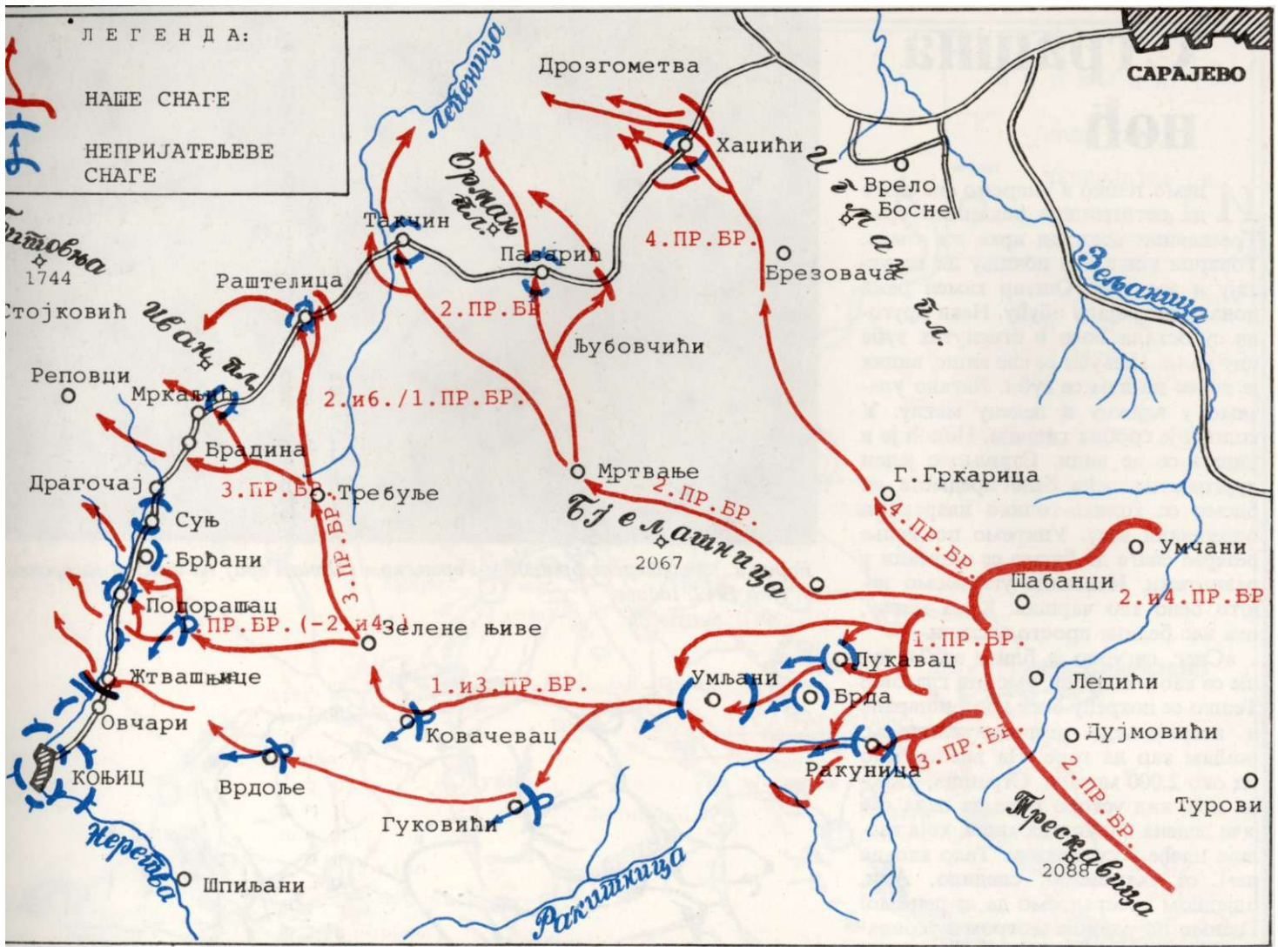

Рушење пруге Сарајево — Коњиц (3—4. 07. 1942)

Напад на Пазарић

По стизању пред пругу, направљен је план напада. Четврти батаљон имао је да нападне село и железничку станицу Тарчин, 1. и 2. батаљон железничку станицу Пазарић, а 3. (батаљон) је био у резерви. У циљу бољег извршења задатака по четама (2. батаљона) су формирана бомбашка одељења. У мојој, 3. чети, за ноћашњу борбу у бомбаше су се јавили: Добривоје Јевтовић, Радомир Николић Пећанац, Велисав Џаковић, а као пратилац — пушкомитраљезац Веселин Петровић Трушо.

Кренули смо чим је пала ноћ. Ишли смо у највећој тишини. Када смо пришли циљу, бомбаши су се издвојили и неопажено се почели привлачити кућама. Међутим, усташе су приметиле подилазак наших другова, па су отворилејаку ватру са прозора станице и из бункера. Но, ово није зауставило наше наступање. Чете су уз помоћ бомбаша прешле у јуриш. Куће у близини станице биле су брзо заузете. Заједно са 1. батаљоном, после краће борбе заузели смо део станичне зграде. Једна група усташа успела је да се извуче из станице и села: да се прикупи у селу Дољанима, одакле је јаком ватром тукла наше јединице. Приметивпш ово дејство, 3. чета је упутила један вод који је брзо ликвидирао усташе, и запосео Дољане и коту 768.

Борба је почела да јењава. Усташе су биле пред ликвидацијом. Тада се изненада у станици појавио блиндирани воз. Морали смо се повући према селу Урдуку и Бутуровићима.

У овој борби убили смо 6 а заробили 12 усташа. Запленили смо доста пушака, пушкомитраљеза, муниције и бомби.

Али и ми смо током борбе имали неколико рањених. Раца Грковић је издахнуо на носилима у једној шуми код села Дољана. Ту смо га и сахранили.

Радивоје Ђусловић

НАПАД НА ПРУГУ САРАЈЕВО — МОСТАР

»Напад на пругу између Блажуја и Коњица отпочео је између 20 сати 3. јула и 2 сата 4. јула. Северна колона уништила је железничке станице Тарчин, Пазарић и Хаџиће и разорила на више места пругу. Јужна колона задржала се нешто дуже на прузи и порушила на њој објекте и железничке станице Раштелицу, Брадину, Брђане и Подорашац, са свим уређајима и затеченим возним парком. Рушењем великог моста на потоку Лукач код села Шуња, распона 55, висине 37 метара, саобраћај на прузи прекинут је до 11. септембра 1942. године.

Напад на пругу Сарајево — Мостар био је највећа акција те врсте у току рата. Прекидом ове једине железничке везе средње Босне са Херцеговином и јужном Далмацијом, квислиншкој НДХ задат је осетан војни, економски и политички ударац, а посебно Немцима, јер је прекидом снабдевања њихове радне колоније код Мостара и Широког Бријега смањена експлоатација боксита за 50 посто«.

(М. Цолић: »ПреГлед операција на ју-Гословенском ратишту«, 1941—1945)

Борба код Тарчина

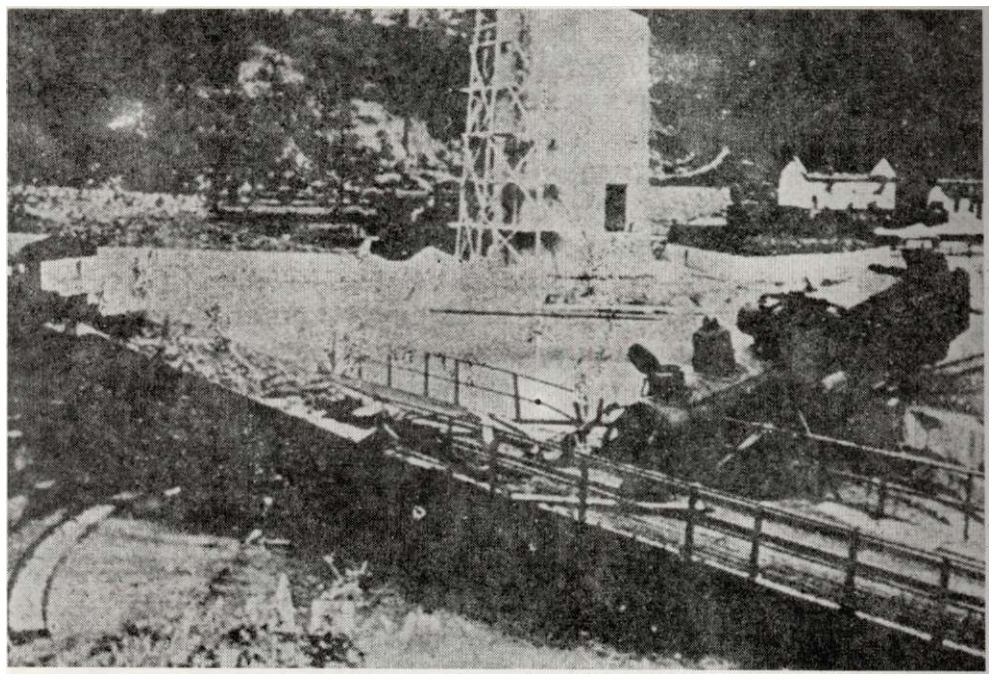

Борци 3. иролешерске бршаде унишшили су скрешницу и локомошиву у Брадини, јула 1942.

Мој 4. батаљон нападао је Тарчин.

Знали смо да је станица поседнута, али коликим снагама — то је било неизвесно.

Од правца Брадине — тутњава од оклопног воза, који патролира. Сноп рефлектора је шарао пољима и претраживао све кутове.

Воз улази у станицу, чују се немачке команде и још нека брбљања. После врло кратког задржавања, вероватно бојећи се да не буде одсечен, воз је кренуо према Сарајеву. Борба је настављена, а непријатељ се повлачио у станичну зграду одакле је давао жесток и организован отпор. На неким колосецима било је вагона. На једном вагону довитљиви пушкомитраљезац направио је заклон и одатле држао зграду под ватром. Да би могао боље гађати, другови су гурали вагон на повољнији положај. Прозори на станичној згради брзо су се сручили, али су решетке и даље штитиле њену унутрашњост.

Непријатељ се повукао на спрат, а делом и у поткровље. Прегледали смо доњи део станичне зграде, разбили телеграф и телефон, Хитлерову и Поглавникову слику.

Да бисмо заузели целу зграду требало ју је запалити. Покупили смо календаре, отпатке слика, Еркић је избушио неку канту са уљем и поли га по столу, а затим запали тако да брзо покуља црни дим који захвати читаву зграду.

На спрату се чуо јаук жене и плач детета. Неки другови пођоше уз сгепенице дозивајући: »Ко има горе, нека сиђе слободно, нећемо пуцати«. Мало затим, уз помоћ напшх бораца, жене и деца били су изван зграде.

Борба се жестоко настављала, а усташе нису пггеделе муницију и ватру су преносили на супротну страну од перона. Тамо су била споредна врата која нису довољно обезбеђена. Учинило ми се да тамо већ неки беже. Првом борцу до мене рекао сам: »Иди тамо, чувај излаз кроз споредна врата«. Одговорио је: »Комесару, немам муниције«. А други: »Закован ми је пушкомитраљез«. Времена није било. После ових одговора нисам био довољно опрезан, потрчао сам не користећи заклон. »Шарац« ме пратио и секао ми пут. Једно зрно удари ме у ногу која ми је непослушно одлетела у страну. Зрна, рикошетом и директно, ранише ме у руку и стомак.

Наша оружја одговорише ватром а Јовановић Отров, пекарски радник, дохвати ме за леђа и поче извлачити.

У бригадној болници умро је Боривоје Теодосијевић, рањен на степеницама. Непгго раније подлегао је ранама и Неша Михаиловић.

Непосредно пошто сам стигао у болницу, обишли су ме другови, а затим провели су поред носила заробљене усташе из Тарчина. Чини ми се да их је било око 20. Сви су били млади, тек стасали за војску. На себи су имали нове зелене униформе.

Причали су ми да се борба убрзо завршила, а ови заробљеници се спустили низ конопце из запаљене станичне зграде. Изгледа да су двојица остала горе с пушкомитраљезом. Свима њима је ово наводно била прва озбиљна борба откако су дошли из Немачке са деветомесечног курса. Ништа им није помогло посебно школовање, ни створена усташка организација у јединици, као ни фапшстичке посебне припреме, јер све је то затајило када је отишао оклопни воз и господари са њим. Они су клиснули из ровова у зграду у којој су мислили да су довољно сигурни. Знали су да немамо артиљерије, пламенобацача, запаљивих бомби: мислили су да им голоруки не можемо ништа, зато су се тако и крвнички борили.

Радоје Љубичић

Борци 1. иролешерске бршаде унишшили су железничке сшанице у Коњицу и Брадини, јула 1942.

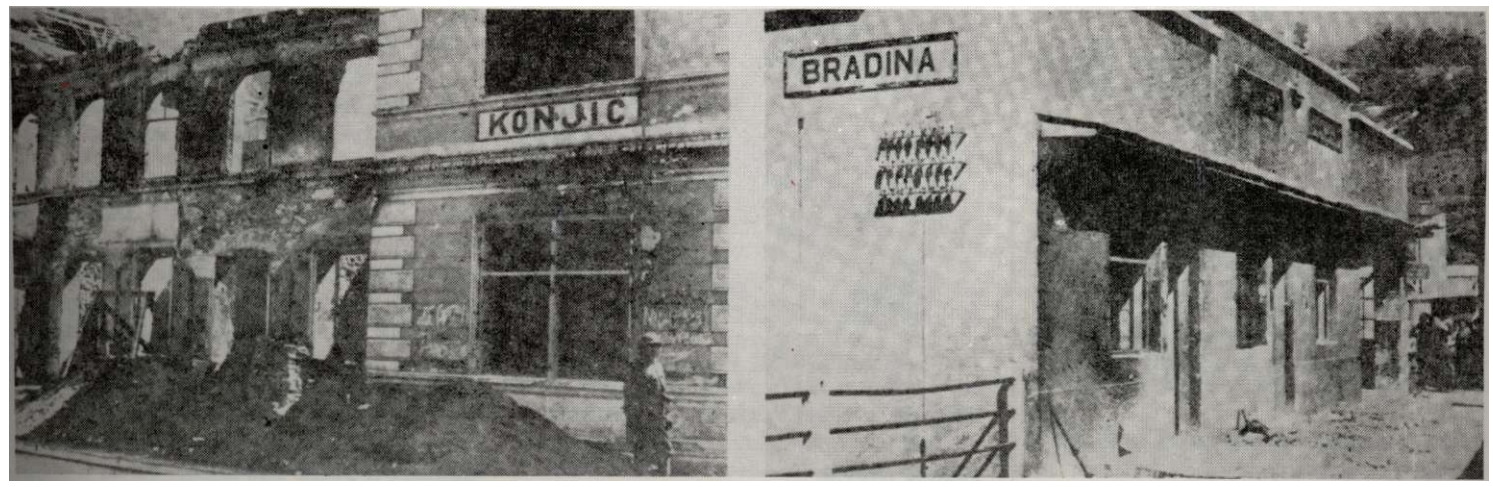

Поморавска чета 3. батаљона

Призори усташког зверства

Напред, према Доњем Вакуфу, још од осам часова трепгге митраљези. Кува као у лонцу. Кажу да то наш 3. (Шумадијски) батаљон води борбу са усташком Црном легијом, која напада од Бугојна до Доњег Вакуфа. Негде око десет часова борба поче да јењава. Село је близу, пред нама. Видим како три борца трче укопаним сеоским путем према нашој чети.

— Изгледа да је потиснут наш 3. батаљон! — викну са трешње Наум Марјановић Нацо.

— У стрелце и трчећим кораком за мном! — викну командир чете Миленко Никитовић и ми потрчасмо преко жице у правцу села.

— Ура....а...а, напред пролетери! заори се нашим сгрељачким стројем. Отворисмо ватру у покрету, поломисмо ограде и кроз шљивике просто стрмоглавице банусмо у село. Кроз један вођњак, испод неких пггала, бежи група усташа у црним униформама. Милан Даниловић-Калабасгер, гимназијалац од Пожеге, наслонио пушкомитраљез на дрвену ограду сеоског дворишта и пустио откос по групи усташа. Двојица посрнуше. Иза нас, у сеоском дворишту, застала група бораца наше чете и нечему се чуде.

— Напред, што сге сгали! — вичемо онима у дворишту.

— Поклали су народ! Поклали су зликовци децу и жене, све! — каже нам плачним гласом Слободанка Недељковић, болничарка, иначе учитељица од Ужичке Пожеге.

Кад то чусмо, ми се окренусмо оном рањеном усташи. На њему црна униформа и црна капа. На капи симбол усташког покрета слово »У«, на реверима блузе још два »У», мапша, чизме лаковане, опасач са упртачем, сав крвав. Руке му пребијене испод лаката.

— Одакле си?

— Од Љубушког — процеди најзад, са призвуком цинизма и мржње у гласу.

— Што покласте децу? — пита га Манојло Смиљанић Цимер.

— И вас бих поклао! Све, све бих вас поклао! Да ми нисте пребили руке и себе бих заклао, да ме ви не кољете. За дом — спреман! — дерао се усташа храпавим гласом. Из њега бије одвратан задах алкохола.

— Ми не кољемо. Ми стрељамо издајнике и разне злочинце. Ти си и једно

Пали херој

ДУШАН ДУГАЛИЋ

»Најпопуларнији и најомиљенији командант у читавој Шумадији, сграх и трепет за немачке окупаторске псе и њихове плаћене слуге, изроде српског народа, онај командант кога су »Ново време« и »Обнова«, још за жнвота, три пута сахрањивали — пао је херојски 14. јула 1942. године, јуришајући на станицу Оборци код Д. Вакуфа.

Командант Дугалић не јаше више на белцу »Соколу«, његова висока, снажна фигура монголског лика са дугим палим брцима, у сивом војничком шињелу, не налази се више у силовитим јуришима, у првим борбеним редовима (трећег) батаљона којим је он за живота руководио. Нећемо више слушати његову громку команду, нити ое смешити његовим ведрим, духовитим шалама. Дугалић је погинуо у једном лудом налету на утврђену усташку зграду, премда је упорно и наивно, управо детињасто наивно, веровао да њега зрно 'неће'«.

(»Борба«, 15. 10. 1942)

Рада Миљковић, из Белице (Светозарево), рођена 1917, учитпељица, погинула 20. јула у селу Уријама као политички радник 3. батаљона. Проглашена за народног хероја.

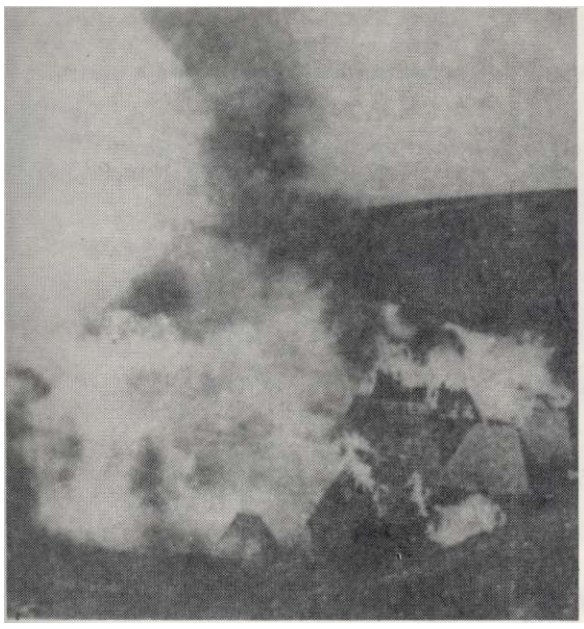

Јединице устспике Црне легије пале српска села између Купреса и Ливна На другој слици: Усташе у Купресу, августа 1942.

и друго — кажем усташи и гледам га у очи.

Он се трже. Придиже се мало, склопи своје патрљке, заплака и поче да моли. У тренутку када смо већ сгавили прсте на обараче, иза наших леђа јави се један очајнички, вапијући, промукао глас.

— Не! Не, другови, ђецо, браћо! Не убијајте га! Мени га дајте, мени злочинца дајте да га ја закољем. Сву ми је породицу побио, поклао, крв га убила!

Једва одвојисмо старца од усгаше. Наредисмо му да се склони у страну. Правду ћемо ми задовољити, људски, војнички... Дигосмо поново пушке и усташа клону.

Вратисмо се у двориште. Боље да то нисмо учинили, да смо заобишли село. Јер, пред нама је био најужаснији призор који људско око може видети.

У сваком двориппу, у свакој кући, магази, уз ограду, уз сеоски пут или стазу, уз живицу или међу, у зеленом житу и на ливади, у воћњаку и под усамљеним дрветом — свуда унакажени лешеви деца, жена и људи. Негде један, негде два, три, пет, десет, негде дванаест, петнаест, двадесет — негде и тридесет лешева. На колац ограде сеоског дворишта, од кичме према стомаку набодено дете од годину дана. Ножице и ручице раширило и опустило према земљи, очију и уста широко отворених, као да се чуди својој трагичној судбини. Још топло. Изгледа да се тек пре неколико тренутака растало са животом. Још свежа крв цури низ колац. Брања Весо и Богдан Остојић, борци наше чете, прићоше и лагано скидоше малено мртво тело са коца и нечујно, нежно, као да се боје да му не повреде ране, положише га на траву. На другом месту, на путу, гомила лешева. Измешани мушкарци и жене, младићи и девојке, дечаци и девојчице • мала деца. Са стране лежи празна, дрвена сељачка колевка. Беба — девојчица лежи недалеко од колевке, уз стравичну хрпу лешева, спрштене лобањице. Џелат је изгледа у сулудом убилачком трансу ипак схватио да се око овог малог створења не мора много трудити. Стао је петом своје чизме на нежну дечју главицу и мозак се расплинуо по трави. Другом ногом стао је на невине дечје груди и здробио их. Остао је читав само надувен, обал, трбушчић одојчета... На трећем месту на гомили лешева, и две мајке с децом. Једна беба је учинила последњи покушај да се домогне мајчиног врата и груди. Мртве пружене ручице у правцу недара мртве мајке.

На укопаном сеоском путу наиђосмо на борца 3. батаљона Милоша Петровића Мичурина, родом из села Поточица код Варварина, који је ту погинуо за време борбе. Он више није личио на себе. Нису у стању да га препознају ни његови другови из чете. Одсечене су му упш, нос и усне. Један део лица и браде одран, па одрана кожа виси испод браде. На челу му камом урезана петокрака звезда. По читавом телу избоден ножем, па се одело натопило крвљу и спекло на сунцу.

Око неких међа и живица такође лешеви. На два, три места наиђосмо на убијене дечаке и младиће. Убијени су појединачно.

На једном раскршћу, испред села, према граду, гомила од неколико десетине лешева мушкараца и жена свих узраста. Све је измешано, испреплетано, изукрштено: ноге, руке, косе, одело, крв, мозак. Као да је путем профујао тајфун, па је та људска бића одбацио у страну и сабио уз сеоску ограду. И ту поново мртве мајке са децом, колевке, пелене. Испружене руке мајки и њихове дечице.

Па ипак, најстрашнији призори су у кућама, собама, магазама, шталама. Укућани су се за време борбе склањали у затворене просторије, верујући да су унутра најсигурнији. У скоро свакој кући, соби, магази, пггали — унакажени лешеви. Мозак просут, распрштен и слепљен са зидовима просторија. Заклани жене и људи опружени око својих огњипгга, насред собе или до пола подвучени испод кревета...

Полако се нрикупљамо и крећемо ка Прусцу. Сгигоше делови 3. батаљона да потраже и сахране своје погинуле другове и другарице. Међутим, изгледа да су нашли свега неколицину мртвих. Изгледа да су усташе, бежећи из села, понели собом неке мртве пролетере да би се над њима мртвима иживљавали у Бугојну или Доњем Вакуфу.

Колона наше Пожешке чете вијуга лагано кроз зелена жита у правцу Прусца. И у срцу, и у очима носимо тугу за мртвим селом, и жељу за светом.

Рекоше да се то село зове Урије.

Драгослав Марковић

Погинули борци 3. батаљона код села Урије

У борбама против усташа у селу Урјама код Бугојна, 20. јула 1942. погинули су:

Ж ш д н Јовановић Кум, Бошко Ђуричић, Рада Мв.гковнћ, Михаило Кораћ, Милутшн Цветковић, Радован Мвћовнћ, Мвлош Петроввћ Мвчурин, Жарко Бојмћ, Малушм Бојковић, Александар Рнстнћ, Смма Рнстнћевнћ, Лабуд Ћукмћ, Бранко Станковнћ, Дане Петровнћ.

(Према — Петар Грачанин: »Друга пролетерска — Сећања«, књ. 1. стр. 383-387)

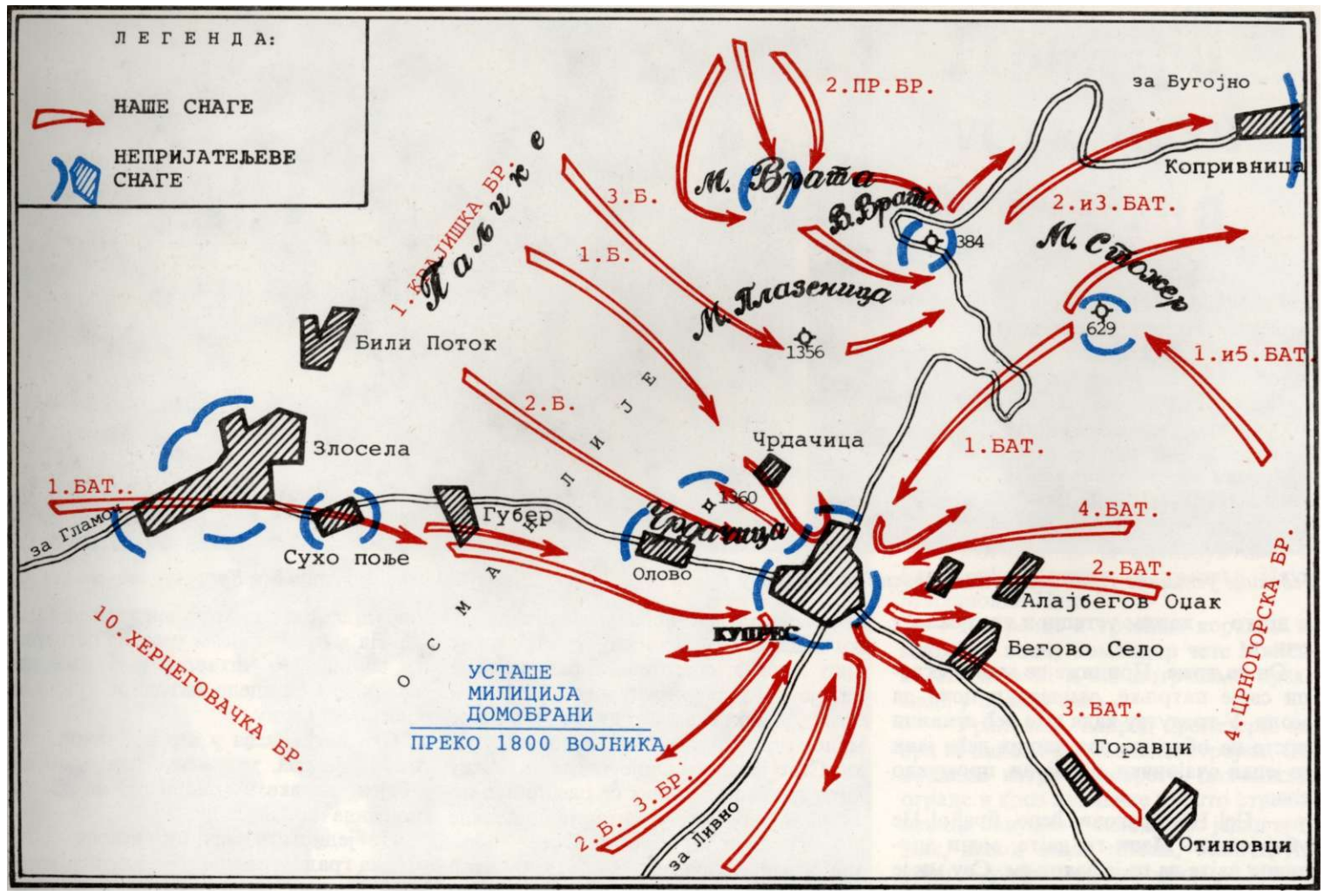

Наиад на Купрес (13—14. августа 1942. године)

БОРБЕ КОД КУПРЕСА

]~Г вадесетодеветним, скоро непрекид-*J* I нпм, борбама (28. јули—15. август 1942.) против снажног усташко-домобранског упоришта код Купреса, Друга пролетерска је завршила борбена дејства у походу Оперативне групе пролетерских бригада према Босанској Крајини.

Шест пута је самостално или заједно са 3. крајишким одредом, 4. црногорском и 1. крајишком бригадом — нападала Купрес, али га ниједанпут није заузела. Током ноћи би успела освојити све спољне положаје, а и усташе сатерати у град. У неколико наврата ушла је у само место. Усташе су ое браниле из кућа зиданих од камена, које су биле прави бункери. Пушкама и пушкомитраљезима непријатељ у оваквим кућама није се могао савладати. Ујутро, потпомогнути артиљеријом и авијацијом, усташе би Бригаду стално одбацивале на полазне положаје.

Основне недостатке су представљали: понављање идентичних концентричних напада на истим испробаним правцима уз свођење акција на ноћни период, због недостатка муниције, и одсуство радио-веза за обезбеђење садејства свих јединица и специјалних група за рушење комуникација.

Бригада је, ипак, за дуже време спречила деловање непријатеља на ширем простору и олакшала 1. и 3. пролетерској бригади да ликвидирају усташке гарнизоне у Ливну и Дувну (2. и 5. августа).

На овом бојишту је из бригадног строја избачено 106 припадника: 37 погинулих, четири нестала и 65 рањених. Непријатељ је, по сопственим извепгтајима, претрпео три пута веће губитке и људству, 70 војника избачених из строја и у ратној опреми — седам пушкомитраљеза, један тешки бацач, 50 граната и 10.000 метака.

(Према — Средоје Урошевић: »Друга пролетерска бригада«)

ПОХВАЛА ВРХОВНОГ КОМАНДАНТА БОРЦИМА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ЗА БОРБЕ У КУПРЕСУ

За храбро држање и примјерно испуњавање својих задатака похваљујем слиједеће другове:

Бомбаше и пушкомитраљесце I батаљона II пролетерске бригаде међу којима су се истицали: Бонџулић Милорад, Радосављевић Радиша, као и команде чета.

Бомбаше и митраљесце II батаљона II пролетерске бригаде, међу којима се истичу својом храброшћу Ратковић Сава и Перовић Веселин, као и команданта батаљона друга Урошевића Средоја и његова замјешпса Јанићијевића-Бомбу.

У III батаљону II пролетерске бригаде бомбаше и пушкомитраљесце: Дишковића Драгољуба, Стошића Вукосава. Осим њих, командира Поморавске чете Милојевића Милорада, друга Јефтића Предрага и партизанку Шишковић Раду, која даје примјер својим друговима како треба тући непријатеља.

У IV батаљону бомбаше и митрал>есце: Јовановића Добривоја, Ђулибрка Николу, и командира чета: Цекића Драгослава, Граовца Петра и Ђурђића Душана, и команданта батаљона друга Љубичића Николу, који је све своје задатке мудро и паметно извршавао.

(»Билтен«, ВШ НОВ и ПОЈ, број: 20, 21, 22. **IX, X, XI 1942)**

Штабови батаљона и бригада 2. пролетерске и 1. крајишке бригаде после извиђан>а положаја пред заједнички напад на Купрес, 13. августа 1942.

Из 2. пролетерске бригаде, стоје, здесна: Средоје УрошевиН (3), Миливоје Антонијевић (5), Слободан Пенезић (6), Јеврем Поповић (9), Милинко Кушић (10), Михаило Швабић (13), Љубодраг Ђурић (14), Миодраг Миловановић Луне (16), Никола Љубичић (17), Рајко Танасковић (18), Предраг Јевтић (19), Миливоје Радовановић (21). Седе, слева: Алекса Дејовић (1), Љубиша Урошевић (2), Ратко Софијанић (6).

Из 1. крајишке бригаде, здесна, стоје: Илија Матерић, политички комесар (8), Ивица Марушић Ратко, командант (12, са штапом). Снимљено у Купрешком пољу, 12. 08. 1942.

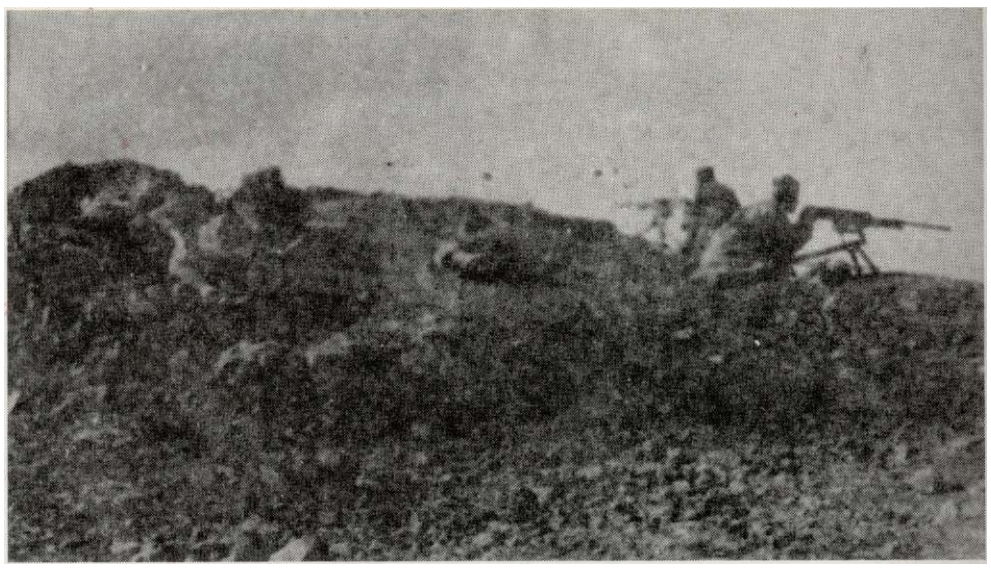

На положају Чрдачица, сеерно од Купреса, августа 1942.

На Купресу

Приликом напада на Купрес 2. батаљон је готово увек нападао Чрдачицу, брдо које доминира местом. Тежили смо да брдо заузмемо у првом налету, такорећи, на препад. Привлачили смо се неопажено рововима и уз снажно ура ускакали у усташке ровове. Усташе, изненађене, нису биле спремне да дају неки дужи отпор. Неке бисмо успели да убијемо, док би осггали, у трку, нестајали у мрклој ноћи и заустављали би се тек код своје главнине у Купресу.

После заузимања спољног утврђења на Чрдачици наставили бисмо напад ка варопш. Обично када кренемо низ падину ка Купресу, ми бацамо бомбе, уствари кутије конзерви које смо напунили барутом и комадићима железа. Палили смо их помоћу фитиља. Те бомбе су имале врло снажну експлозију, изгледало је као да мине чисте тај део терена. По бацању ових бомби, које су се низ доста велику стрмину котрљале до првих кућа, ми смо, за овим ватреним валом наступали скоро без борбе.

Кад стигнемо до Купреса дочека нас необично јак отпор. Око целог Купреса просто је врило као у котлу, бука је била заглушујућа. Ватра из свег лаког и тешког оружја сливала се у једну снажну хуку. У мрачној ноћи само су се, ту и тамо, назирале сенке људи, али се није знало ко је ко. Ако се неко мало одвоји од групе, могао је лако запасти међу усташе. Тако су и на нас набасале групе усташа. Једном приликом група усташа хтела је да заузме неки повољнији положај. На моје и Трупшно (Веселина Перовића) питање: »Ко је«? одговорили су »Овде наши«. Били су нам сумњиви. Трушо им је пришао ближе да их види и замало да га нису убили. Спасло га је то што сам на време отворио ватру. Таквих случајева је било вшпе. Једном сам налетео на двојицу усташа, и то у моменту када више ни метка нисам имао у митраљезу, али ми је помогао водник Драгоман Биорац који је био покрај мене.

(Наставак на стр. 64)

Други пут, када смо упали у Купрес, пробили смо се и посели једно раскршће усред Купреса. Одједиом смо чули од Силоса снажо ура и десетак минута је трајала снажна ватра. А потом — нагла типшна. Изгледало нам је да другови из 4. црногорске нису успели да се пробију у град. Непгго касније од Купрешких врата чули смо јуриш Крајишника. И опет тишина. Тежак терен и снажна ватра онемогућили су им продор у град. Чим је почело да свиће, ватра и притисак на нас у граду били су све јачи. Зато смо се морали повући.

Божо Мандрапа

Благај је све дао својој војсци

После дугих и тешких данонећних маршева и борби против Немаца, усташа, четника и домобрана, на путу од села Врбнице до села Благаја код Купреса, напш борци су толико били изморени и исцрпени да нам је одмор био неопходан.

На неки већи одмор нисмо у овим условима ни могли рачунати, али мали предах добили смо тек по доласку у село Благај.

Оно се налазило на падинама Сомешнице, баш где се планина додирује са Купрешким пољем. Види се да су ови мештани поучени горким искуством предака, када су овако подигли своје куће. Јер, у доба мира држали су се равнице.

Народ Благаја нас је топло дочекао. Омладина, стари људи и жене — сви су се просто утркивали ко ће нам више изаћи у сусрет. У таквој средини и код таквог народа, осећали смо се као да смо код својих најближих — као код своје куће. Ценили су нас као своју једину војску. Усгашки гарнизони у Купресу и Злоселу су у непосредној близини ових српских села и далеко су били чувени по злочинима и пљачки. То су они доказали у пракси, сваки пут кад им је успело упасти- у ова српска села, оии би за собом остављали масовно убијање, пожар, насиље. Народ овог краја, видевши нашу војску, осетио се сигурнијим и слободнијим. Наше успехе, победе и поразе сматрао је као своје. Зато је све што је имао — давао својој војсци.

Витомир Лазаревић Рутош

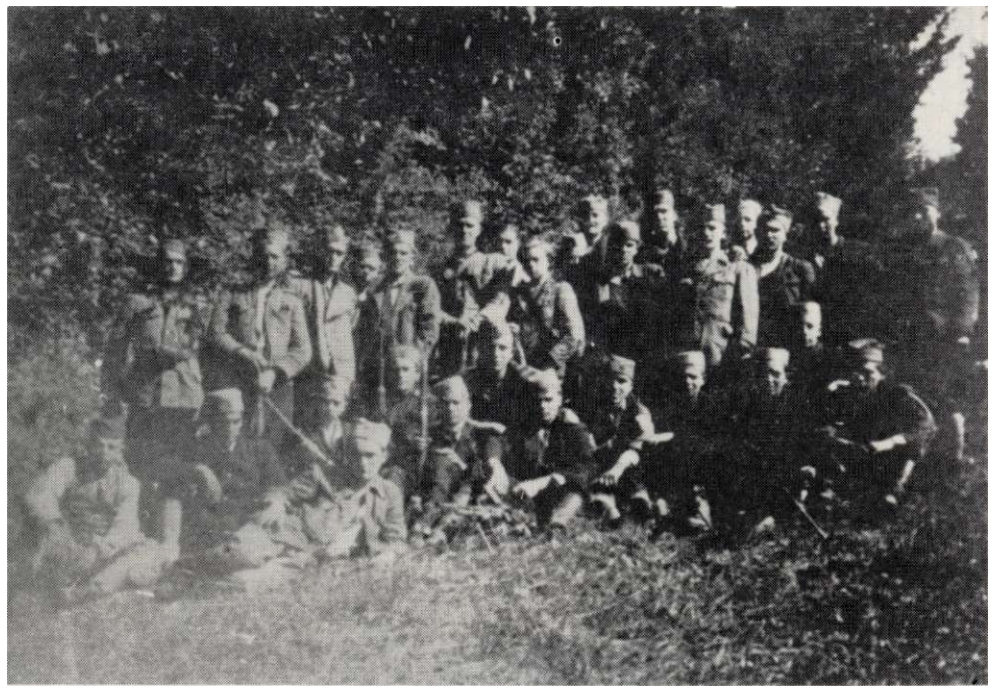

Борци 4. батаљона на положају око Бугојна јула 1942. Стоје, слева: Мијо Солдовић (1), Остоја Тодоровић (2), Драгослав Новаковић (3), Миливоје Антонијевић (5), Мирко Поповић (6), Нада Матић (7), Ангелина Вуксан (8) Бошко Буха (9), Бранко Старовић (11), Миодраг Друловић (12), Лав Попов (14), Јово Њего (16). Клече, слева: Ратко Старовић (2), Првослав Бајковић (3). Лежи, слева: Алекса Дејовић (1). Седи, здесна: Миодраг Жико Аврамовић (3)

Народ из села око Гламочког поља креће да дочека борце 1. крајишке и 2. пролетерске бригаде, августа 1942.

На Плазеници изнад Купреса

Благај. Предвече 28. јула добили смо задатак да током ноћи нападнемо и освојимо Плазеницу, узвишење изнад Купреса. Кад усташе истерамо из бункера, који су начичкани по вису и његовим странама, онда треба да се спуштамо према Купресу и да помогнемо јединицама које нападају сам градић. Већ неколико пута нападамо висове око градића и покушавамо да заузмемо Купрес, али нам то не успева.

Када смо стигли испод Виса, наша Моравичка чета добила је задатак да освоји бункере на самом узвишењу. Десно и лево нападале су Арил>ска и Пожешка чета.

У стрељачком строју, привлачимо се полако између жбунова и што је могуће тише. И стварно смо се привукли сасвим близу да нас усташе нису приметиле.

Када смо их засули бомбама и у јуришу загаламили, они су се у трку сјурили низ страну, остављајући своје мртве и рањене. Тада смо врх Плазенице осветлили ватром, пгго је био знак осталим јединицама докле смо стигли у нападу. Током ноћи покушавали смо напад према купрешким кућама, али смо били дочекани снажном ватром па смо се повукли на вис. Тек по свануће ухватили смо везу са осталим јединицама. Наређено нам је да и даље држимо положај на Плазеници. Борбе око града још трају.

Чим је сунце одскочило, усташки авиони почели су да надлећу и бомбардују а њихова артиљерија и минобацачи отворили су снажну ватру по околним висовима, па и Плазеници. Попгго током ноћи нисмо успели заузети Купрес, било је јасно да ће нам то бити још теже током дана. Неке јединице почињу да се повлаче. Добили смо наређење да се и ми повучемо, да не бисмо од њихове ватре имали непотребне губитке. Усташе јуришају. Да би се чета повукла, у запггитници остају Драгиша Мићић, Милка Петровић и Љубинко Калушевић. Одбили су један усташки налет. Тада је Драгиша наредио Милки и Љубинку да се извуку, а он ће их пггитити. И чим су они претрчали десетак метара, хтели су ватром да подрже Драгишу, да би се и он повукао, али видеше како га је усташки рафал покосио баш када се подигао да потрчи.

Милан Бујошевић

Борци 1. батаљона у селу Благају (Купрешко поље), августа 1942. На слици, слева: Миливоје ЗариН, Ратко Софијанић, Љубинко Калушевић, Љубиша Катанић, Манојло Смиљанић (6), Драган Кувељић (9).

Борци 2. и 4. пролетерске бригаде у Купрешком пољу, августа 1942. Из 2. пролетерске бригаде стоје слева: Војин Јовановић (1), Светолик ЈТазаревић (3). Чучи, здесна: Милорад Достанић.

БОЛНИЧАРКА ХАЈРА

Пред повлачење из Горажда, 23. априла, наши дечаци Мирко Ерчевић, родом из Шумадије и Марко Васил>евић, из Босне, беђ су били »стари« ратни другови, када је Мишко нашао девојчицу Хајру Рамовић; тражила је своје родител>е међу гомилом Муслимана које су побили четници. Тако су Мишко, Марко, Хајра постали тројка најмлађих у бригадној болници. Хајра је прала завоје, а Мишко и Марко су их сушили и савијали. Ноћу се чуо њихов жамор и песма. Хајра је лепо певала, а Мишко и Марко је пратили. Милина је била посматрати ту тројку.

Борбе на Купресу одузеле су нам много добрих болничарки. Хајра је сада могла да пружа друговима прву помоћ у борбеешм редовима. Те ноћи, када је Хајра требало да крене на положај, у болници се није чула уобичајена песма. На растанку Мишко јој је поклонио везене шарене чарапе а Марко црвену босанску мараму.

Неколико дана касније, Мишко и Марко кренули су с болницом ка положајима ближе Купресу. Крај благајске цркве наишли су на носила с рањеним и погинулим друговима. Дечаци су потрчали ка нешто издвојеним носилима, прекривеним шаторским крилом. Мишко је клечао крај носила милујући Хајрину опуштену ногу са везеним чарапама. Марко је грлио њено крваво укочено тело, скинуо црвену мараму с врата и прекрио лице драге другарице. Плач малишана парао је срце и најснажнијег борца.

Вера Кремић

НАРЕДБА ВРХОВНОГ ШТАБА О ЧИНОВИМА

Комаидавтш бригада, групе одреда **и** *политичкм* ***комесари*** **имаће од сада следеће ознаке: затворени троугао (једна страна 5 сантиметара) са петокраком звездом у средини.**

Замепици командапата бригада **и** ***Групе одреда*** **имаће ознаке које су до сада носили команданти и политички комесари бригада и Групе одреда (пр. трака у облику римске бројке V окренута на доле, између чијих кракова се налази црвена петокрака звезда).**

Командапти **и** ***политкомесари батаљопа*** **имаће ознаке: једну петокраку звезду и три траке припшвене вертикално (усправно) испод звезде.**

Замепици командапата **и** ***политкомесара батаљопа*** **имаће ознаке које су до сада носили команданти и политкомесари батаљона (пр. црвена петокрака звезда и две траке испод ње — 6 цм дужине и сантиметар и по ширине).**

Командирн **и** ***политкомесари чета*** **имаће као ознаху: једну петокраку звезду и две траке пришивене вертикално (усправно) испод звезде.**

Замепици командира чета **и** ***политкомесари чета*** **имаће досадашње ознаке командира и политкомесара чета (пр. црвена петокрака звезда и црвена трака испод ње — 6 цм дужине и сантиметар и по ширине).**
Начелпици пггабова **свих јединица имаће ознаке као заменици команданата. Испод ознаке имаће пришивено латинско пггампано слово Н.**

(Извод из »Билтена« Врховног штаба НОП и ДВЈ, број 17, 18, 19. јун-јул-август 1942)

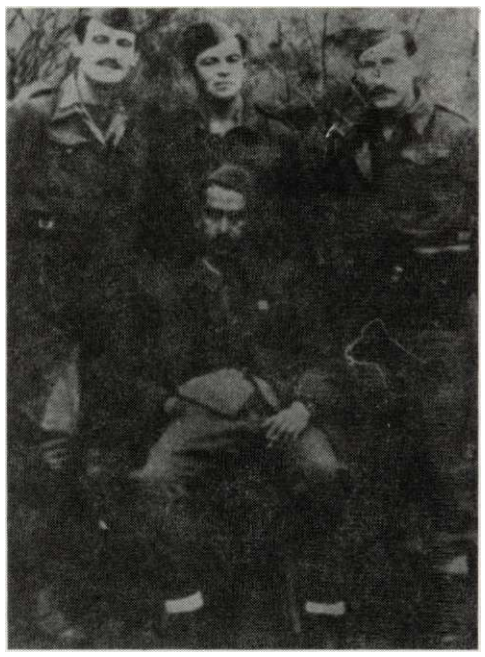

Борци 2. и 4. пролетерске бригаде у Купрешком пољу, августа 1942. Стоје, слева: Рашо Нешовановић и Мирчета Васиљевић (1. батаљон 2. пролетерске) и непознат борац. Седи: Стево Доврковић из 4. црногорске бригаде.

Усташе су бежале и псовале

Чета се налазила у селу Благај.

Пред зору смо добили задатак да изађемо на положај, јер смо, према добијеним подацима, очекивали напад усташа од Купреса. На положај смо дошли у свитање. Посели смо једну косу где смо напши неке ископане и за одбрану већ припремљене ровове. Вероватно су их урадили сељаци из Благаја да би лакше одбранили село.

Негде после седам часова уочили смо покрет усташке колоне кроз Купрешко поље, у правцу наших положаја. У исто време са ивице Злосела почела је по напшм положајима да дејствује њихова артиљерија. Нешто касније појавише се и авиони. Прво облетеше висове, а онда почеше непрекидно да круже око Благаја и виса Маглаја. Бацају бомбе и повремено митраљирају. Усгаше се приближавају. Још од јутра је страшна врућина. Жедни смо а овај крај нема воде.

Муниције имамо сасвим мало. У честим борбама које смо овде водили залихе смо утрошили, а другу нисмо запленили. Наређено нам је да се сгрого води рачуна о сваком метку. Због тога морамо чекати непријатеља да приђе што ближе.

Штабови 2. и 4. пролетерске бригаде и војно-политички руководиоци у Мркоњић граду, септембра 1942. Стоје, слева: из 2. пролетерске — Алекса Дејовић (2), Љубодраг Ђурић (7); из 4. пролетерске — неутврђено (1,3), Пеко Дапчевић (5); војно-политички руководиоци — Осман Карабеговић (4), Александар Ранковић Марко (6). Клече, слева: из 2. пролетерске — Милинко Кушић (2); из 4. пролетерске — Митар Бакић (1), Бошко Ђуричковић (3).

У борбама с пролетерима спаљени део усташког утврђе/м Купрес, августа 1942.

Када је њихов стрељачки строј пришао нама на неколико стотина метара, вшне их нисмо могли осматрати. Пред нама је био мртав угао, а због дејства њихове артил>ерије није се смело излазити из рова.

Непгго касније чувши њихову страшну галаму нисам могао издржати, па сам изашао из рова и допузао мало напред да би их видео где су и пгга се то дешава. Када сам извирио, нашао сам се пред једним крупним усташом који је ишао према мени. На опасачу је имао две каме, а пушку је стегао и био спреман да сваког моменга дејствује. Видело се по њему да га је било страх. Дао сам знак осталим друговима из моје десетине да се усташе налазе у непосредној близини, а они су већ били спремни да отворе ватру.

Одмах после тога командир вода је командовао да отварамо ватру. Отпочело је снажно обрачунавање са кољашима. Чета је успешно одбијала јуриш за јуришом наносећи им осетне губитке.

На нашем десном крају усташе су успеле да потисну наше делове и тиме угрозе десни бок чете. Били смо принуђени да се повучемо на следећи положај.

На новом положају чета је још грчевитије наставила да извршава свој задатак. Пало је доста усташа. Па ипак десно од нас усташе су успеле да се дочепају првих кућа српског села Благаја. Почели су да их пале.

Добили смо задатак да не одступамо вшпе ни корак. У погледу муниције ситуација је била још тежа. Бипи смо принуђени да прикупљамо од бораца покоји метак за пушкомитраљезе, како бисмо их снадбевали бар са по 15-20 метака.

На дати сигнал чета је кренула у јуриш. Усташе су отвориле паклену ватру из пушака, митраљеза и пушкомитраљеза. Са наше стране чуо се покоји пуцањ. Ми смо јуришали и опкољавањем покушавали да принудимо непријатеља на повлачење. Усташе су бежале и псовале. Још енергичније смо кренули у јуриш, а затим прешли у гоњење и поново вратили кољаше у злогласни Купрес.

У овој поспедњој борби око Купреса, из наше чете су поред Ипггвана Кизура Брке, политичког комесара чете, пали још четворица другова: Душан Зец из Дарувара, Митко Анђелковић из Левча, Властимир Милић Бели из Рековца, и Милојко Савић из Крушевца код Светозарева.

Милорад Тасић

Погинули на Купресу

Чрдачица, 31. јули 1942.
Бешевић Радоје, Димитријевић Славиша, Маринковић Рајица.

Маглај** (плаииа) **5. аигусг
Анђелковић Мика Митке, Дирака Никола, Зец Душан, Кизур Иштван Брка, Марјановић Димитрије Микалонац, Милић Властимир, Половина Данило, Савић Милојко.

Мала врата, август
Гавриловић Миле, Катанић Властимир

Велика врата, 11. и 12. август
Булајић Ђуро, Масал Бошко, Ћетеновић Драгиша

Велики стожер, 3. август
Марковић Жика

Плазепица, август
Мићић Драгиша, Петровић Милета, Рајковић Миодраг

Демировац, август
Тасић Милош

Благшј, 12. иигуста
Величковић Олга, Добрић Милош, Ђурковић Милан, Костић Воја, Мојовић Рајко, Мордехај Албахари, Петровић Драгомир, Радовановић Мирослав Шофер, Радосављевић Миодраг, Рамовић Хајра

Злосела 1, 11. в 31. август
Амброжић Димитрије, Дулан Алија, Цигић Ружичић Драгољуб

Купрес, августа 1942.
Видачковић Јово, Вуковић Драгослав, Догануић Будимир, Ђокић Миле, Ђоковић Војислав, Ђукић Лабуд, Јунговић Александар, Ковчић Недељко, Матијевић Богољуб, Ненадић Љубиша, Новожилов Алексеј, Остојић Цветин, Станковић Дракче, Тешакановић Авдо, Туцаковић Михаило, Ћировић Десимир.

(Љубодраг Ђурић: »Ратни дневник«)

Припадници усташке Црне легије у усташком гартзону у Купресу, августа 1942.

Борци 4. батаљона код Мркоњић1рада, августа 1942. Стоје, слева: Миодра.1 Миловановић Луне, заменик команданта бршаде (2), Драгољуб Мишчевић (3), Петар Граовац (4), Миливоје Антонијевић (5), Мара Кустурић (6). Чучи, слева: Алекса Дејовић.

У Шолајином завичају

Двадесет трећег августа 1942. године на једном пропланку Сињакова, стоје посггројени батаљони 2. пролетерске бригаде. Нешто даље, по страни, налази се и 1. крајишка бригада. Политички комесар 2. пролетерске Милинко Кушић држао је говор о значају напшх борби у Крајини, посебно о значају борбе за ослобођење Мркоњић-Града.

»Учинимо све, другови пролетери, да сутра ујутру Мркоњић буде слободан и да у њему развијамо нашу ослободилачку заставу, да у Мркоњићу у гроб усташа побијемо глогов колац« — заврпшо је Кушић свој последњи говор нашој бригади, јер је, ускоро после тога, отишао за команданта 1. крајишке бригаде. На пропланку оста само наш 1. батаљон.

— »Нека изађу другови који желе у бомбаше! Пушке нека предају. Нека понесу само бомбе и пиштоље. Ко нема пиштољ, добиће! — наредише командири чета.

Поход на Босанску крајнну

У двомесечном, скоро данонећном, наступном маршу у Босанску крајину (од Врбнице до Благаја) испољила се решеност бораца 2, пролетерске да се под непосредном командом Врховног пггаба са несмањеном жестином, пожртвовањем, храброшћу и одлучношћу боре на сваком терену и у сваком делу своје земље. У условима пуне борбене активности дошла су до изражаја смелост, иницијатива, издржљивост и одважност, како сгарешина, тако и свих бораца, посебно бомбаша-добровољаца и пушкомитраљезаца. Напорни и дуготрајни маршеви смењивани су нападима на усташке посаде, па нису остављали времена за друге бригадне активности.

Укупни позитиван биланс бригадних дејстава изражава се у 624 непријатељских војника избачених из строја. Бригадни губици били су троструко мањи: 187 избачених из строја, од тога 64 погинулих, 22 несталих, и 101 рањених. Рачунајући и борбе код Купреса, бригадни састав се са 836 припадника у Врбници (крајем јуна) свео на 505 бораца (крајем августа), односно смањио се за једну трећину. Неопходну попуну новим борцима обезбедила је Бригада офанзивним дејствима у проширењу и учвршћењу слободне територије у Босанској крајини.

(Према — Средоје Урошевић: »Друга пролетерска бршада«)

Група партизанских бораца код МркоњиМрада, септембра 1942. Стоје, слева: Боса Цветић из 2. пролетерске (1), БлаГоје Бошвац из 1. пролетерске (3), др Фрида Гутман, једина лекарка која је непрекидно радила у санитету више партизанских јединица од Ужица до иошбије, септембра 1944. код Теслића (5).

Из чета изађе петнаестак бомбаша: Бонџула, Црни, Шнајцо, Чукић и други.

Приближисмо се врху Оругле. Испред чета пузе бомбахпи. Носим пушкомитраљез »брно« и војнодржавни револвер. Преузео сам их од Милијана Неоричића који одлази из наше бригаде. Задатак ми је да пушкомитраљезом пратим бомбаше на левом крилу. Осетио нас је непријатељски стражар.

— Тко је? — оштар глас пресече ноћну тишину. Стражар погрешно оцени наше ћутање, вероватно закључи да је шушнула нека звер. Зато поче у нашем правцу да баца камење.

Ћутим, задовољан пгго »бомба« није експлодирала. Стражар баци у правцу нас још неколико пута и би нам јасно да то нису бомбе, већ камење. Наједном, на десном крилу плану пушка, затим груну бомба и кроз ноћ се проломи:

— Напред, пролетери!

Подигох пушкомитраљез према врху, али не знам како да гађам. Непосредно преда мном су бомбаши. Могу их побити. Одједном је Шнајцо повукао трње и у огради се направио отвор широк око један метар. Сада је митраљез сасвим близу нас. Предложих да гађам пушкомитраљезом по бункеру, али се Шнајцо не сложи.

Скиде титовку и крену пузећи. Приђе бункеру, мало се попридиже и руком завученом у титовку ухвати за левак цеви тешког митраљеза, која је иштрчала из бункера и поче да је клати лево-десно, па викну:

— Кољи га, пгга чекаш! Видиш да држи цев!

— Мате, Исуса ми, хватају ми за митраљез! Бежи! К врагу ти срића! — чу се из бункера.

Допузасмо до Шнајце. Митраљез ућута. Посада из бункера је побегла према врху. Испалих неколико рафала у том правцу. Шнајцо ускочи у бункер, окрете цев »шварцлоза« ка врху и пусти дуг рафал.

Избисмо на врх Оругле, на саму камениту ивицу према Мркоњићу. По договору са Крајипшицима избацисмо зелену ракету, бацисмо бомбе према граду.

Бомбе одлетеше око стотину метара и експлодираше негде у окомитој шуми. Тренутак касније око целог Мркоњића плану ватрени обруч и заори се из стотине грла:

— Напред, Крајино! Разбруцај!

Нападе 1. крајишка бригада. Груну сготину бомби, чија се експлозија помеша са ватром аутоматског оружја и топова. Нападају Крајишници **као** тигрови. Ватрени обруч се веома брзо сге**зао** око центра. **Цела** сата касније све се утиша. Крајипшици ослободише Мркоњић-Град.

Остали смо целу ноћ на Оругли. У

(Наставак на стр. 70)

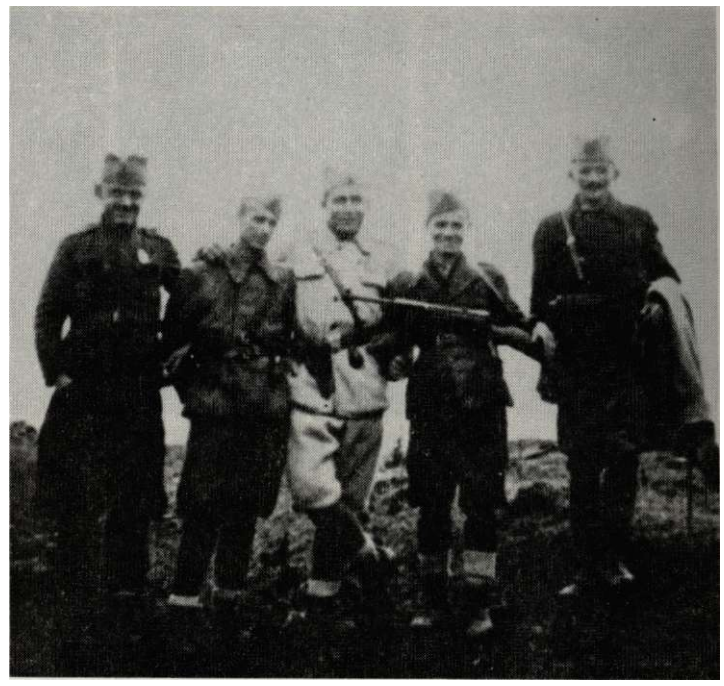

Борци 1. батаљона на положају код Мркоњићграда, крајем августа 1942.
Слева: Светозар Милић (1), Богољуб Чукић (3), Љубиша Катанић (4), Милун Ивановић (5).

Станка Лаковић, болничарка 2. чете 4. батаљона у Мркоњићграду, крајем августа 1942

Ослобођење Мркоњић Града

Бригада је заједно са 1. крајишком бригадом и уз садејство 3. санџачке бригаде ослободила Мркоњић Град 24. августа. Њен 1. батаљон узео је непријатељско упориште Оруглу, а 4. батаљон је пресекао комуникације према Јајцу и Бањалуци.

Заробл>ено је или нестало око 300 припадника 1. батаљона 9. домобранског пука. Заплењено је: брдски топ, два тешка бацача, неколико тешких митраљеза и пушкомитраљеза и доста муниције.

*(Према — **С.** Урошевић: »Дру1а пролетерска бршада«)*

Врховш штаб
Народно-Ослободилачке Партизанске и Добровол>ачке Војске Јушславије
16. авГуста 1942.

Штабу I Крајишке
народно-ослободилачке партизанске ударне Бршаде

Штабу II пролетерске
народно-ослободилачке ударне бртаде

1. Ваше две Бршаде у садејству са потребним снагама из оперативне зоне за Босанску Крајину сачшивају једну ударну Групу за операције око Мркоњић Града. У овом циљу одмаршујте из предела БлаГај — Ново Село — Брђани — Плијевски Подови, 1де се ставите на расположење Оперативном штабу за Босанску Крајину — друГу Кости...

2. Имајте у виду да је II Пролетерска Бртада у последн>е време имала велихе напоре, да је доста исцрпена, па је потребно да се та јединица претходно одмори и снабде оделом...

При операцијама око Мркоњић Града II Бршади дајте споредније задатке, заштита комуникације и слично.

3. Хитност акције ка Мркоњић Граду намеће се тим пре што нисмо успели да заузмемо Купрес. Брзо изведена операција око Мркоњић Града неће дозволити непријатељско Іруписање на правцу Купрес — Ливно, из чијих поља треба да извадимо доста бо1ату летину.

(Извод из наредбе)

Слободан Пенезић-Крцун

Драгослав Ђурић

Теодосије Глишић

ДраГојло Стојић

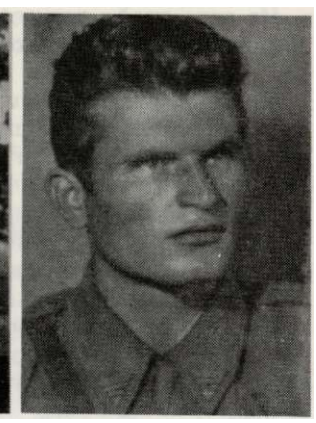

Војин Ђурашиновић

НОВИ ШТАБ БРИГАДЕ

Штаб 2. пролетерске бригаде су сачмавали: командант Љубодраг Ђурић, политички комесар Алекса Дејовић, дотадашњи политички комесар 4. батаљона, заменик команданта Миодраг Миловановић-Луне, заменик политичког комесара Слободан Пенезић Крцун, дотадашњи руководилац Политодела бригаде, начелник Штаба Војислав Ђокић, референт санитета др. Војислав Дулић и интендант Драгослав Ђурић, до тада радио у Интендантури. Политодел бригаде су сачињавали Љубинка Милосављевић, Ели Финци-Милош и Гроздана Белић-Зина. За руководиоце десетине курира постављен је Милан Крцић.

Чета пратећих оружја: командир Драгојло Стојић, политички комесар Богомир Караклајић, заменик политичког комесара Војин Ђурашиновић — Костја, четна болничарка Лепа Лукић и економ Десимир Виторовић.

Бригадни санитет — болница: лекар и референт санитета др. Војислав Дулић, помоћник бригадног лекара Вера Кушец и болничарка Оливера Кремић.

Бригадна интендантура: интендант Драгослав Ђурић, заменик интенданта Богдан Радан и помоћници интенданта Тодор Глишић и Радомир Радовановић-Бели.

Вера Кремић

Вера Кушец

< Настаник на стр. 69)

свануће пред нама се указа панорама Мркоњића и околине.

— Осгави пушкомитраљез овде, па сиђи и погледај доле да нема још неки жив или мртав — нареди ми Миливоје Радовановић Фарбин, заменик комесара батаљона.

Непгго због наређења, више од сопствене радозналости, продужих стотину метара низ шуму. Идем окомито, безбедно, полако. Одједном стадох као укопан. Чуо сам иза себе шапат. Инстиктивно сам осетио опасност. Окренух се целих 180 степени и одједном угледах групу војника у зеленим униформама. На главама им зелени качкети, као у Немаца. Гледамо се као звери, као да чекамо ко неће издржати. Најзад, закључих да се тако више не може, и некако, лаганим гласом, изговорих:

— Не бојте се, нећу вам ништа!

— Нећемо ни ми вама нипгга — изговори полако један од њих.

Муњевито смислих лукавство. Погледах преко њихових глава у правцу пећине и рекох:

— Осгавите бомбе, мирни су — предају се!...

У ствари, никога од напшх нисам видео. Позвах мирно целу групу непријатеља да одложе пушке и да се повуку неколико корака у страну. Они то учинише. Прићох оружју и узех једну пушку. Као да се поново родих. Поврати ми се моћ нормалног говора и викнух колико ме грло носи:

— Фарбине, ево заробљеника!

Убрзо стиже Фарбин са још неколико другова. Претресоше заробљенике. Одузеше им бомбе. Муницију и ножеве, покупише пушке и потераше их ка врху.

Из варопш нам дотераше још неколико стотина заробљених домобрана. Већина њих су Далматинци. Уплашени су, али виде да лепо посгупамо са њима.

Из Мркоњића стиже и Видан Аћимовић, прича нам утиске из ослобођене вароши. Народ је весео. Међутим, наши су наишли на трагове страшних усташких злочина. У једном подруму који је служио као затвор и мучилиште Видан је видео ужасан призор. Једна омања корпа била је пуна извађених људских очију. У једној су били одсечени људски носеви. У трећој педантно наслагане ушне шкољке. У четвртој бркови исечени заједно са горњом усном. Паковали су их у корпе да би их послали у Загреб устапшим руководиоцима. Домобрани, по страни, слушају то и ћуте. Кажу да нису знали за те злочине.

Предвече Фарбин одржа заробљеницима подужи говор о циљевима наше борбе, о ситуацији на светским фронтовима, о братству и јединству југословенских народа, и саопшти им, да су штабови 2. пролетерске и 1. крајишке одлучили да их ослободе и пусте кућама. Уз повике: »Живела народна војска«! почеше се издвајати по групама и кренуше у своје крајеве.

Када они замакоше, ми се постројиемо у колону и с песмом кренусмо у слободан Мркоњић-Град.

ДраГослав Марковић

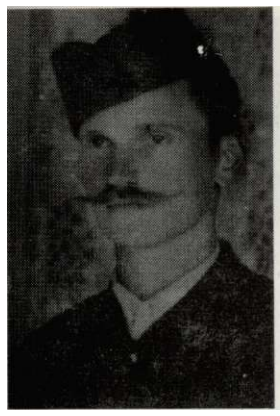

Миливоје Радовановић Фарбин

Милојица ПанШелић

Предраг Крупеж Шиштек

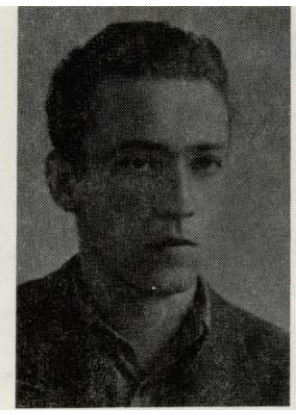

МиодраГ Жико Аврамовић

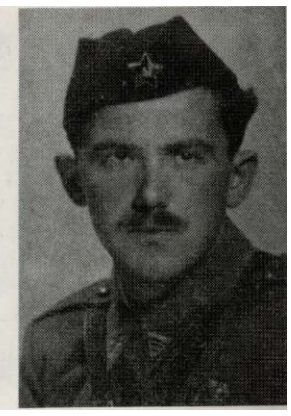

Миливоје Антонијевић

Драгослав Цекић

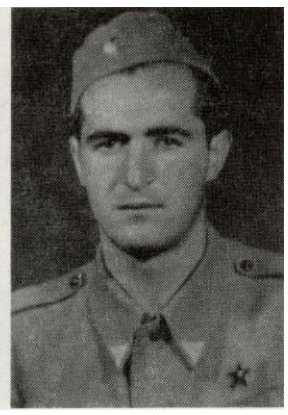

Бошко Видаковић

*

Сиасенија Бабовић Цана

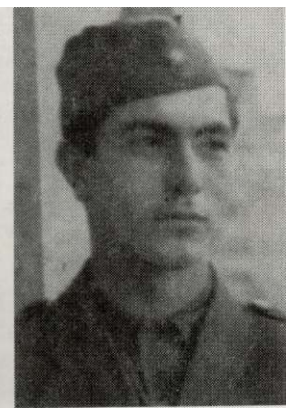

Михаило Швабић

Јудиша Аларгић

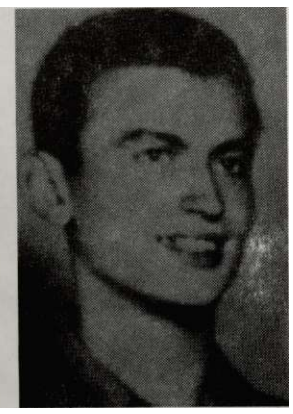

Раденко Бројић

САСТАВ ШТАБОВА БАТАЉОНА

1. батвљов — Ужвчки **— командант Ратко Софијанић, до тада заменик команданта, политички комесар Пане Срдановић, дошао с дужности политичког комесара чете, заменик команданта Драго Јовановић, раније командир чете у истом батаљону, заменик политичког комесара Миливоје Радовановић — Фарбин, референг санитета Слободана Недељковића и интендант Раде Мићић.**

2. батаљош — Чачашскв **— командант Средоје Урошевић, политички комесар Божидар Томић, заменик команданта Радосав Јанићијевић-Бомба, заменик поличког комесара Милојица Пантелић, дотадашњи политички комесар 2. чете, референт санитета др Станојка Ђурић, интендант Предраг Крупеж-Шиштек.**

3. батаљош — Шумадвјскв **— командант Предраг Јевтић-Шкепо, политички комесар Танасије Младеновић, заменик команданта Марко Милановић, дотадашњи командир 2. чете, заменик политичког комесара Драгослав Ђорђевић-Гоша, референг санитета Милоје Хаџић-Шуле и интендант Боро Шанторовац.**

4. батаљош — Ужвчкв **— командант Никола ЈЂубичић, политички комесар Миодраг Аврамовић, заменик команданта Драгослав Цекић, дотадашњи командир 3. чете, заменик политичког комесара Миливоје Антонијевић, референт санитета Бошко Видаковић и интендант Велисав Сганковић.**

ПРЕМЕШТАЈ ИЗ БРИГАДЕ

После ослобођења Мркоњић Града, извршене су велике кадровске измене у 2. бригади.

Код неких пттабова и команди ове измене иду и до 90 посто. Оне су биле резултат не само избацивања из строја појединих руководећих кадрова него и одласка у друге јединице. Прву такву групу руководилаца која је отишла у друге јединице из Мркоњић Града чинили су:

Милинко Кушић, **политички комесар бригаде,**
Спасенија Бабовић-Цана, **заменик комесара бригаде,**
Радован Грковић, **интендант бригаде,**
Љубиша Урошевић, **командант 1. батаљона,**
Дртослав Мутаповић, **политички комесар 2. батаљона,**
Мате Ујевић, **политички комесар 1. батаљона,**
Михаило Швабић, **заменик политичког комесара 2. батаљона**

и чланови Политодела бригаде
Јудита Алспић,
Миле Радосављевић-Абаз в
Раденко Бројић, **секретар бригадног бироа СКОЈ-а.**

Мањача

Од 31. августа, кад је 1. батаљон кренуо из Мркоњића да поседне положај на планини Мањачи према Немцима и усташама из гарнизона у Бања Луци, па за све време проведено на овом подручју, није прошао ни један дан без борбе и тешкоћа.

Једног поподнева колона 1. батаљона зауставила се на висовима изнад леве обале Врбаса, ради затварања продора Немаца из правца Бојанића виса. Преморени борци, тромо и безвољно, свалили су се на земљу, где се ко затекао. Само је коњ Кулаш шетао поред колоне, чупкајући ретку сасушену траву, док се тепжи »шварцлозе« клатио на његовим плећима. Била је то паметна и верна животиња. Још смо сви под утиском подвига који је Кулаш пре неки дан направио на Мањачи. Напад надмоћнијег непријатеља био је изненадан и муњевит. Комора је била у једној башти ограђеној високом оградом. Док су збуњене коморџије на брзину товариле коње, Кулаш је изоштреним инстинктом осетио да се не може вшпе чекати. Залетео се, пробно грудима ограду и галопом се упутио ка стрељачком сграју батаљона. Затим је, одступајући уз борце, без коњовоца, гутао пуним устима зоб, коју је успут успео да дограби.

После малог предаха трже нас изненадна команда: »Покрет на положај«! Ни сами не знамо који је ово пут, за ових двадесетак дана, да улазимо у жестоке исцрпљујуће окршаје. Борбе не престају ни дању ни ноћу. Немци и усташе нападају дању, а ми ноћу. Четници су нас, такође, неколико пута нападали из заседе када смо били у покрету, али су брзо бежали. Ти напади су нас више исцрпљивали, него пгго су нам наносили губитке.

Није дуго потрајало, а већ је почела артиљеријска припрема. То је знак да је наш положај откривен.

Већ нас засипају комади земље, камења и грања. Немци су се развили у стрелце, и користили увале и заклоне, брзо се пребацују к нама. Ми још не отварамо ватру. Добили смо наређење да их пустимо пгго ближе.

Када се немачки сгрој приближио на неких 200 метара и спремао за јуриш, одједном га је засула прецизна ураганска ватра свих наших пушкомитраљеза и пушака. Ово је поколебало Немце, приковали су се за земљу и полако почели да узмичу.

У том тренутку проломио се продорни глас командира чета Драга Јовановића: »Јуриш другови, напред пролетери«! Он је реаговао муњевито и у прави час. Поискакали смо из својих заклона и отпочели гоњење. Немци су у нереду бежали увалом према Врбасу.

Борци 1. батаљона у борбама на планини Магшчи, јужно од Бања Луке, августа 1942. Леже, слева: Властимир Луковић Баглов, Љубинко Калушевић. Средњи ред, слева: Вукоман Прелић, Драгутин Милошевић Ћикало, Петар Вушњић, Богољуб Лазаревић Чаво, Станоје Јовашевић. Стоје, слева: Будимир Златић (3) Петар Перица Вуковић (4), Милун Гаврић Абе (7), Милош Ерчевић Мишко (курир).

Руководиоци 1. и 2. крајишке бригаде у борбама на Магшчи село Дујаковац, 1. септембар. Стоје, слева: Коста Нађ, командант Оперативног штаба за Босанску Крајину (4). Напред, слева: Нико Јуринчић, политички комесар 2. крајишке бригаде и Милинко Кушић, руководилац Политодела 1. крајишке бригаде.

Нашшга смо на неколико мртвнх. Један Немац, смртно рањен, покушава да баци међу нас бомбу. Предухитрио га је Јанко Кузељевић. Истргао му је бомбу из руку и ударио га по глави. Немце је ухватила страховита паника. Бежали су без икаквог отпора.

Задобили смо велики плен: део коморе, пуни ранци, сандуци са муницијом и други материјал. Задовољни успехом и изненађени великим пленом, нзгубили смо ритам у нападу и драгоцено време. Немци су то осетили и одлично искористили. Убацили су нове, свеже снаге, и одједном, као да су изникли из земље, на одстојању од око 100 метара, заблепггаше шлемови новог густо збијеног немачког стрељачког сгроја. Нису ни пуцали, настојећз да нас заробе. У том тренутку, неприпремљени и развучени гоњењем непријатеља, нисмо били спремни за отпор.

Скупо нас је стала Мањача. Погинули су Радоје Врањевац, Недељко Ћирковић, Јаков Албахари, Милован Лековић и Павле, омладинац из Краљева. При самом крају последње борбе паде и Видан Масларевић, пушкомитраљезац.

Миленко Јокановић Микота

БОРБЕ НА МАЊАЧИ

Убрзо по ослобођењу Мркоњић-Града бригада је упућеиа на Мањачу ради спречавања продора немачких и четничких јединица из Бањалуке. Њен 2. батаљон остао је у селу Магаљдо ради обезбеђења.

Попгто постојећим снагама нису, и након вишедневних жестоких борби, могли пробити одбрану наших јединица, Немци су 9. септембра ојачали своју борбену групу »Путлиц« са два батаљона Петрињске домобранске бригаде, и том новом борбеном групом названом »Ведел« 11. септембра извршили продор у правцу Мањаче. Међутим, јединице 1. крајишке **бригаде извршиле су на свом сектору снажан противнапад и одбациле непријатеља. За то време 2. пролетерска бригада разбила је једну немачку чету и натерала је у Врбас. Непријатељ је нападао уз јаку подршку авијације, тенкова и** артиљериЈе, **али је** и **овог пута претрпео неуспех.**

Наше снаге су вршиле убрзане припреме за општи напад на непријатеља. У то време стигао је и 2. батаљон наше бригаде, па је она, са 4. црногорском пролетерском и 3. санџачком бригадом, тај напад извршила 18. оептембра. Овом операцијом непријатељ је, после скоро месец дана веома напорних борби, на врло тешком и безводном терену дефинитивно одбачен ка Бањалуци, где је прешао у одбрану.

У тим борбама 2. пролетерска бригада изгубила је 23 борца, али је нанела непријатељу далеко вепе губитке.

(»Друга пролетерска бригада« — Зборник сепана, књига 2)

Борци 4. батаљона на положају на планини Мишчи: Јеврем Поповић, Славко Петровић, Душан Туцовић, Миливоје Антонијевић, Ђурђе Милутиновић, (5). Љубо Мијатовић (6), Милован Ђокановић (8), Станко Ристановић (9), Миливоје Миливојевић Кореја (11). Седе, слева: Милутин Перовић (3), Милета Милановић (6), Стајка Савић (8), Бошко Којадиновић (9). Лежи слева: Милун Јанковић (1).

Душан Дујић

Петар Мшосављевић Перица

Десанка Петронијевић

Крнин и жеђ

Поред самог пута Бања Лука — Ситница, уздиже се брдо Крнин, огранак планине Мањача. То је кршевит брежуљак обрастао трњем и којекаквим другим бодљикавим растињем. Воде у његовоЈ" околини нема ни за лек. На њему је у лето 1942. године 4. батаљон водио жестоку борбу с Немцима, усташама, домобранима и Дреновићевим четницима.

У акцијама за одржавање, нашег положаја на Крнину, погинули су Деса Петроиијвић, Душко Дујић, Домац (из Ужица), Перица Милосављевић и Новак Јовановић — борци 3. чете.

Поводом ових борби у нашем батаљону је настала песма, коју је саставио Радован Урошевић Бота, ђак учитељске школе из Ужица, касније глумац-аматер Позоршпта народног ослобођења. Погинуо је несрећним случајем септембра 1943. године у селу Орашју, у источној Босни, на приредби, рецитујући ту своју, како ју је тада назвао »Разбијени виолину«:

На Крнину бој се бије љути,
Док фашизам сасвим не ућути.
Лете бомбе, лете и гранате,
Па све мислиш ударће на те...

Воде нигде нема, а уста се грозно сасушила. Пробао сам буково лшпће, да бих некако утолио жеђ, али од њега ми се у устима сгварала густа лепљива маса.

Негде после подне дође комора. За ручак су донели гусг пасуљ с месом, а било га је и тада колико хоћеш. Питамо јесу ли донели воде? Кувар рече да воде нема.

»Враћај и ручак, не треба нам кад нема воде« — одвратисмо љутито.

Кувари вратише ручак.

Преместили смо се на други положај. Идући неким путељком, наиђосмо на једну усамљену кућу. Потрчасмо к њој не би ли нашли воде. Али, на жалост, ни капи. Идући кроз двориште,

(Наставак на стр. 74)

(Наставак са стр. 73)

спазих локву испод неког путељка. Потрчим, а она сва зелена. По њој жабокречина и пуноглавци. Гледам ону воду. Поред мене се нађе један друг. Упитно се загледасмо.

»Хоћемо ли?«

Прилегосмо, растерасмо пуноглавце, па навалисмо да пијемо. Добро је било док смо пили, али кад се подигосмо и одахнусмо, тек онда видесмо шта смо урадили. До гуше смо се напили из локве у којој се киселила конопља. То је тако ужасно смрдело да одмах почех повраћати. Тих дана сам се уверио да човек може много више да издржи глад, него жеђ.

Радомир Тошић

Немци и усташе пале српска села у Босанској крајини.јасен 1942.

Заседа на Врбасу

Трећа чета 4. батаљона добила је задатак да у селу Доње Поље на цести Мркоњић Град — Бања Лука, посгави заседу и да хвата непријатељске војнике који буду бежали из Мркоњића. Остале две чете одоше цестом ка Врбасу. Изнад села Дреуша треба да поседну клисуру и спрече евентуални продор непријатеља ка Мркоњићу.

Рано ујутро групе домобрана из Мркоњића почеле су наилазити на наше заседе. Ишли су безбрижно. Мислили су да су избегли опасности.

Групу по групу домобрана доводили смо у команду чете која се налазила у једној повећој кући крај цесте. Неки старији сељаци наиђу као случајно и загледају ухваћене.

— Познајете ли их? — питамо сељаке.

Четнички командант у западној Босни Раде Радић у друштву немачких официра у рејону Ситнице, лето 1942.

— Неке познајемо — одговарају.

— Јесу ли били добри?

Одуговлачећи са одговором ипак потврдише да су домобрани били добри.

Један старији човек донесе нам корпу шљива.

— Шта мислите радити са овим ухвећеним? — упита нас он.

— Ако ви кажете да су били добри, онда ћемо их разоружати и пустиги.

— А како се зове овај ваш командант? — упита чича.

— Љубичић! — одговорисмо му, не знајући за његове сумње.

Чича пећута, а мало затим оде.

Око подне дође група сељака и са њима онај чича.

— Одакле сте ви, дјецо? — упита један од њих.

— Из Србије — одговорисмо.

— Да ли је и ваш команданг из Србије? — питају они даље.

— Јесте, а пгга вас то интересује? — упита их Кореја некако подозриво.

— Ма знате, један од ухваћених, неки Маркан, презива се исто као и ваш командант. Он је овдје из оближњег села, много нам је јада задао, много је мајки од њега закукало. Па то, бојимо се да није род вашем команданту, па ће га они пустити!

— Па што не кажете — љути се Кореја. Нипгга се ви не бојте пгго он носи такво презиме. Тај ће оговарати за своје злочине као и сви други.

Тек када смо Маркана везали под стражом упутили у Мркоњић Град да му се суди, мепггани су одахнули.

Стајка Савић

Погинули код Мркоњић Града и на Мањачи

Мркоњић Град, август 1942.
Масларевић Видан, Остојић Веселин, Хаџић Милоје Шуле.

Марчете (Сладојевићи), 31. август
Врањевац Радоје, Лековић Милован.

Павлова Равап (Ммача), 4. септем бар *Радојичић Милорад*

Сурјап (Мжача), 4. септембар
Милосављевић Петар, Перић Јова.

Луњевац (Мтача), 7. септембар
Јанковић Милена

Крпип (Мшача), 7. и 8. септембар
Дујић Душан, Јовановић Новак, Петронијевић Десанка.

Бојапића Вис (Мтача), 9. септембар
Албахари Јосип, Ћирковић Недел>ко.

Полипе (Мшача), 16. септембар.
Петровић Живан

Рацупе (Мањача), 18. септембар
Ивановић Свешислав Јовчанин, Јовчић Бора, Лабус Стеван, Милојевић Милорад Чича, Радуловић Зоран.

Рапковића Брдо (Мањача), 18 *септем**бар*** *Андрић Миломир Лике, Божовић Милија Буљо, Затежић Вук, Јовашевић Јеремија, Костић Коле Мароканац, Лабуш Стјепан, Лончарић Лука,*

Љубодраг Ђурић: »Ратни дневник«

Ослобођење Јајца

Ноћу између 23. и 24. сегтембра Бригада је извршила покрет из Мркоњића до села Мајдан. Први и 4. батаљои нападају Ћусине, а 3. батаљон брану на Пливи. Почетак напада одређен је за 23 часа. Стижемо на превој Ћусине и заустављамо се. Бонџула је већ под жицом. Активирао је мину и склонио се у заклон, али она није експлодирала. Кренуо је и Јово Стаматовић. Он пребацује ланац преко жице и одмах утврђује да у жичаним препрекама нема струје. Лука Станић леже под жицу са маказама, а Бонџула, користећи прилику кад стражар одшета косом, рукама изваљује дрвене direke. Влада Радовановић је са својом групом пронашао слободан пролаз и опрезно се привлачи. Убрзо поред Владе експлодира бомба. Осгао је неповређен и одмах узвраћа.

Видим Бонџулу како се као мачка пребацује преко бункера. Он вепгго маневрише и избегава њихове бомбе. Већ је под самим бункером. Нешто је блеснуло у његовим рукама. Банџулина рука се изви и запаљена бакља полете у пушкарницу. Из пушкарнице покуља густ дим и пламен. Ватра престаде, а из бункера почеше да излећу зашивене усташе.

Група Влада Радовановића заузима други бункер. Крајишке бригаде јуришају на усташке положаје у граду.

Пред зору наше чете заузимају фабрику и старо гробље на десној обали Пливе.

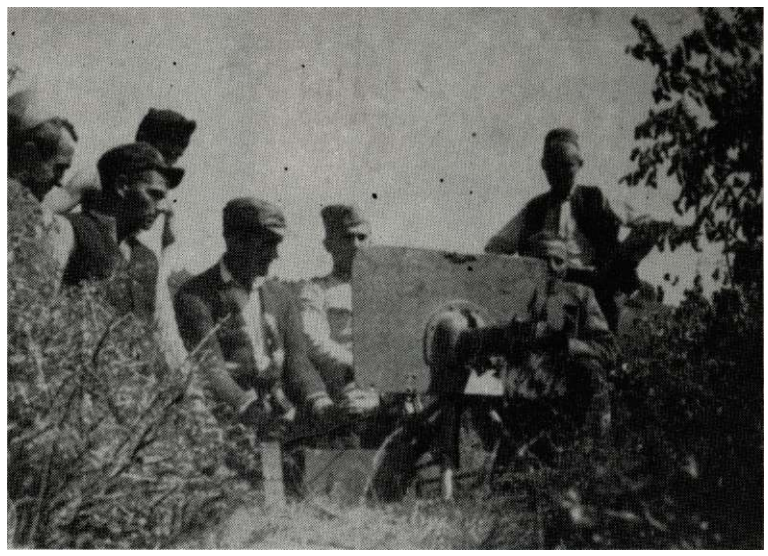

Борци 4. батаљона на положају код Јајца, септембра 1942. Слева: Алекса Дејовић (1), Драгомир Минић (4), Драгољуб Мишчевић (5), Јово Његo (7).

Припадници санитета у Мркоњић Граду, септембра 1942. Слева: др Војислав Дулић, 2. бригада, Милица Влаховић и др Драги Јовановић.

Оперативни Штаб Н. О. П. и ДВ за Босан. Крајину дне 21. септембар 1942

ПОХВАЉУЈЕМ

II Србијанску Пролетерску Ударну Бригаду, која је за читав овај месед дана водила јуначке борбе са њемачким фашистима уништивши на стотине окупаторских војника и четничких изрода. У овим борбама наши храбри србијански ударници показали су над-наравна јунаштва. Они су јуришали на ровове и принудили њемачке фашисте да скачу и даве се у Врбасу. Овим су наши храбри србијански ударници запечатили својом крвљу братство Србије и наше Крајине и ударили најчвршће темел>е јединству наше Народно Ослободилачке, Партизанске и Добровољачке војске...

Смрт фашизму — Слобода народу

Командант Народно Ослободилачке Партизанске и Добровољачке Војске за Босанску Крајину

Коста

(Извод из похвале која је изражена и 1. и 2. крајишкој бригади)

Чим је свануло, усташе су на свим секторима прешли у противнапад. Оклопним колима и једном сатнијом принудили су нас да се повучемо из сгарог гробља, преко цесте, на Ћусине да поново од нас заузму фабрику. Попгго су је заузели, кренули су у противнапад на Ћусине. Дочекали смо их таквом ватром да су се убрзо повукле на полазне положаје.

Око подне наш 1. батаљон је изврпшо противнапад и опет заузео фабрику и старо гробље, протеравши усташе са десне обале Пливе. Од заплењених минобацача и једина наша два бацача формирана је минобацачка батерија и посгављена на платоу Ћусина. Батерија је целог дана тукла усташе у граду и пружила подршку јединицама наше бригаде и крајишким бригадама. Тврђава је била сва у диму.

Око шеснаест часова примећује се пуна демобилизација у усташким редовима. Беже у центар града, а затим некуд према обали Врбаса. Око шеснаест и тридесет часова Крајишници су кренули у одлучан и силовит јуриш. Усташка одбрана је престала.

Миленко Никитовић

У ослобођеном Јајцу, после 24. септембра 1942.

НАПАД НА ЈАЈЦЕ

У граду су се септембра налазшш: 17. усташки батаљон, 2. батаљон и 19. чета 9. домобранског пука, чета жандарма, непгго фашистичких милиционера и припадника немачке групе ТОТ. Посада је бројала око 1.200 добро наоружаних војника у солидно изграђеним утврђењима, рововима и бункерима.

Добро припремљен напад отпочео је 24. септембра у 23 сата. За непун сат 1. и 4. батаљон 2. пролетерске и батаљон »Пелагић« из 3. крајишког партизанског одреда овладали су непријатељским положајима на Ђусинама, најјачим објектом у систему одбране града, а затим продужили дејство у граду и заузели фабрику хлора, док је 4. батаљон покушао да се пребаци преко моста на Пливи и помогне 1. крајишкој бригади. Трећи батаљон је заузео брану на каналу тек ујутру, јер је непријатељ пружао жесток отпор.

Борба у граду наставила се и сутрадан. Јединице 2. пролетерске бригаде садејствовале су 1. и 2. крајишкој бригади при заузимању осгалих упоришта и одбијању противнапада непријатеља, који се грчевито брани у очекивању помоћи из Травника и Бугојна. За то време 4. црногорска пролетерска бригада је пресекла комуникацију Јајце - Доњи Вакуф.

Око 17 часова престао је отпор непријатеља, који се повукао према Бањалуци и Травнику, остављајући готово све наоружање и материјал и претрпевши губитке од око 220 погинулих и преко 200 рањених војника и официра.

Заплењено је: две хаубице, један брдски топ, један противтенковски топ, један пешадијски топ, два минобацача, оклопна кола, оклопни воз, пет камиона, један аутомобил, четири мотора, пет локомотива, велики број пушака, око хиљаду топовских и минобацачких граната, 100.000 метака и већа количина хране.

Ослобођење Јајца и стварање велике слободне територије у западној Босни представљало је за непријатеља велику опасност. Његове позиције и интереси у овом делу земље доведени су у питање. Истовремено, огромно су нарасле могућности и изгледи за још брже пшрење устанка не само у Босни и Хрватској већ и у другим крајевима земље. Због свега тога непријатељ је убрзо предузео низ операција да би поправио свој незавидан положај и онемогућио даљи развој устанка. Ангажовао је јаке снаге и, поред осталог, почетком октобра, повратио Јајце, Мркоњић-Град и нека друга места.

(»Друга пролетерска бригада« - Зборник сеНања, књига 2)

Заседа на друму Бим Лука - Мркоњић Град, септембра 1942. Слева: Алекса Дејовић.

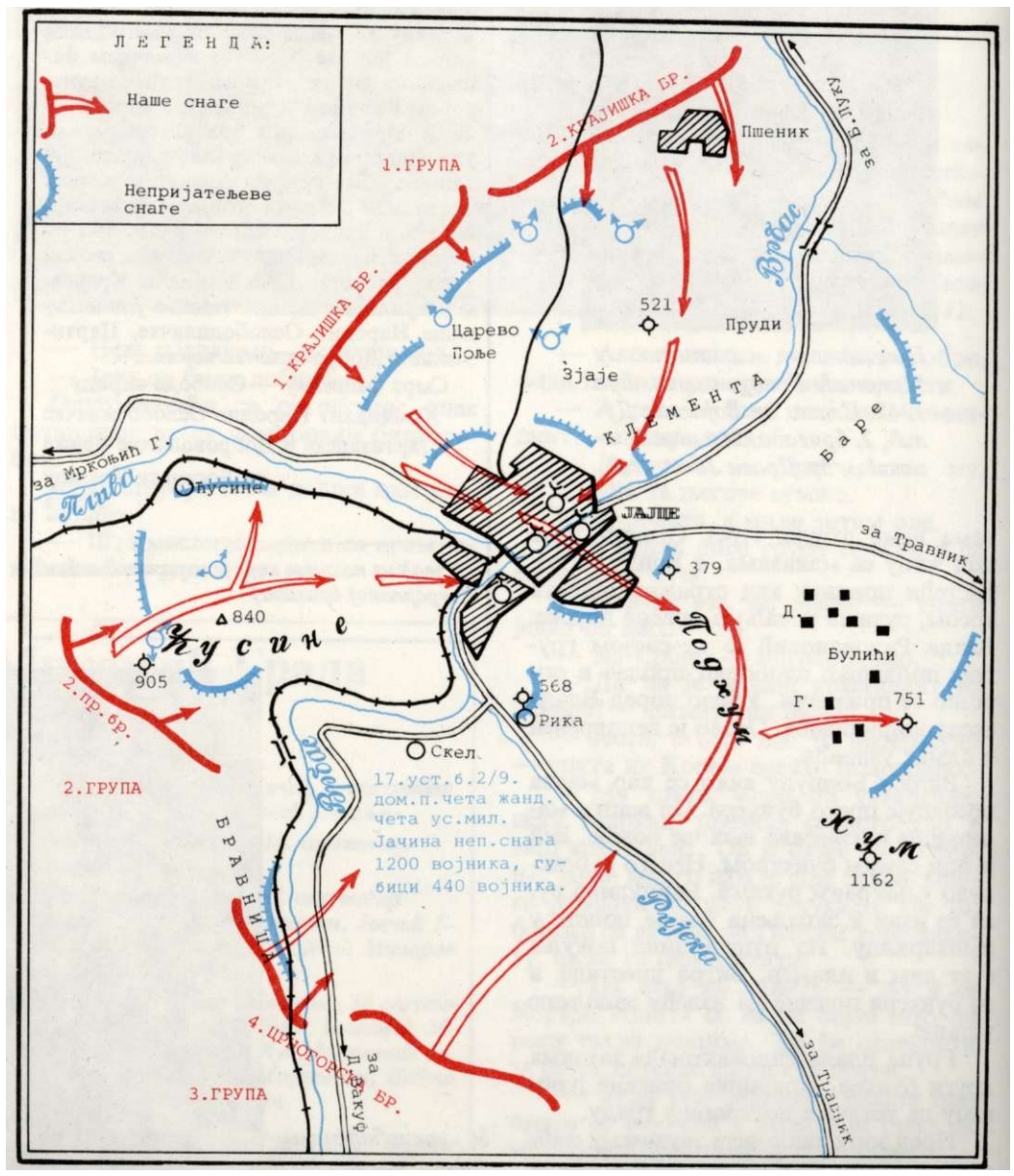

Ослобођвке Јајца, 25. септембра 1942.

Извршили смо задатак

Наш 3. батаљон напада између брда Ђусине и Пливског језера, а 3. чета овог батаљона добила је задатак да ликвидира најјаче непријатељско упориште на овом сектору.

Моју чету предводио је опробани борац Албин Гробљар, бивпш рударски радник. Формирана је и група бомбаша. У њој су бшш Перица Грачанин, Вукашин Стефановић, Драгослав Јаковљевић и митраљезац Драгомир Радосављевић Ждрпа са својим помоћником. Међу њима сам и ја. Када су сказаљке на сату означиле 23 часа, разлегао се прасак бомби и митраљеских рафала.

Наша бомбашка група била је за тренутак задржана препреком од бодљикавих жица.

Али, наш снажни изненадни напад, ураганск прасак бомби на свим странама, непрекидни митраљески рафали и продор наши јединица у непријатељска утврђења, збунили су усташе и домобране, али су они и дал>е пружали јак отпор. После неколико снажних јуриша непријатељ је почео да се повлачи ка центру града.

Тек сутрадан задатак је био потпуно извршен. Непријатељски бункери били су у нашим рукама, а препреке од бодљикавих жица су уклоњене.

У једном бункеру нашли смо телефонски апарат. Наш комесар чете Дамљан Максић подиже слушалицу и ступа у разговор са усташама из града. Они се интересују за исход борбе, мислећи да говоре са својима на положају. Упиташе да ли су партизани одбијени, а комесар Максић одговори: »Партизани ће за који минут бити и код вас у граду. Припремите се да их дочекате«

Милутин Кочић

ПОХВАЛА ВРХОВНОГ ШТАБА

У »Билтену« Врховног штаба за септембар-октобар-новембар 1942, извештавајући јавност о ослобођавању Јајца, између осталог је записано:

»У овој бици се нарочито исгакла II пролетерска која је на јуриш заузела најјаче упориште Ђусину.«

Сусрет у ослобођеном Јајцу, 28. септембра 1942. Слева: Коста Нађ, Никола Љубичић, врховни командант Тито, Даворјанка Пауновић, Иво Лола Рибар, Иван Крајачић, командант 2. Оперативне зоне, Иван Рукавина, командант НОП одреда Хрватске.

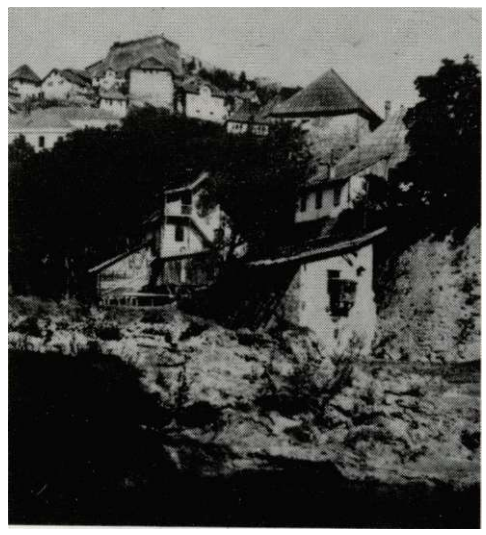

Поглед на тврђаву коју је у Јајцу, између 1391. и 1404, саградио војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић. Усташе су 25. септембра до подне пружали последњи отпор из ове тврђаве. Дејством минобацачке, претежно запле/вене, батерије са већ освојеног брда Ђусине, борци 4. батаљона усмртили су двадесет усташа, разбили посаду и приморали остатке усташких јединица на потпуно повлаче/ве из града.

Ратни војни суд у Јајцу, октобра 1942. Стоје, слева: Александар Ранковић, А. Вујовићева, Коча Поповић, Павле Илић Вељко. Клече слева: Стипе Балог, Гроздана Белић Зина, Слободан Пенезић Крцун.

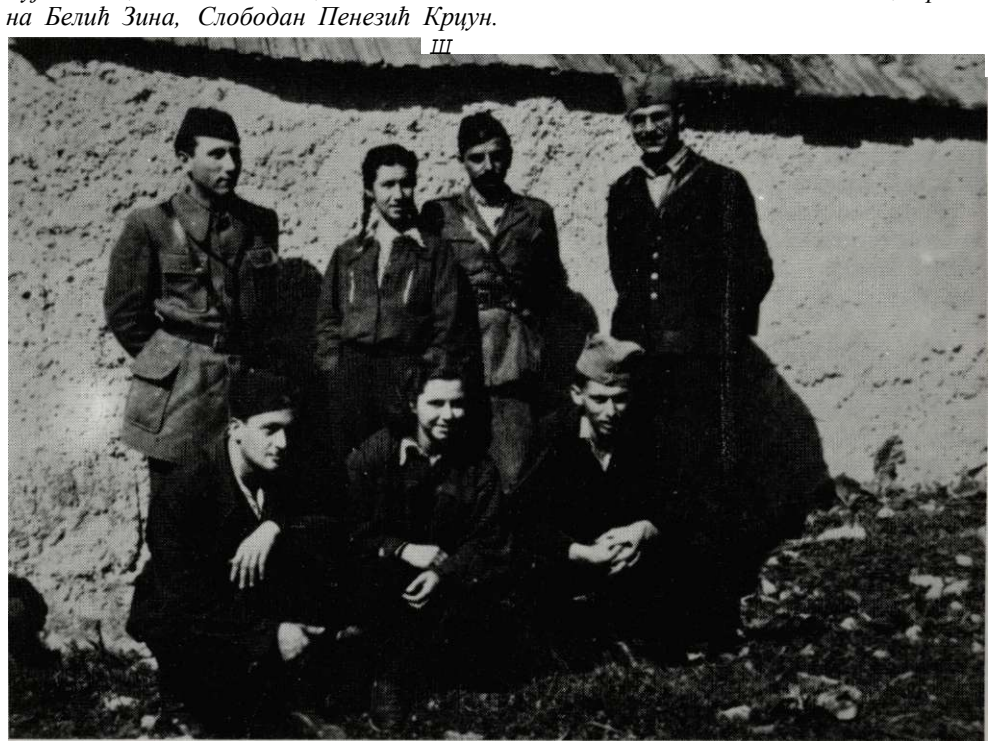

Први пут У Јајцу

Био је 24. септембар 1942. године.

Ужурбано смо се припремили за напад на Јајце. Каква случајност! Пре годину дана — 24. септембра - ослобођено је Ужице.

Сећам се да је тврђава, када смо је освојили, била пуна усташких лешева. Скоро сви су били из околине Купреса и сви су са Павелићем дошли из Италије у саставу Црне легије.

У ослобођеном Јајцу, наишли смо на богат плен. Усташе нису имале време ни главе да извуку, а камоли да испразне магацине и трговине. Поред оружја, били су нам најпотребнији прехрамбени производи, обућа и текстил. Са нама су дошли и Јањани да нам помогну у извлачењу освојеног плена. Попгго су их усташе неколико пута палиле и њачкале, дозволили смо им да узму непгго и за себе. Међутим, они то нису хтели, узели су само сгвари које су им усташе опљачкале и које су случајно нашли и препознали их.

Ја сам добио наређење да се са водом јавим у Јајцу Александру Ранковићу Марку. Добио сам задатак да обезбеђујем затвор. У затвору се, поред десет-петнаест усташа, налазио и неки Лазић. Приликом блокаде града нађен је са радио-сганицом у једној кафани. Био је родом из Славоније, по занимању берберин, Србин по народности. Њега су гестаповци заврбовали, а затим школовали за обавештајни рад и борбу против партизана. Његов је задатак био да се убаци у свако ослобођено место у Босни и одатле радио-везом да доставља потребна обавештења Гестапоу. Извршавајући ревносно свој издајнички задатак, он се нашао у ослобођеном Јајцу готово истог дана када је у град сгигао и Врховни пггаб. Брзо је ухваћен.

Град смо држали кратко. Већ првих дана октобра повукли смо се на просгор Гламоч - Мркоњић Град - Дрвар. Последњи сам са водом напусгио Јајце.

По напуштању Јајца добио сам задатак да са водом спроведем неколико заробл>ених домобранских официра и једну жену-културбундовку у Гламоч.

Успут сам разговарао са заробл>еним официрима, међу којима је био и командант положаја на Ћусинама. Испричао нам је више вицева на рачун усташа. Доста је ценио Шолају. Као да је наклоњен партизанима. У то ме уверавала и чињеница да скоро и није пружио отпор на Ћусинама, иако су Ћусине биле права тврђава.

Милован Ђокановић

Broj 21 BORBA Strana 5

OSVAJANJEM JAJCA NAŠA VOJSKA JE IZVOJEVALA NAJVEĆU POBEDU OVE GODINE

(Specijalni izveštaj za „Borbu")

Položaj, 26 septembra

Sedište Pavelićeve velike župe Pliva i Rama, stara kraljevska tvrdava na ušću Pliva u Vrbas, važno strateško i industrisko mesto — Jajce — oslobođeno je 25 septembra jurišem krajiških, srbijanskih i crnogorskih brigada. Od 6 maja ove godine, kada je Vrhovni štab izdao naređenje za ofanzivu, narodno-oslobodilačka vojska u Zapadnoj Bosni i Krajini oslobodila je 18 gradova — Prijedor, Krupa, Kozarac, Ključ, Dobrljin, Sanica, Cazin, Petrovac, Drvar, Glamoč, Mrkonjić, Ko-

ljа, Šumadije polazili su u svoj najmiliji napad — noću, s bombom u ruci, u neprijateljsko utvrđenje.

Najjače ustaško uporište bilo je savladano za 45 minuta. Na vrh Ćusije je izbio plamen, — borbeni znak partizana, znak pobede, i osvetlio jajački grad i jezero u dolini. Slučaj je hteo da ovo najvažnije utvđenje Jajca zauzme baš Druga proleterska, ona brigada koje je Pavelić još 6 septembra u naročitom obaveštenju (broj 8) potpuno uništio kod Vrgorca! „1008 mrtvih partizana prebrojano je na bojnom polju, a medu

mine ubijeno je 20 ustaša — protivtenkovski topovi — zaplenjeni na Kozari prilikom napada na štab jedne nemačke divizije — gađali su kao puškom pojedine objekte. A ustaški topovi su ćutali. Haubice nisu mogle da dejstvuju, dva protivtenkovska topa su zarobljena, bacači s Ćusije bili su u našim rukama i ispalili 150 „ustaških" mina usred grada.

Očajničkí protivnapad ustaša

U Jajcu je bilo šest ustaških odabranih satnija i veliki broj zlikovaca — raznih funkcionera u velikoj župi Pliva i

praštali su naši mitraljezi i puškomitraljezi — oko 100 komada automatskog oruđa — tako da nijedan ustaša nije uspeo da stigne do topova. Čitave gomile leševa ležale su oko haubica. A ustaški satnik koji je dobio zadatak da uništi haubice, u očajanju je izleteo napolje, ali je od prvog metka bio ranjen. Odvio je bombu i legao na nju. Ličio je na oglodanu strvinu kraj puta.

Juriš na zidine Kralja Stevana Tomaševića

Naše jedinice su se čvršće povezale i ubrzale paljbu te-

onom zidu osvanulo je pre neki dan: Živeli partizani! Živeo Tito! Živeo Kosta!" ...

Ove sluša i jedna patrola Pljevskog bataljona. Do juče su bili četnici, ali su uvideli da su bili zavedeni, pa su danas hrabro jurišali među prvima na zidine Jajca. Slušaju i smiju se.

„Grand" hotel je pusta, ogromna zgrada, izrešetana metcima. U njoj su se nekada skupljali turisti, a dole u prizemlju, u prvoj sobi na desno, mala sveća osvetljava petnaestak leševa — pobijenih ustaša. Gore na

Položaj, 26. septembra

U заповести за напад 2. пролетерској бригади био је стављен задатак да заузме најјаче утврђен*-низ бетонских бункера на оштром вису Ћусиш, које надвисује читаво Јајце и околину... Десет минута пред напад-синуо је усташки рефлектор. Борци 2. пролетерске већ су се подвукли под непријатељске положаје. Вешто су прешли низове бодљикавих жица. Чекали су да буде тачно једанаест часова. Најјаче усташко упориште било је савладано за 45 минута. На врх Ћусине је избио пламен-борбени знак партизана за победу, и осветлио јајачки град и језеро у долини. Случај је хтео да ово најважније утврђење Јајца заузме баш 2. пролетерска бригада коју је Павелић још 6. септембра у нарочитом обавештењу (број 8) потпуно уништио код Вргорца.

(Извод из извештаја објављеног у »Борби« од 8. октобра 1942)

Борци 1. чете 1. батаљона на Пливином водопаду у Јајцу, крај септембра 1942.

Немци и усташе у заједничком нападу на партизанске јединице између Горњег Вакуфа и Јајца, крај септембра 1942. (на слици доле)

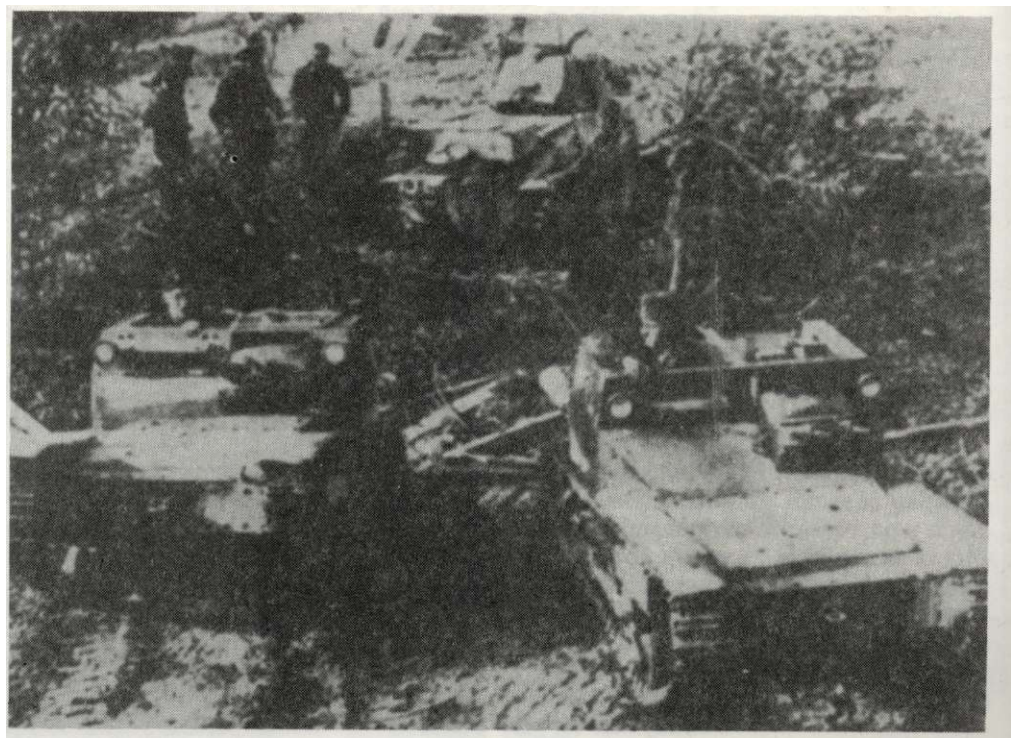

О једној болничарки

Повлачилн смо се из Јајца. Био сам тужаи нгго напуштамо романтични босански градић. У последњем тренутку сетио сам се да напуним своју торбицу шећером. Знао сам да ћу успут наићи на болницу и на болничарке, које сам много ценио и поштовао, јер су према рањеницима биле пажљиве и добре. Веру Кремић сам посебно ценио, јер ме је сестрински неговала када сам био рањен. Умела је да ме и изгрди када би ми видела прљав завој и загађену рану, али је тај »ураган« брзо пролазио.

Успут су ме другови задиркивали и питали шта имам у торби. Вепгго сам их заговарао и једва сам чекао да дођем до болнице, да шећер предам. Сусретох Веру са једним батаљоном који је кренуо на положај. Чим ме је угледала, насмешила се и упитала како сам. Кријући, дао сам јој кесу пуну шећера, плашећи се да се другови из чете не наљуте што им нисам мало оставио. Она је била пресрећна.

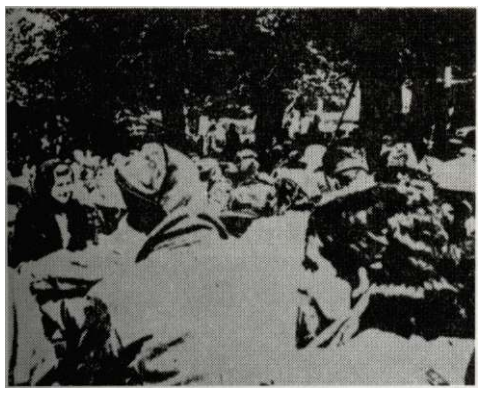

Збор и културна приредба за народ у ослобођеном Мркоњић Граду, почетак септембра 1942.

- Дивно - рече ми - имаћу за чај рањеним друговима после превијања. Хвала ти, и нећу ти то заборавити.

Шалећи се како је она умела, добаци ми:

- Не брини, чуваћу и за тебе кад дођеш...

- Хвала ти, не мислим ти доћи на чај, то ћу учинити после рата...

Идући у колони, размишљао сам о Вери. Безброј пута сам је гледао на положају како, под кишом куршума, мирно превија рањенике, крепи их и бодри говорећи да је рана мала и да ће брзо оздравити. Многи рањени другови издахнули су на њеним рукама. Рањеници су је волели, али су је се помало и плашили, јер је знала бити и сгрога, ако је не слушају.

Драгомир Радосављевић Ждрпа

Крајишници и пролетери у Јајцу, крај септембра 1942. Из 3. батаљона 2. пролетерске бригаде: стоје-слева-Радмила Шишковић (2), Мита Радовановић (4); клече, слева - Бранко Татомировић (2), Божо Радиновић (4).

БОРБЕНО БРАТСТВО КРАЈИШНИКА И ПРОЛЕТЕРА

Родитељска брига народа и братско старање другова о нама пролетерима створили су између нас и њих велику љубав, коју не може нико нихад угасити. Из највећих окршаја наше рањене другове износиле су девојке из ових села. Увече, по дану, пред борбу, за колонама батаљона кретале су се колоне младих девојака - другарица. На гробове наших палих долазило је све становништво. Наше другове оплакале су мајке из купрешких села, њихове гробове китиле су цвећем младе руке момака и девојака, другова и другарица из овог краја. Није било тешко јуришати на паклено зликовачко гнездо Купрес, јер смо знали да срца овог народа куцају за нас. Ни опасне ране нису биле тешке нашим друговима, јер их је лечила љубав народа. И није чудо што тај народ не престаје говорити о борцима 2. пролетерске бригаде.

Ту смо се први пут срели са јуначким крајишким партизанима. Наше пушке пламтеле су и орили су ое борбени покличи, падао је певајући друг до друга и врелом крви шкропило се камење Плазенице, Стожера, Копривнице, Великих и Малих врата и кроз прасак експлозија гајило се борбено братство храбрих крајишких устаника и пролетера из Србије...

То је била 1. крајишка бригада, то су две бригаде - једна из Србије, друга из Крајине, које су свој први сусрет забележиле крвљу најбољих бораца.

...Пошли смо на нове задатке. Од Купреса преко Јања и Пљеве за Мркоњић-Град, а затим Мањача и крваве борбе са Немцима. Свуда заједно са 1. крајишком бригадом. По Мањачи разгонили смо четничке банде, тукли елитне немачке батаљоне, разбијали смо јурише бојне »здруговаца«. »Ми и Крајишници« - сгално се чуло са уста наших бораца. Кречали су Немци уз прасак наших бомби... Ни четничке издајице, ни авиони, ни топови нису помогли овој »непобедивој« војсци. Није нам сметала жеђ коју смо трпели по неколико дана на августовском сунцу. Мржња према немачким гадовима била је силнија. »Непобедива« војска бежећи испред нас, давила се у Врбасу, а песма »Да Мањача говорити знаде« најлепше илуструје њен пораз. После тих заједничких борби, у којима је љубав двеју бригада безброј пута заливена крвљу бораца, долази велика битка за град Јајце. Нигде као ту нису бригаде осетиле толику сигурност коју имају једна у другој. Знали смо да ће се задатак извршити. Јајце ће пасти, јер га нападају крајишке бригаде и ми. Ни стара тврђава, одакле су се усташе браниле, није могла одолети нашем налету. Упорно продиру наши бомбапш и митраљесци, а силовито јуришају Крајишници... борба траје ноћ и дан... и при заласку сунца становништво града излази на улице да види партизане.

Миодраг Миловановић Луне: »Дневник« (извод)

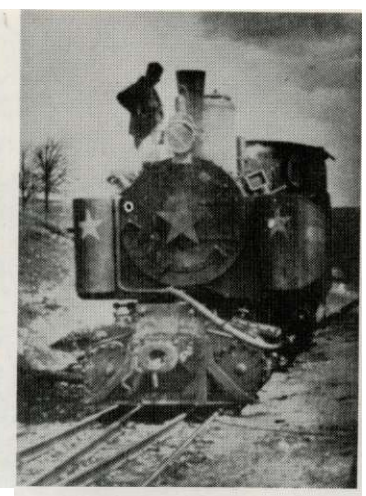

Станица шумске железнице Млиништа, септембра 1942 (на првој слици горе). Железница Народноослободилачке војске — ЖНОВ — је успешно задовољава војне и цивилне потребе на ослобођеној територији у Босанској крајини. Прва партизанска локомотива снимљена у Дрвару. Укрцавт^е 2. пролетерске бригаде у Млиништу на путу за Дрвар, 14. октобар 1942.

Партизански воз

***Петнаести октобар 1942.*— Две три бараке представљају шумску железиичку стаиицу Млиниште. Воз којим треба да путујемо за Дрвар једва се примећивао, јер је окићен зеленилом да га не би запазила немачка авијација. Смех, шала, песма чује се са свих страна. А како и не би: после седамнаест месеци пешачења, усиљених маршева, ломатања по гудурама и кршевима Санџака, Црне Горе, Херцеговине, Босне, пружила нам се прилика да пут од близу 100 километара превалимо без умора. Комора се збила у отвореним вагонима као сардине у кутији, и често се види: коморџије дремају седећи на збијеним коњима. Пешадија се, такође с тешком муком, сместила у остале вагоне. Сваки борац држи гранчицу, а неко и читаву грану, по наређењу Штаба бригаде, ради маскирања од авијације.**

Чујем поново железничке сигнале, гледам опет наше људе у плавим железничким оделима, са познатом ознакама. Воз писну. Полазак. Све по уобичајеном пропису на станицама. Полако, а онда све брже и брже, кретала се и дахтала мала локомотива, која је уместо угља горела дрва. Читаво време иде кроз непрегледну шуму. Није спорија од оне у Србији, па ипак смо путовали 6 сати. Успут наилазимо на железничке станице, али све порушене.

Већ се смрачило. Хладно је. Са песмом стижемо у Дрвар, некад индустријско место, које је већим делом порушено у борбама. На станици нас дочекује шаролик строј младића и девојака. То је дрварска омладина. Испред њих кршан момак са великом црвеном заставом. Дивно су певали — као Крајишници на Купресу.

Милисав Лукић

Незаборавна успомена: Ратко Софијанић и Миодраг Миловановић Луне

Борци Ариљске чете 1. батаљона код Млиништа, почетком октобра 1942. Слева: Анђа Версековић, Здравко Александрић (4), Драги Михаиловић (5).

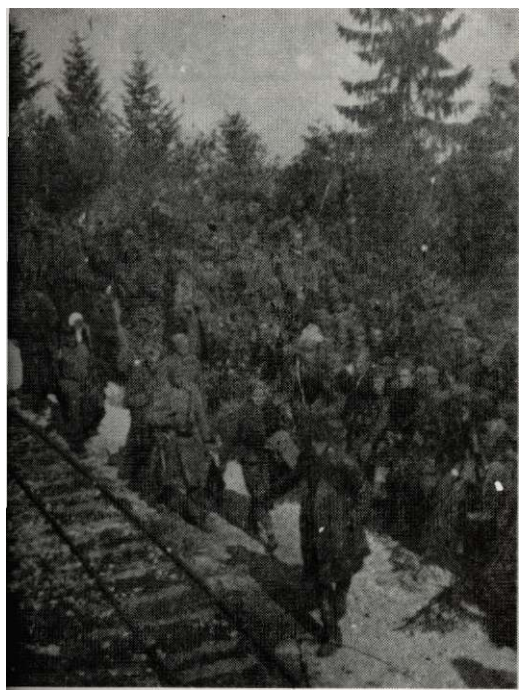

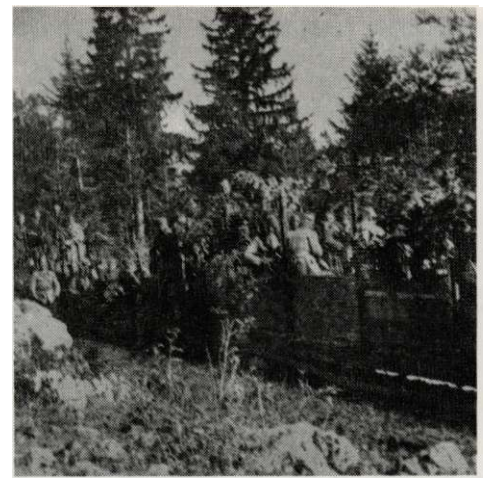

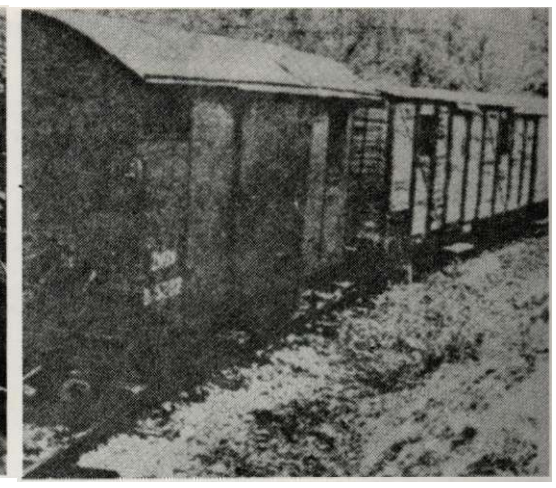

Миодраг Миловановић Луне руководи укрцавањем јединица (слика лево) — Други батаљон спреман за покрет. (у средини) — Вагони воза Врховног штаба НОВ и ПОЈ са ознаком »ЖНОВ«, на станици Оштрељ, јесен 1942. (слика горе)

Милан Арсенијевић Вецо

ПРОФЕСОР ВЕЦО

Одлуком Штаба бригадс одређено је да професор гимназије Милан Арсенијвић-Вецо држи предавање из историје и географије по јединицама. Јутрос је стигао у чету. Дуго сам разговарао са мојим старим професором из гимназије. Предавао ми је у VII разреду географију. Причамо о чачанској омладини о појединим наставницима међу којима је било реакционара, о данашњој борби и сутрашњој просветној политици и настави. Колико радосги, колико задовољства човек осети када се нађе са старим пријатељем из школе! Професор и ђак у једној чети — како то дивно звучи!

Одржао је Вецо предавање из географије. »О сунчевом систему«, на сличан начин како је држао нама ђацима. Причао је озбиљно професорски. Трајало је тачно 45 минута, баш као у школи. Борци су га слушали пажљиво као ђаци.

Милисав Јјукић:

»Ратни дневник«

Снађи се како знаш

Усумрак једног сентембарског дана 1942. године у Мркоњић-Граду је умарпшрала колона **4.** батаљона 2. пролетерске бригаде. Иза нас су осгали босански брегови, а у нама свеже успомене на тек минуле борбе на Крнину, Мањачи и другим местима.

По одлуци Штаба батаљона, ради извесних послова које је требало на брзину обавити, у градићу смо остали комесар Михаило Швабић, заменик команданта Јеврем Поповић и ја, у то време курир Штаба батаљона.

Кућица у којој смо се сместили налазила се у близини недовршене болнице. У њој је зврјао празан једнособан станчић, бивше легло неког усташког официра. За усељење није нам била потребна ничија сагласност. Чим смо ушли, Швабић и Јеврем кренуше у Штаб бригаде. При одласку Јеврем се осврте и добаци ми преко рамена:

— Ибро, Ибране, надо пролетерска, снађи се да нешто на брзину убацимо у кљун, кад се вратимо....Снађи се како знаш!

»Снађи се како знаш....« Колико пута смо се у рату саплитали на овој пароли, која је могла да значи све и ништа. »Снађи се како знаш...« То је могло да значи: Измисли муницију за пушкомитрал>ез! Доведи живог непријатеља! Пронађи кромпир сакривен у трапу! Успостави борбени контакт са непријатељем! Просеј овсено брашно да у њему не остану бодљике! »Снађи се како знаш...« Могло је то да значи да ћеш у кратком року прихачити одликовање на груди, или у још краћем — бити изведен пред дисциплински суд! Уопггге узевпш, ова парола биће у исгорији забележена као парола која је најчешће употребљавана и злоупотребљавана.

Осврнуо сам се и погледао око себе. Намепггај и посуђе прикупљени с брда с дола. Нигде две исте чаше ни два једнака тањира изгледа да су бившем станару партизани често потпрапшвали пете, па није имао времена да се окући.

Погледао сам кроз прозор. Прашњавом улицом промицале су сељанке. Спустих се низ степенице и стадох на већ дотрајала врата. Преда мном се заустави средовечна сељанка.

— Тражиш ли неког? — рекох насумице.

— Тражим једног човјека, ту је био...У овој кући до тебе... Познат нам је био...а сада га нема...

— А што га тражиш?

Она се мало осмехну.

— Па, знаш како је, однијело нам, болан, опљачкало, попалило и развукло. Немамо из чега ни оно мало чорбице посркати... Па, ето, ми жене, дошле овамо, знаш, да виђамо некаке нафаке... да нађемо негде тањура или сахана...и таке сгвари...

За то време неколико њених земљакиња пратило је наш разговор. Све су у рукама имале завежљаје у којима се налазило понепгго од намирница, узето из скровишта и трапова или повађено из жбуња. На брзину објасних жени да бих био вољан да направим с њима трампу, да им дам непгго покућанства у замену за мало јаја и млека.

Погодба би брзо схлопљена.

»Илегална лицитација« обављена је муњевитом брзином. Раскрчио сам заоставштину усташког официра. Сељанке су као жути мрави развукле ствари, а ја сам, пажљиво, као да држим одојче у рукама, унео у собу око тридесет јаја и неколико лигара млека.

Радован Ристовић Ибро

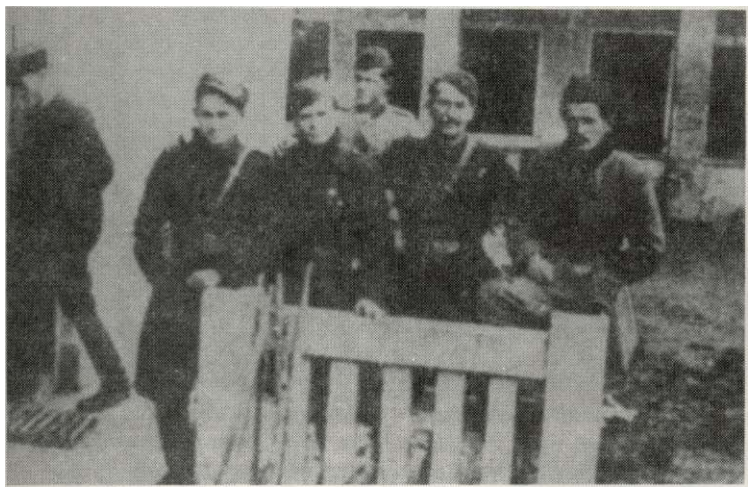

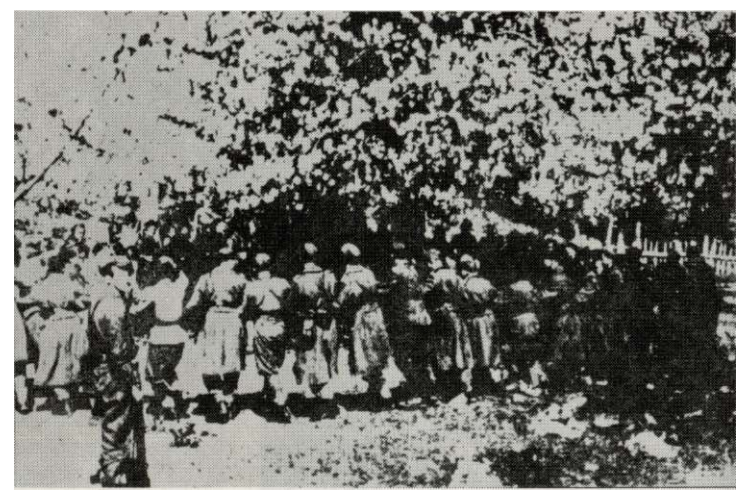

Ранији припадници 2. пролетерске бригаде-сада чланови Штаба 1. крајишке ударне бригаде. Здесна: Милинко Кушић, командант, Радован Грковић, члан Политодела, Милосав Милосављеић, заменик политичког комесара. Снимљено у Босанској крупи, почетком новембра 1942. На слици, десно — У предаху — козарачко коло.

Личани у Бригади

Према наређењу Врховног пггаба, један број бораца из наших одреда, отишао је у пролетерске бригаде. Били су се јавили многи, али је број ограничен.

Мићо Крајиновић

Ослобођена Кореница била је зборно место за сакупљање бораца из неколико личких одреда. У њој су нас народ и омладина лепо дочекали и испратили.

Наша мала колона од 45 бораца кренула је на далеки пут. Правац марша био је Кореница — Доњи Лапац — Дрвар и даље. Марш је био усиљен и напоран.

Песма се орила целим путем. Сећам се једне од многих лепих партизанских песама: »Пролетери надалеко крећу, а на капе срп и чекић мећу«. Били су то дивни момци, мало који је био старији од 20 година — а већ годину дана ратници, озбиљни људи, чланови КПЈ и СКОЈ-а.

Већ данима путујемо од Коренице преко Дрвара до Гламоча све слободном територијом, на којој је наша народна власт. У Гламочу смо остали неколико дана ради одмора и распореда. Распоређени смо у 2. пролетерску бригаду, само тројица другова остају у Гламочу у Пратећем батаљону Врховног штаба.

Крећемо на последњи део пута, до наше бригаде, која се налази у Мркоњић-Граду. Другови пролетери лепо су нас дочекали. Одмах смо распоређени по батаљонима и четама, највећи број у Ужички батаљон. Оружје нисмо одмах добили, јер га није било. То је значило да већ други пут морамо да се наоружавамо оружјем отетим од непријатеља. Неки другови су незадовољни због тога. »Преварише нас у Лици. Рекли су нам да ћемо оружје одмах добити, »јер пролетери имају своје магацине«, говорили су међу собом. »Биће оружја док је непријатељских магацина«. »Не бриниге, бригада је то, и то пролетерска«, тешили су их други. И заиста после неколико дана дошли смо до оружја. Наша бригада је учествовала у ослобођењу Јајца — плен је био велики.

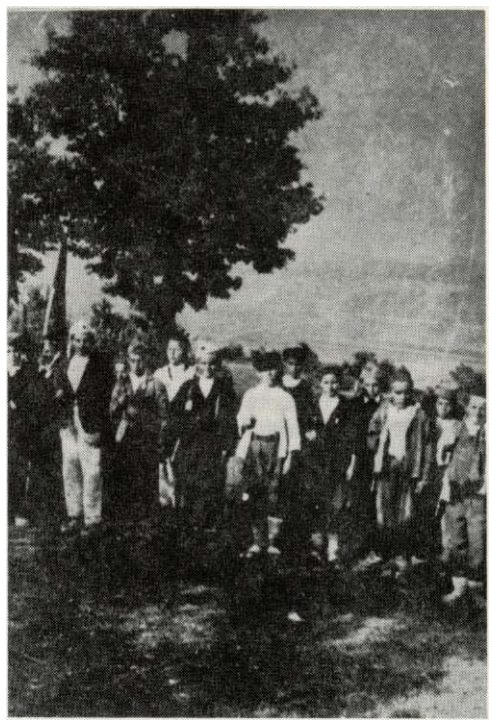

Постројени дрварски пионири на предаји застава у Дрвару, 17. октобра 1942.

НОВИ БОРЦИ ОЈАЧАЈШ БРИГАДУ

У двомесечним борбама (јул, август) са надмоћним усташким снагама, посебно код Бугојна и Купреса, Бригада је изгубилаједну трећину борачког састава (321 борца). У ослобођеном Мркоњић Граду и околини, Бригада је попуњена са трима групама нових бораца. Пред напад на Јајце, 24. септембра, пристигло је, најпре, око 50 одабраних припадника личких одреда. Истовремено је дошло 152 борца (од тога 36 омладинке), који су у Подгрмечу похађали војно-политички теоретски курс. У трећој групи, која се Бригади придружила 4. октобра код Мркоњић Града, било је око 40 неприпремљених бораца са Баније. За њима је пристигла четврта група од 50 Кордунаша, који су претходно прошли кратку обуку у руковању пушком. Из Млиништа се 14. октобра око неприпремљених 170 омладинаца и омладинки из Далмације превезло са пролетерима у Дрвар, где су свечано примљени у Бригаду. После тромесечног ратовања у Граховском и Ливањском пољу, Бригади је из тамошњих села, махом добровољно пришло 350 борца 1942. Попуна од 642 нова борца омогућила је да се у Бригади нешто касније 1. фебруара 1943, оснује нови пети батаљон.

(Према С. Урошевић: »Друга пролетерска бригада«)

Мићо Крајиновић

Сусрет с пролетерима

Јула 1942. године у селу Српске Јасенице, под Грмечом, формиран је први војно-политички курс. На овом курсу било је око 500 омладинаца и омладинки са територије Босанске крајине. Поред војне наставе имали смо и политичке часове.

На курсу смо редовно добијали вести. Једног дана сазнали смо да пролетерске бригаде из Србије и Црне Горе сгижу у западну Босну и да воде борбе око Бањалуке и Мркоњић-Града. Нашој радости није било краја.

Курс смо завршили 20. августа. Нас око 200 јавили смо се у 2. пролетерску и 4. црногорску.

Кад је распоред завршен, следило је полагање заклетве. Оно је требало да се обави на свечан начин. Сазван је велики збор. Дошао је народ из Дрвара, Петровца, Санског Моста, Бихаћа и избеглице из Баније, које су се налазиле у селима испод Грмеча. Збору је присуствовало око 10.000 људи. Прво је положена заклетва.

После положене заклетве отишли смо на ручак пгго га је народ добровољно припремио. Насгало је право веселе. Партизанске песме ориле су се Грмечом.

Двадесет четвртог августа рано ујутро, кренули смо у 2. пролетерску бригаду.

Петог септембра добили смо везу са пролетерима.

Пред само вече стигли смо у Мркоњић-Град. У граду су били делови 2. пролетерске бригаде. Нас је дочекао заменик команданта бригаде. Размештени смо по кућама да се одморимо. У част нашег доласка група пролетера извела је културно-уметнички програм, који је организовао Фарбин. На програму су биле партизанске песме, рецитације и народне песме. Највише ми је остала у сећању песма »Ој Мораво, моје село равно«.

Стана Ћулибрк

Стана Ћулибрк (стоји слева-треНа), Мишо Стојић (четврти). Микота Јокановић и Богољуб Васиљевић Бубина (седе, слева-први и други).

Испуњена жеља

Фашисги су у лето и јесен 1942. године у Далмацији одводили велик број људи, жена и деце у концентрационе логоре. Огорчење народа достигло је врхунац после стрељања групе другова са Радом Кончаром на челу. То је био сигнал да и ми напусгимо своје куће.

Било је одређено да група око 170 другова већином радника, сељака, рибара из Шибеника, из села Коњеврате, Водице и других крене у Босну у пролетерске бригаде које су дошле из **Србије** и Црне Горе.

Италијани су нас напали код Врлике и села Отишића. Нису успели да спрече наш даљи покрет. **Са** оно мало оружја супротставили смо им се и продужили преко Вјештића горе и спустили се у Ливањско поље. Изненадили смо се када смо видели да су пролетерске бригаде ослободиле целу ову територију. У сусрету са месним партизанима љубили смо се и грлили, радости није било краја, јер смо сада били слободни.

Иван Радак

После кратког одмора кренули смо пут Млинипгга. После дужег марша сусрећемо се са пролетерима. Срдачно су нас дочекали и поздравили. Били смо изнемогли и уморни. Код некога и одећа дотрајала.

Пошто смо се упознали испричали друговима о стању у Далмацији и нашем крају, о борбама које се тамо воде, о терору Италијана и издаји четника, распоређени смо по батаљонима и четама.

На четној конференцији говорено нам је о другарству које треба да се развија међу нама, о томе да су сви партизани међу собом равноправни, да се сви морају добро борити, да друг другу у борби мора помоћи и да га не сме напустити, да за време одмора морамо сви заједнички радити на припреми логора, хране, бити на стражама и у патролама, да не смемо ништа узимати од народа без обзира колико били гладни и неодевени, јер пролетерске јединице морају бити пример правилног односа према народу. Указано нам је да је наша бригада пролетерска зато што се бори свуда и на сваком месту, што је састављена од радника и сељака. У њој су и Срби, и Хрвати, и припадници свих других националности. Они се боре против свих оних који распирују мржњу међу нашим народима. Она проноси братство и јединство свуда куда прође.

Иван Радак

Дошли смо из Баније

Почетком августа 1942. године у селу Трновцу, између Глине и Петриње, сакупило се нас преко 200 младића.

Дошао је један друг, обавештајни официр, кога нисмо познавали, и одржао нам говор. Рекао је да је потребно да идемо у Лику, јер ћемо тамо лакше доћи до оружја, одеће и осталог пгго нам је потребно. Он ће нас лично водити. Пошли смо преко Петрове горе.

Код неког каменог моста наишли смо на немачку патролу. Отворили су ватру. Од нас нико није имао оружје, осим официра Ђура Карапанџе зато смо се растурили по оближњој шуми. Када је немачка патрола отишла, сакупили смо се, али многих није било. Вратили су се на Банију.

Ишли смо још неколико дана и најзад стигли у Кореницу. Ту смо преноћили. Ујутру је дошао један друг и примио нас. Овај друг нас је довео до реке Коране. Ту нас је питао ко би од нас желео да остане у Лици, а ко иде у Босну, у пролетерску бригаду. Већина је желела да остане у Лици, а нас око 40 јавило се за пролетерску бригаду. Добили смо водича и одмах кренули за Босну. Путовали смо неколико дана и најзад стигли у село Трново код Мркоњић-Града, у 2. пролетерску бригаду. Били смо пресрећни што смо и ми постали пролетери и пгго смо на наше капе ставили петокраке са српом и чекићем.

Тих дана бригада је пошла за Дрвар преко Млиништа и Оштреља да би тамо примили пролетерску заставу.

Милан Радојчић

Борци Друге пролетерске на свечаној предаји застава Бригади и батаљонима у кругу спаљене фабрике целулозе. Дрвар, 17. октобар 1942.

Пролетерска застава

17. октобар. — Дан облачан, али не и хладан. Свитање и рано јутро наговестили су да долази празник и свечан дан. Као некад о великим празницима улице и тротоари су се чистили и прскали да не буде прапшне. Овде-онде борци у групама са уредним оделима, обријани, окупани, зраче неком празничном ведрином.

И последње припреме су извршене. Бригада стоји посгројена на једној утрини иза вароши. Ту ће бити смотра и предаја ратних застава. Са нестрпљењем очекујемо да се појави наш Тито и другови из Врховног пггаба.

»Ено аута« повикаше из зачел>а. И заиста тамо према брду, низ косу којом је водио пут из Петровца, видео се покретљив облак прашине.

»Бригада мирно!« — командује командант Љубо Ђурић и одлази одмереним кораком у сусрет групи која нам се журним кораком приближава.

Кад је примио рапорт, на педесет корака од нас, Тито се са пратиоцем упутио према строју.

»Смрт фашизму!« Поздравио нас је војнички и пошао дуж сгроја, веселог лица.

Затим је говорио врховни командант Тиго. Нагласио је најважније промене у спољној и унутрашњој ситуацији. Као срамну осудио је југословенску владу у Лондону.

Затим предаје заставе.

Дефиле је изведен по мраку. На челу нашег батаљона иптли су Средоје Урошевић и Божо Томић. Лепо су газили. За њима је ишао командир чете.

Свечаност се на крају претворила у ошпге народно весехве. Песма и игранка. Скупили се најбољи певачи из читаве бригаде. Симпатична Милена Ситарица из 4. батаљона све нас је освојила.

Милисав Лукић

У Дрвару

17. октобар —Дрвар:
Остали смо овде. Распоређени су Далматинци. Данас ће доћи Стари (Тито), биће смотра. Дошла је Пратећа чета. Узео сам дневник и прочитао га. Први и 4. батаљон давали су шаљиво вече.

18. октобар—т—Дрвар:
Припремамо Бригаду за параду. Вршена је проба. Командовао сам. Бри-

Дрвар пре рата.

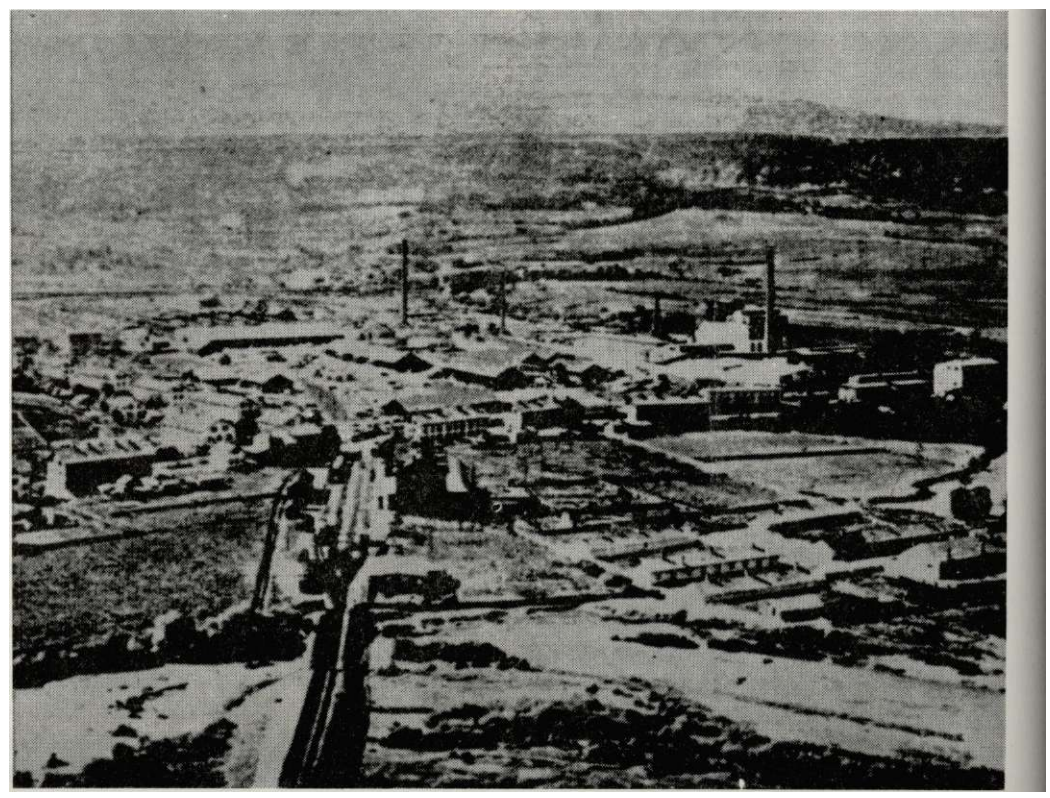

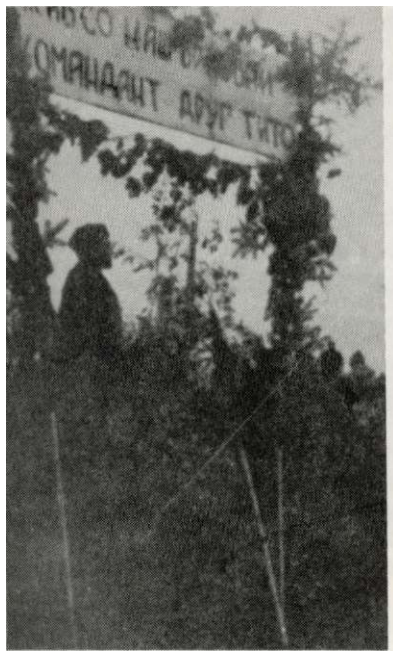

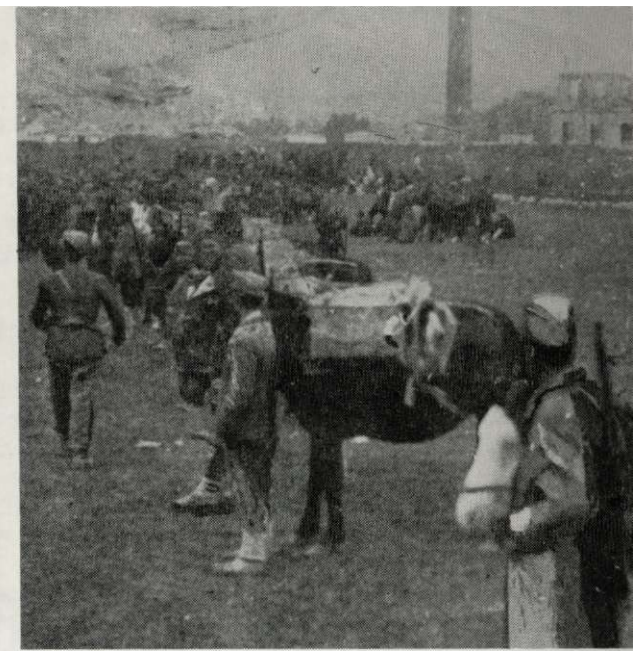

Врховни командант Тито говори пролетерима. На другој слици: командант 2. пролетерске Љубодраг Ђурић предаје рапорт врховном команданту.

Пратећа чета Бригаде пред почетак свечаности.

гада је постројена. Тито је дошао, говорио и предао заставе. После је био дефиле. Тито је био и код нас, а затим су отшпли. Код нас је била игранка. Ноћу су стигли неки извештаји, а Љубо Ђурић је позван на телефон; четници стижу у Босанско Грахово и ми треба хитно да идемо тамо. Четврти батаљон иде у Пећи, а ја са 2. и 3. батаљоном идем у Тичево...

(Миодраг Миловановић Луне: »Дневник«)

Топао дочек

Јуна 1942. годнне, док смо се налазили у источној Босни, извршене су припреме за одлазак у Босанску крајину. Марш-рута од села Врбнице, у којој се тада налазила 2. пролетерска бригада, до Босанске крајине била је дуга и напорна. Нарочито је било великих тешкоћа са рањеницима. Морало се маршовати скоро данонећно, и често без хране и по беспућу. На Цинцар-планини, на коју смо стигли преко Зеленгоре, Бјелашнице, планине Зец, Битовње и Ивана, хране је недосгајало, а и воде није било. Морали смо се спупгати у неку провалију и из ње износити воду за рањенике. Са Цинцара извршисмо покрет за Црни врх, негде више Купреса и Благаја, у правцу Ливна. Ни овде нвгје било хране, па на крају репшсмо да закољемо кравицу коју смо водили из источне Босне, помало је музли и давали млеко тежим рањеницима.

После извесног задржавања у рејону Купреса, где је са исхраном било знатно боље, болница је упућена преко Гламоча у Дрвар, а борци наше бригаде кренули су према Мркоњић-Граду и Јајцу. За дочек рањеника у Дрвару скупило се доста народа, нарочито омладине. Сви су донели поклоне и хране. Тада је једна другарица, мислим да се звала Перса Радић, поздравила рањене борце, отприлике овим речима: »Другови и другарице, рањеници, Србијанци и Црногорци, ви сте оставили своје домове, своје мајке и сесгре, своју децу, ви сге оставили и део себе по многим бојиштима у борбама против окупатора и домаћих издајника. Ви овде немате своје мајке и сестре да вам ране превијају, да вам помогну да пгго пре оздравите. Али будите сигурни да ћемо ми бити ваше мајке, ваше сестре, ми ћемо вам помоћи да пгго пре оздравите, да се вратите својим друговима, у борбене редове, у ваше пролетерске бригаде, да уништавате заједничког непријатеља, да ослободите домо-

(Наставак на стр. 86)

Збор Антифашистичког фронта жена у Дрвару, 1942. године.

(Насшавак са сшр. 85)

вшу и да се вратите вашим мајкама и сестрама«.

Док је другарица говорила, борцима-рањеницнма текле су сузе низ образе, а плакале су и мајке Крајишкиње.

Обећање је испуњено. У Дрвару, Дринићу, Аташевцу, Козиљу и другим местима рањеници су се осећали као код својих кућа.

Витомир Чворовић

Под пролетерским знамењем У Дрвару

15. октобар: Од Протића и Берића све су јединице наше бригаде ишле путем до Млинипгга, где смо се укрцали на воз за Дрвар. Испред команде 4. оперативне зоне чекао нас је друг Милић.

Док је воз стајао на Опггрељу, пггаб наше бригаде је посетио друга Тита и осгале другове из Врховног штаба у њиховој железничкој композицији, завученој у јелову шуму и адаптираној за рад и боравак.

У Дрвар смо стигли пред вече, где нас је сачекала омладина са представницима народне власти и команде места.

16. октобар, у Дрвару: Стигла нам је попуна за бригаду из Далмације. Далматинце и Далматинке распоредили смо по батаљонима. Обављају се припреме по свим напшм јединицама за примање пролетерске заставе. Увече су 1. и 4. батаљон одржали приредбу.

17. октобар, у Дрвару: Пре подне је читава бригада на припремама. Пронађен је терен на коме ће се бригада посгројити. Све јединице увежбавају корак и посгројавање. Ушивена су дугмад и уређена одећа, оружје је очишћено.

У 17 часова долази Тито са Милутином, Мошом, Цаном и осталим. Бригада је свечано постројена.

По обиласку свих јединица друг Тито држи опширан говор: о ситуацији у свету и на источном фронту, о значају октобарске револуције и о Совјетском Савезу, о издајничкој влади у Лондону, која помаже издајнике у зем-

Сиаљени Дрвар у јесен 1941. године. На слици доле: осшаци сиаљене и иорушене фабрике целулозе, у јесен 1941. 1одине.

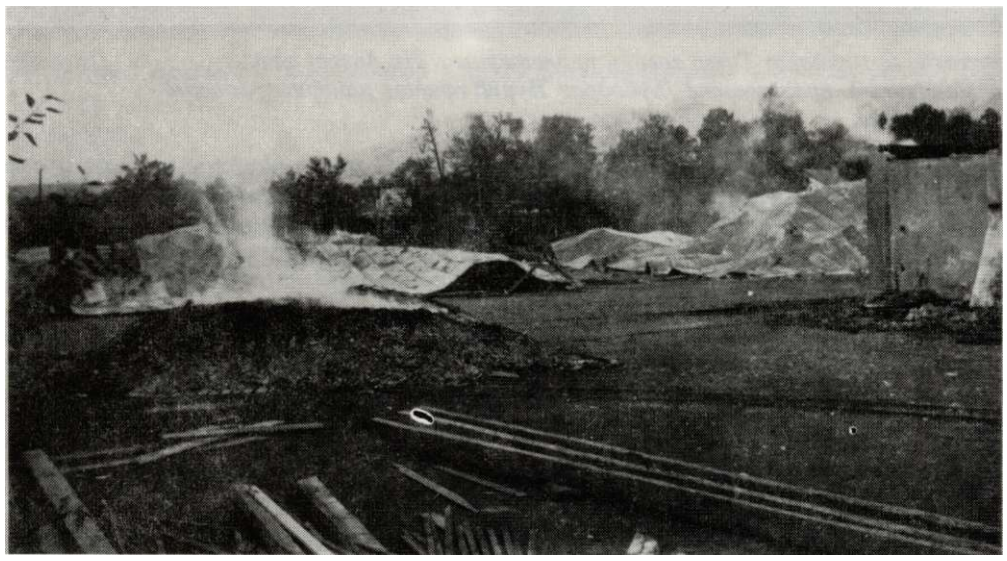

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

BORBA

ORGAN KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

BROJ 23 — GOD. VII

22 OKTOBAR 1942

CIJENA: 3 DIN (3 KUNE, 1.50 LIRA)

Znamo da ćemo se morati boriti do poslednjeg dahu na ovoj zemlji. S nama neće Draža Mihailović i londonska vlada. Nema druge sile sem sile Narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske koja se bori za slobodu.

Mi ćemo se zajedno sa Sovjetskim Savezom boriti kao što smo se i do sada borili

NA SVEČANOJ PREDAJI ZASTAVE II PROLETERSKOJ NARODNO-OSLOBODILAČKOJ UDARNOJ BRIGADI 17 OKTOBRA DRUG TITO JE ODRŽAO VELIKI I ZNAČAJNI POLITIČKI GOVOR

Druga Proletersku narodno-oslobodilačka udarna brigada dočivjela je, 17 o.m. svoj veliki dan: toga dana, Vrhovni komandant naše junačke Narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske, drug TITO izvršio je, u ime Vrhovnog Štaba, svečanu predaju zastava ujunim borcima.

Pred strojem sva četiri bataljona brigade, drug Tito je, predajući komandantu brigade drugu Đuriću brigadnu zastavu, a komandantima bataljona bataljonske zastave, odao pred junacima Ja Šumadije, Ubica i Čačka, veliki govor koji zbog njegovog političkog značaja donosimo u celosti

Drugovi i drugarice, borci, komandiri, komandanti i politički komesari Druge proleterske narodno-oslobodilačke udarne brigade, nosim vam pozdrav Vrhovnog štaba i zahvalnost za vašu junačku borbu, za vaše junačko držanje koje ste pokazali u dosadašnjim bojevima.

Drugovi i drugarice, povodom današnje svečanosti predaje zastava vašim bataljonima, i ja bih htjeo da vam kažem nekoliko riječi. U prvom redu, drugovi, vi ste u dosadašnjim bojevima pokabukti svom silinom u Dalmaciji, Hrvatskoj, Sloveniji i Zapadnoj Bosni. I evo ovdje, vi borci iz Šumadije oko Čačka i Užica, iz Posavine, vi ćete ovde pokazati primjer herojstva, primjer discipline, primjer kako treba da se bori jedan borac, koji se zove borac Narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije.

Sovjetski narod bori se sam

Ja znam, drugovu, da vas interesuje kakva je sada međunarodna situacija. Na to bih mogao da vam dam samo jedan odgovor, koji je dao i Potemkin prije nekoliko dana na moskovskom radiu. Sovjetski narod je uviđen da se bori da će se morati boriti sam do konačnog uništenja Hitlerovog fašizma i svih onih koji teže da ponovo porobe svet. **Mi bismo tome dodali, da ćemo se i mi, zajedno sa Sovjetskim Savezom, boriti kao što smo se i dosad rili, sami u naš prko**

elitnije divizije, tako da Hitler nikada više ne može nadoknaditi tu silu koju je imao u prošloj godini. Staljingrad, taj herojski grad, primjer je ustrajnosti koju može dati jedan takav narod, kao što je sovjetski narod, koji je iskusio ono što mu je dala Sovjetska vlast pod vodstvom herojske boljševičke partije i Staljina. Staljingrad je dao otpor kao niko u istoriji. Staljingrad se drži. Staljingrad će se držati, na Staljingradu kao i na Kavkazu, Hitlerove horde dobiće drugi smrtonosni udarac, još teži nego onaj prošlogodišnji pod zidinama Moskve. To je ono što nas još više napaja uverenjem, **da ćemo mi zajedno s narodima velikog Sovjetskog Saveza konačno pobjediti.**

Isto tako kao što u okviru ove naše zemlje postoji petokolonaška klika koja bez [illegible] i srama, samo [illegible] interes[illegible]

rodima Sovjetskog Saveza, da podu protiv tih svojih vođa i svrgnu omraženi fašistički režim. Takva je situacija na međunarodnoj areni.

Četiri elementa naše snage

Drugovi i drugarice, u dosadašnjoj borbi možemo jedno utvrditi, da je i naša Narodno-oslobodilačka partizanska i dobrovoljačka vojska pokazala nečuvene primjere izdržljivosti i herojstva. Šta je ovdje ona pogonska snaga koja je terala naš narod, naše borce da izdrže takve teškoće, a da nisu pokleknuli.

Prvo, to je da mi svi u narodno-oslobodilačkoj vojsci i čitav naš slobodoljubivi narod koji je uz nas, osjećamo duboku, neizrecivu mržnju, prema neprijatelju koji je [illegible] robio našu domo[illegible] svijet[illegible]

je pogonska sila koja goni naše borce naprijed i daje im snagu da izdrže. Nema tu neke vojske lijepo obučene, kao što je nekad bila, a kad je došao čas, nije imao ko da je povede. Ovdje su činovi svih naroda, simbol bratstva srpskog i hrvatskog i svih ostalih naroda. Svi narodi bore se za iste ciljeve, i to je ona sila, ta težnja za bratstvom i slogom, koja nam daje snagu da i teže teškoće prebrodimo.

Mi ne priznajemo tu izdajničku izbjegličku vladu

U dosadašnjoj borbi mi smo, kao što sam podvukao, nailazili na razne neprijatelje [illegible] roda osim okup[illegible] vi i [illegible]

Факсимил ирве сшране »Борбе«, бр. 23, од 22. окшобра 1942.

Пиво Караматијевић: Крајишкиње (ратна графика)

Старешине 2. пролетерске у Дрвару на дан** предаје **застава. Слева: Радомир ЂуракиН, политички комесар чете у 2. батаљону, Ратко СофијаниН, командант 1. батаљона,** Предраг **ЈевтиН Шкепа, командант 3. батаљона, Светолик ЛазаревиН политички комесар чете у 1. батаљону.

ЧеШврти батаљон у покрету за смотру и предају застава на Дрвару (слика 1оре). Слева: МиодраГ Жико АврамовиН, политички комесар батаљона, Миливоје АнтонијевиН, заменик политичкоГ комесара батаљона. На другој лево: Петар Граовац, командир чете у батаљону (први слева).

Омладинска радна бршада у Дрвару, окшобра 1942. године.

љи, о ситуацији иа нашим фронтовима, о задацима наше војске и органа народне власти.

Бригадну заставу сам примио од друга Тита, из његове руке. То исто су учинили и команданти батаљона. Сви смо изговорили по неколико реченица које смо могли најбоље смислити за свечани тренутак. Срећа и задовољство пламти на лицу сваког од нас. Бригада се осећа препорођеном. Овај свечани историјски дан нико од нас неће заборавити.

После преласка кроз Дрвар и разговора са борцима и осталим друговима из појединих батаљона, као и са Дрварчанима — друг Тито се вратио у наш штаб бригаде, где је разговарао са нама до касно у ноћ. Ми смо га хтели почастити кафом, али, као пгго се то ваљда дешава у таквим ситуацијама, кувар у забуни није могао задуго да пронађе кафу, коју смо чували за овакве тренутке. Тако због закашњења наше кафе друг Тито је спречен да још једном обиђе батаљоне, који су имали своје приредбе и народно весеље у граду. Друг Тито је са друговима отишао касно у ноћ од 2. пролетерске бригаде.

18. октобар, у Дрвару: 2. и 3. батаљон кренули су за село Тичево, које се налази југоисточно од Дрвара а североисточно од Босанског Грахова. За село Пећи, на комуникацији Дрвар — Босанско Грахово, отишао је 4. батаљон. Све осгале јединице са Штабом бригаде остале су овде.

(ЉубодраГ Ћурић: »Рашни дневник«)

Командант 2. пролетерске Љубодраг Ђурић (први здесна) и командант 9. личке бригаде Милан Купрешанин (први слева) осматрају италијанско утврђење око Босанског Грахова са брда Становаче, крај октобра 1942.

Дрвар - Босанско Грахово - Далмација

После вшпедневних борби са немачхим, усташким и четничким снагама у рејону Мркоњић-Града, које су надирале од Бањалуке ка Јајцу, Бригада је 14. октобра, по наређењу Врховног штаба, кренула у рејон Босанског Грахова. У Дрвару је, 17. октобра, примила од друга Тита ратну заставу и сутрадан се пребацила у рејон села Тичева и Пећи, код Босанског Грахова.

Двадесет шестог октобра, заједно са 1. пролетерском и 4. крајишком, Бригада је извршила напад на италијанско-четнички гарнизон у Босанском Грахову, али га није заузела услед отпора непријатеља из јако утврђених положаја.

После чишћења терена од жандарма и четника у рејону Голубића и Плавног, Бригада се вратила у рејон Тичева и Пећи. Годишњицу октобарске револуције прославила је у Великом Тичеву. Тог дана је стигло наређење Врховног пггаба о формирању 2. пролетерске дивизије, у коју су ушле: 2. пролетерска, 4. црногорска и 2. далматинска бригада. Истовремено је дошао у Политодел бригаде Чедомир Миндеровић, на место Ели Финција који је отишао на нову дужносг. У овом рејону Бригада је остала све до 16. новембра. За то време она је, поред осталог, водила борбе са Италијанима и четницима на Јелиним пољанама, где је имала неколико погинулих и рањених другова.

Шеснаестог новембра читава 2. пролетерска дивизија кренула је у Далмацију са задатком да у садејству са 4. оперативном зоном Хрватске ослободи територију између Книна, Дрниша и Врлике, а затим да дејствује у правцу Имотског, Дувна и Купреса.

Командант и политички комесар новоформиране 2. пролетерске дивизије Пеко Дапчевић и Митар Бакић у Босни, новембра 1942. године.

У овом рејону наша Бригада је водила борбе са усташама и четницима. Између осталог, она је 21. новембра напала на усташке посаде у селима Рибарић, Маљково и Засиок код Сиња где је непријатељ пружио жесток отпор.

(»Друга пролетерска бригада« - Зборник сећанл, књига 2)

Прослава Октобра

7. ***иовембар:*** Од изјутра се припремамо за прославу октобарске револуције. Долази делегадија 4. црногорске бригаде и доноси Наредбу о формирању 2. пролетерске дивизије, у чији састав улази и 2. далматинска бригада. Стижу политкомесар, заменик команданта и један командир, као делегати 9. хрватске бригаде.

Упутили смо први извештај пггабу наше дивизије.

Прослава октобарске револуције одржава се, због рђавог времена, у основној школи у Великом Тичеву уз присуство делегата напред поменутих бригада, са програмом:

1) Интернационала, певао хор 2. батаљона уз учешће свих присутних;
2) Одавање попгге палим друговима;
3) О значају октобарске револуције и о Црвеној армији говорио је политкомесар бригаде Алекса;
4) О улози жена и омладине говорила ЈЊубинка Милосављевић, члан Политодела бригаде;
5) Поздрав делегата 4. црногорске бригаде и читање наших поздрава Врховном шгабу и осталима.

Свечаност је завршена певањем Интернационале. Потом је настало весеље.

После извесног времена Алекса и ја одлазимо код 2. батаљона и у разговору проводимо остатак вечери. Играју се кола и пева се.

(Љубодраг Ђурић »Ратни дневник«)

КАКО СМО ПРОСЛАВИЛИ ВЕЛИКИ ПРАЗНИК

На свим косама и ћувицима засветлеле су ватре. Сеоска омладина и борци означавају да је празник почео. Из правца Великог Тичева зачу се паљба,... Права борба. Истрчасмо на врат - на нос на положај. Нешто касније рекоше да су то Црногорци прославу започели са шентлуком...

Осванyо је и наш велики празник. Бријање, чишћење одеће, оружја. Време нам иде на руку. Уместо заједничке прославе целе бригаде морали смо се ограничити на схупове по батаљонима. Сваки баталлн делегирао је групу бораца за бригадну прославу у тичевској школи. Цео дан разлеже се песма. Весели смо и раздрагани као деца. По подне су наложене велике ватре, изнесмо написане пароле, и, на свечан начин, између ватри одржали смо батаљонску приредбу. До позне ноћи певало се и играло.

Мирослав ЈТукић »Ратни дневник«

Борци 1. батаљона на положају код Босанског Грахова, крај октобра 1942. Здесна: Бранислав Јоксовић (4), Видан Аћимовић (8)

Удружени непријатељи партизана и народа: италијански окупатор са усташко-домобранским и четничким најамницима у Босни, септембра 1942.

Четнички команданти Цвјечанин и Б. Богуновић предају рапорт италијанском команданту у Босанском Грахову, августа 1942.

Десило се у батаљону Гребића

После борбе у рејону Грахова наша бригада се спусгнла у близину Книна у село Голубић. На поласку из Голубића остао сам са једном десетином да прикупим хране и да кренем за колоном.

У оелу смо нашли неку магарад, натоварили на њих храну и неколико вучија са вином и печену овцу, пгго су оставили другови из 4. батаљона. Одмах смо кренули уз Динару. При врху планине дувала је јака бура. Пузали смо, дизали магарце и једва ое попели на гребен Динаре. Склонили смо се у заветрину, скинули печену овцу, појели је, напшш се вина, а затим кренули.

Стигли смо у батаљон. Средоје Урошевић је стајао на путу, држао неки прут у руци и тукао по празним вучијама. Непгто смо попили, а нешто се просуло.

- Је ли, Штабац, пгго су вучије празне, камо вино? питао је Средоје.

- Нема, друже команданте. Јака бура преко Динаре испретура магарад и вино се просу.

Одмери ме Средоје од главе до пете, па рече:

- Слушај, Штабац, ако не буде довече војсци уз вечеру вина - држи се добро.

У неколико вучија било је нешто вина. Спремили смо добру вечеру војсци и свакоме дали по пола порције вина. Да тога не би, брука са мном.

Крста Тешић Штабац

УВЕК СМО ПЛАЋАЛИ ШТЕТУ

Једне јесење ноћи 1942. стигосмо у село Унипгга, прилепљено уз сгрму падину планине Динаре. Ограђени простор око куће учини нам се као добро опремљен тор за овце. И овде, једног по једног, сместисмо наше коње. Нашло се и непгго сена за оброк.

Сутрадан дође домаћин и поче се јадати:

- Другови, мени су ноћас ваши коњи појели сав купус у башти!

- Какав купус, човече, кад смо коње сместили у камену ограду испод куће?! Ако је ту био, онда су га могли појести.

- Баш ту, и тој огради, био је купус, порастао ево оволики - одмеравајући руком према поду показа домаћин.

- Добро, брате, ако је тако, проценићемо штету, па да је платимо, ако се слажеш.

Драги Ђурић

Борци 4. батаљона у селу Пеуљама код Босанског Грахова, почетак децембра 1942. Стоје, слева: Јеврем Поповић (1), Живко Савић (2) Миливоје Антонијевић (3), Драгољуб Мишчевић (6), Бошко Буха (7), Мијо Солдовић (9), Мијо Ђајић (12), Љубодраг Ћурић (13), Петар Граовац (14), Милена Ситарица (16), Милорад Петровић (18), Миодраг Друловић (19), Клече, здесна: Жарко Јовановић (1), Миодраг Жико Аврамовић (9), Милун Јанковић (11).

»Побуна« кувара

Крајем октобра 1942. године 4. батаљон је држао ноложај према Босанском Грахову. Интендантура батаљона, четне коморе и кухиње смештене су у селу Пећи, где се спремана храна за батаљон.

Једног дана, око подне, 3. чета се враћала са положаја. Изгладнели борци окупили су се око кухиње. У том тренутку економ чете саопшти да ручак још није готов и да мало причекају док се месо скува. Борци, нестрпљиви, известише команду чете, те одмах дође комесар чете Милета Милановић. Када му економ саопшти да треба мало сачекати, он се разљути и поче да грди и економа и куваре.

Економи и кувари удаљили су се од казана и нису хтели да деле храну. Један од њих рече: »Нека ручак дели друг комесар, а ми идемо у чету за борце-партизане«.

После ручка комесар батаљона Јеврем Поповић заказао је батаљонску конференцију. Командант батаљона је осудио комесара чете. Рекао је да комесар није смео тако да поступи са друговима из коморе и да ће због тога бити позван на одговорносг.

Више другова је истицало тешкоће економа и кувара у набавци и спремању хране.

Интендант батаљона је изложио тешкоће са којима се економи сусрећу на терену. »Најтеже нам пада«, рекао је интендант, »када дођемо код домаћина да тражимо храну, а он нам одговори: »Сада су били ваши, дао сам њима храну!, или, Не могу ја сваком дати храну и слично.

»Ви добро знате«, рекао је комесар батаљона на крају конференције, »да после покрета кувари одмах спремају храну, а економи одлазе по намирнице, док се осгали одмарају. Посао ових другова није лак«.

Неколико дана после конференције, Бригада је прешавши Динару, дошла у Далмацију. Кухињу смо сместили поред саме реке Цетине.

Негде око подне, таман је ручак био готов, дође један вод да прими ручак. Италијани приметише дим и скупљање војника и почеше да туку топовима. Врло су прецизно гађали па једна граната удари у кров зграде и тешко рани кувара и једног друга. Обојица су у току дана подлегли ранама.

Опраштајући се са погинулим друговима, комесар Јеша на крају рече: »Ето, видите и другови кувари гину као и остали на положају«.

Веселин Станковић

Смотра дела 4. батаљона у селу Тичеву, новембра 1942. (на слици доле). Испред строја, слева: Петар Граовац. Стоје, лево од строја: Живко Савић, Јеврем Поповић. У првом реду, слева: Љубо Мијатовић, ЈБубиша Бајовић, Слободан Марковић, Бошко Којадиновић (5), Ангелина Вуксан, Милун Јанковић, Бранко Драгић (11), Бошко Буха (14). У другом реду, слева: Божидар Ђорђевић, Жарко Јовановић.

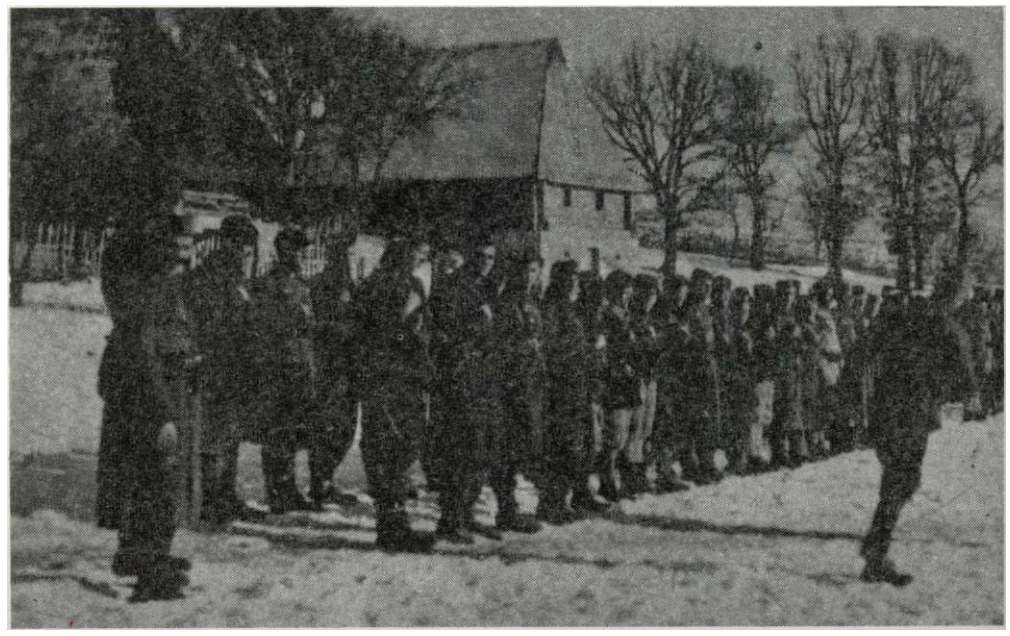

Девојке из Тичева

18. октобар На висоравни у подножју планина Јадовника и Шатора раштркана су партизанска села Мало и Велико Тичево. Од Босанског Грахова, четничко-италијанског упорипгга, удаљена су 2 - 3 сата хода. Колона II и Ш батаљона стигла је у Тичево из Дрвара. Опет борови и планинско зимзелено шипражје. Кршевити предели и камењари подсећају на Пишче у Црној Гори. Код првих кућа у Малом Тичеву народ нас дочекује срдачно. Не знам да ли су мештани оили обавештени о доласку пролетера, а изгледало је као да су нас очекивали. На једном гумну где се лети врши овас - играло је коло сеоских девојака у белим марамама. Уз песму су играле партизанско коло које досада нисам видео. Речи песме: »Игра коло све партизан Србин, Хрват и Муслиман«... говоре више од свега о овој омладини, разумевању и свести о нашој борби. Младића у селу скоро и нема. Боре се у редовима крајишке бригаде.

Тичевљани причају о четницима и четничким селима у околини Грахова. Четници врше испаде и пљачкају партизанске породице у селу. Међу њима се налази и официр Југословенске војске Николић из Чачка, брат мог школског друга. Њега је Дража послао да организује четничке банде на овом терену.

19. и 20. октобар - Дежурни је пробудио борце у 7 часова (22. окт.). После доручка одржана је четна конференција. Данас је диван сунчани јесењи дан, тако да се може и огрејати после ноћне студени.

Лондонски радио јавио је да су партизани у западној босни ослободили неколико градова. То је после дугог времена први пут да Енглези говоре о југословенским партизанима и њиховој борби.

Двоброј батаљонског листа »Победа је наша« изашао из штампе. Врло је успео. Нервозно пишем ове радове у дневнику. Откуд ова нервоза?... Песимиста нисам, напротив!

Ми из ЈБубићке чете припремили смо и одржали приредбу за Тичевљане **и** борце. Поред других тачака изведен је и Кочићев »Јазавац пред судом«. Играо сам писарчића. Мада су гледаоци задовољни позоришним комадом, није ишло најбоље.

Милисав Лукић
(»Ратни дневник«)

Јединице 2. пролетерске у маршу кроз Ливан>ско поље, почетак децембра 1942. године

Штаб 2. пролетерске пред напад на Ливно, почетком децембра 1942. Слева: Љубодраг Ђурић, Алекса Дејовић, Миодраг Миловановић Луне, Слободан Пенезић Крцун.

Борци 1. батаљона у Ливан>ском пољу, почетком децембра 1942. Седе, слева: Миленко Јокановић Микота, Јела болничарка, Богољуб Васиљевић Бубина, Рашо Нешовановић, Видан Аћимовић, Бранислав Јоксовић (7), Властимир Луковић Баглов (10). Стоји: Љубиша Арсенијевић (други здесна).

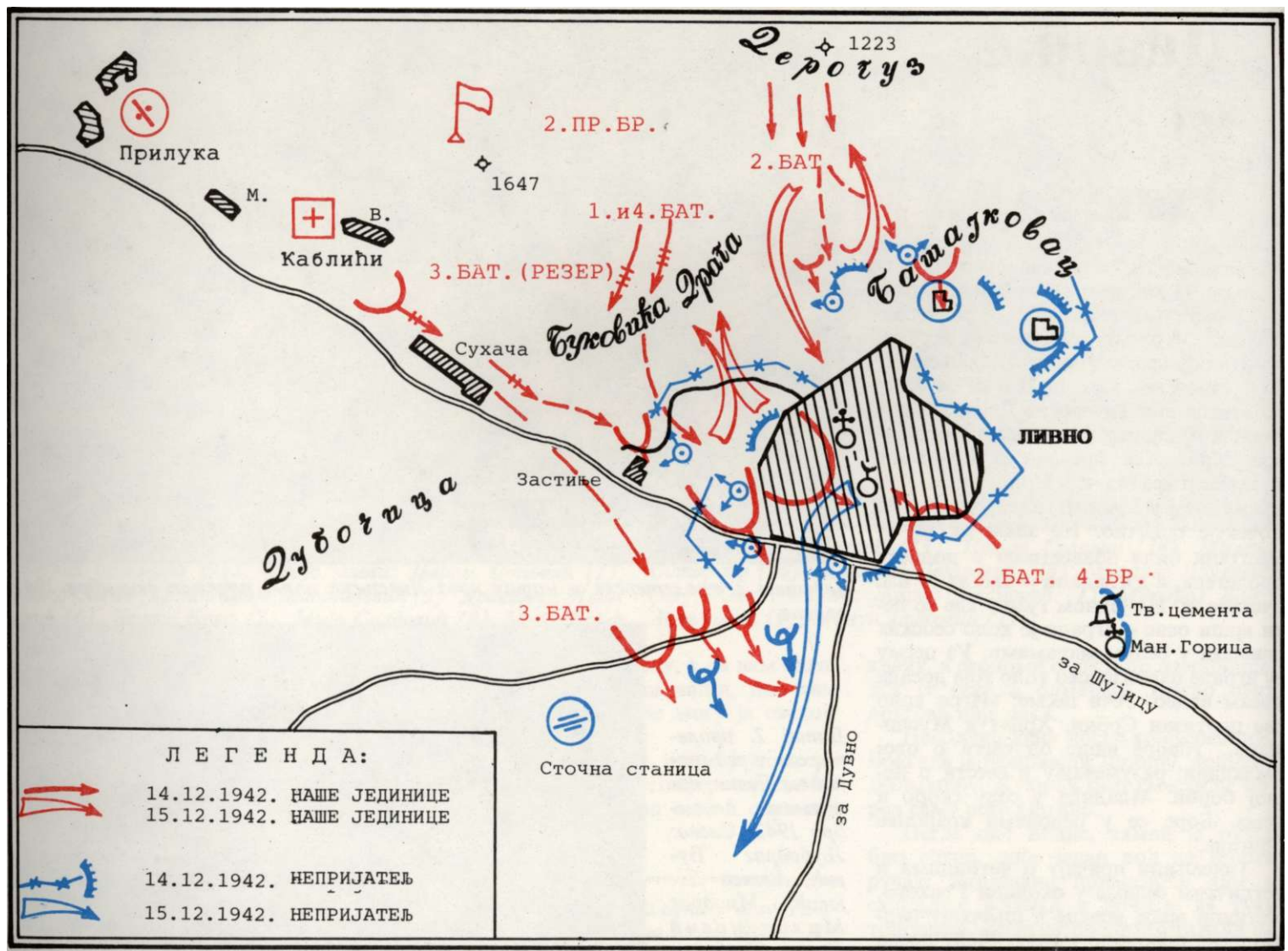

Напад на Ливно (14 – 15. децембар 1942)

ливно

Двадесет другог новембра бригада је кренула натраг преко Динаре и 24. новембра стигла у рејон Пеуље и Тичево, а сутрадан наставила покрет ка Ливну. Требало је напасти непријатеља у Ливну, које су Италијани напустили и власт предали усташама и домобранима, јер су били угрожени дејством јединида 2. пролетерске дивизије у Далмацији.

Због испада усташа из Ливна и препада на 4. батаљон у оелу Љубунчић, као и на 2. батаљон у селу Оргуз, морао јр 5. децембра, бити одгођен напад на Ливно. У Љубунчићу непријатељ је заробио део бригадне коморе, где се налазила и бригадна застава. Та неопрезност тешко је погодила целу бригаду. Александар Ранковић Марко послао је депешу да се застава мора пронаћи и отети, саопштавајући да нам за ту неопрезност Тито оштро замера. Зато је наређење Штаба дивизије за напад на Ливно примљено са одушевљењем.

Напад на град, у коме је учествовала цела дивизија, почео је 14. децембра. Друга пролетерска и 4. црногорска су нападале, док се 2. далматинска бригада налазила на обезбеђењу с правца Шујица. Борба је вођена цео дан и ноћ и тек сутрадан,. око 15 часова, после жестоких обостраних јуриша, непријатељ је био принуђен да се повуче, уз губитке, по оопственом признању, од око 160 мртвих и преко 200 рањених, остављајући скоро све наоружање и другу опрему. Највећу радост код бораца 2. пролетерске бригаде изазвала је вест да је њен 3. батаљон пронашао бригадну заставу, чиме је успех на напад на Ливно добио још већи значај. У овој борби бригада је имала 10 погинула и 64 рањена борца.

(»Друга пролетерска бригада« - Зборник сеНања, књига 2)

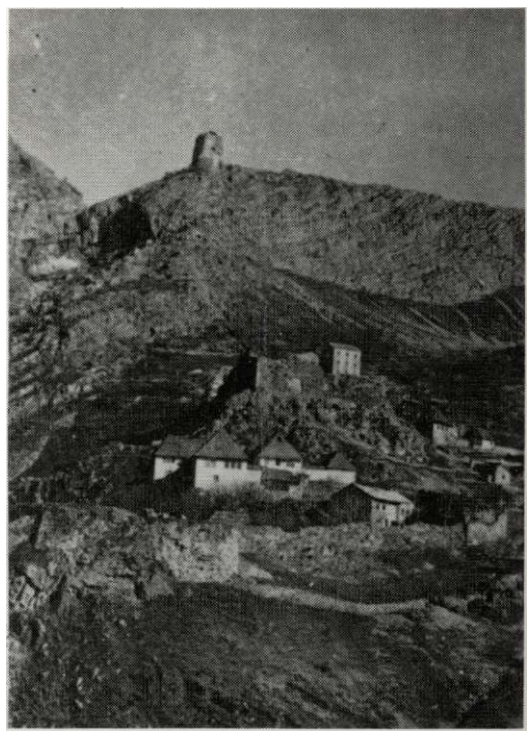

Ливно са остацима средњовековне тврђаве изнад старог дела града.

Ливно мора пасти

Кратка заповест врховног команданта Тита да Ливно мора пасти брзо је прострујала целом дивизијом, а посебно 2. пролетерском бригадом, која је напад на Ливно жарко желела, јер је у претходним борбама са усташама, у селу Љубунчићу, изгубила своју заставу.

Осетивши блокаду, усташе су 14. децембра 1942. у зору извршиле напад према селу Прилуке и преко Башајковца према Хајдучким кошарама. Борба се водила цео дан и батаљони су успели да разбију усташе, који су се повукли у град, претрпевши осетне губитке. После краћег одмора стигла је заповест Штаба бршаде за напад на град.

Кренули су сви батаљони. Из 3. батаљона учествовала је само 1. чета, док је главнина батаљона осгала у резерви да пггити артиљерију пггаба, која је подржала напад.

Задатак 1. чете, која је дејствовала са 1. и 4. батаљоном, био је да заузме бункере на улазу у град. Напад је почео ноћу између 14. и 15. децембра. Уз помоћ противтенковског топа јединице су успеле да освоје неколико бункера лево од пута. Но, пошто оппгги напад

(Наставак иа стр. 94)

Група бораца Пожешке чете 1. батаљона на Митровића мосту код Ливна, децембра 1942. Стоје, здесна: Јован Стаматовић, Владимир Николић, Слободанка Недељковић, Раде Мићић, Владе Радовановић, Драгослав Марковић, Драган Кувељић, Илонка Калман, Боривоје Мићић, Богдан Остојић, Недељко Стефановић, Манојло Смиљанић Цимер, Живко Мићић, Славко Бојић. Седе, слева: Раде Васиљевић, Лука Станић, Радомир Тодоровић Бели, Душам Гавриловић, Милорад Никитовић. Напред, стоје: Милорад Бонцулић, Видан Мићић.

Група бораца 4. батаљона код Ливна, децембра 1942. Стоје, слева: Петар Граовац (командант), Миливоје Антонијевић, Радиша Бугариновић, Радисав Максић, Остоја Ковачевић. Седе, слева: Божидар Ђорђевић, Ђурђе Милутиновић, Милета Милановић, Љубо Мијатовић.

Четна приредба за народ

31. новембар - Данашња маршута - Пет сати пешачења према Ливну. Преноћићемо у малом католичком селу. Овде сељаци нису добро расположени према партизанима жале се на реквизицију. Тако су им Далматинци реквирирали много стоке као казну због припуцавања из њиховог села, кад су (Далматинци), одступали из Ливна. Тек што стигосмо, Гвозден и ја пођосмо по кућама ради обезбеђења смештаја бораца. Из једне куће излази старац. »Здраво, друже«! - поздравим га. А он, мало уплашено и мрзовољно, узврати усташко-фашистичким поздравом. Ваљда се збунио и, у брзини, није стигао да процени која је војска дошла у село.

Наша чета спрема за вечерас приредбу за народ. По подне је прошло у знаку разних припрема. Скоро сваки борац има по неко задужење. Обновл>ен је позоришни скеч »Јунаци«, извршена проба четног хора и рецитација. У четири часа по подне, преко црквеног звона објавили смо да се народ скупи у дворишту једне сеоске куће. На брзину подигнута је и бина од старог батаљеног разбоја и шаторских крила. Замало да услед представе доживимо »фијаско« са бином. На срећу, опазисмо на време да се криви, па задужисмо два борца да придржавају разбој. Извели смо следећи програм:

1. Поздравна реч.
2. »Хеј Словени«. Пева четни хор.
3. »Лопов« од К. Абрашевића. Рецитује Павић.
4. »Матија Губец«. Пева четни хор.
5. »Јунаци«, позоришни скеч. Изводе борци чете.
6. »Красноје знамја« - руска песма, пева хор.
7. »Девојчица ружу брала« - народна - пева хор.
8. »Зумба - зумба« - пева хор.

Са химном Словенства почели смо добро, беспрекорно. Остале песме четни хор певао је такође добро. Нарочито је била поздрављена песма »Девојчица ружу брала«.

У скечу »Јунаци«, играју Павић, Козодер, Дођин и Јоцо. Улоге четничких »јунака« одиграли су добро. Дошло је на крају оно по чему смо познати у целој бригади »Зумба - зумба«... Ако некад остали део програма подбаци, ова весела песма би нас увек извлачила. На бини је скоро пола чете. Почиње Дакинац оним отегнутим: »Ој...«, а затим наставља »Цигани се легу на високом брегу«. Исидор из другог реда кевће и подврискује. Мићо и Бруцош имитирају бас. Дакинца замењује снажан Павићев тенор, а затим Дођин са његовим: »У Ваљеву кад сам била, да ти причам, сејо мила«...

Крај програма успео је колосално. Уста натмурених мештана развукоше се у осмех. Упорно су тражили да поновимо ону задњу, брзу и смешну песму. Са приредбом је задовољан и народ и борци. Певало се и играло још дуго и неуморно.

Милисав Лукић: »Ратни дневник«

(Наставак са стр. 93)

те ноћи ннје уснео, чета се, са осталим снагама, повукла ка селу Прилуке.

Одговор на ову неизвесност било је наређење Штаба бригаде - које је стигло у преподневним часовима 15. децембра - да 3. батаљон, из резерве, треба одмах да изврши напад са правца Прилуке - Сухача. У садејству са 1. и 4. батаљоном, 3. батаљон је имао задатак да што пре продре у град и разбије усташе које су врпшле притисак на окружени батаљон 4. црногорске пролетерске бригаде.

Усгаше су биле изненађене снажним јуришом напшх батаљона и жестоком борбом у граду 2. батаљона 4. црногорске пролетерске бригаде. Код њих је настала паника и убрзо су почели да се повлаче и беже.

Освајајући, објекте један за другим, вод 3. чете је ушао у једну кућу не знајући да је у њој становао усташки натпоручник Перајица. Стан је био напуштен, а столови препуни јела и пића. Али, борци се ни за трен не задржаше око столова него почеше да претресају ормаре и фијоке, тражећи заставу. У једној фијоци заставу је нашао Рудолф Калауз, десетар, родом из Лозовца код Шибеника. Борци су је одмах изнели на прозор и повикали: »Ево наше заставе«! Настало је оппгге одушевљење. Нешто касније наишао је пггаб бригаде. Придружујући се оппггем весељу, чланови штаба честитали су борцима 3. чете 3. батаљона.

У то време остале јединице батаљона гониле су усташе према Дувну и наносиле им велике губитке.

Бежећи из Ливна усташе су наишле на заседу 2. далматинске бригаде. Ту су им поново нанети велики губици. Преживели су у паници побегли према Посушју. Усташки натпоручник Перајица и још неколико официра су ухваћени и стрељани. У извештају о извршењу заповести врховног команданта Тита да Ливно мора пасти, Штаб дивизије је јавио: »Ливно је ослобођено«.

Радивоје Ћусловић

Дефиле 2. пролетерске у Ливну, децембра 1942. Први ред, здесна: Љубо Мијатовић, 4. батаљон

Усташе на положају пред Ливном, децембра 1942.

Борци Чачанског батаљона у Ливну, средина децембра 1942. (на слици доле)

Уништен је бункер

Четрнаестог децембра 1942. године напали смо Ливно, упориште усташа-црнолегионара. Прва чета 3. батаљона добила је задатак да са 1. и 4. батаљоном учествује у нападу.

У Ливну је било 1.360 усташа и домобрана. Били су наоружани топо-

вима, бацачима и тешким митраљезима. Град је био добро утврђен бунхерима и бодљикавом жицом, па су усташе веровале да им не можемо ништа. Али, пролетери нису застали ни пред овом препреком.

Ноћ је била тамна. Тихо смо се привлачили циљу. Требало је заузети бункере. Један од многих био је и онај на северозападној страни Ливна. Доминирао је Ливањским пољем и штитио прилаз од Гламоча и Босанског Грахова. Требало га је уништити по сваку цену. Услед јаког отпора непријатеља нисмо га могли заузети. Притекли су нам у помоћ артиљерци. Они су на рукама донели противтенковски топ. Поставили су га на око 50 метара од бункера. Топџије су га брзо спремиле за паљбу.

Прва граната је убачена у цев. Затварач је лупио и обарача је окинула. Уследила је и друга граната. Ватра је синула и бункер је погођен. Улетели смо у њега. Био је пун дима и прашине. У њему смо нашли контузоване и мртве усташе.

Нисам жалио ове зликовце. Они нису имали милости ни према коме, па ни према малој деци која још нису знала да зову своју мајку, свог оца. То су биле звери у људском облику.

Лазар Шевкушић

Борци 1. батаљона у Ливну, децембра 1942. Стоје, слева: Милојко Шолајић, Миломир Станисављевић. Седе, слева: Митар Босанац, Саво Бокан.

Дуг је наплаћен

У Ливну борба се води с несмањеном жестином. По одбљесцима ручних бомби видимо да су напш у центру града. На сектору немогуће је даље ићи, јер се испред нас налази дубока литица Башајковца, а на десном крилу је борбени сгрој 4. батаљона. Приликом ликвидације одбране зида имали смо губитака, и то већином међу друговима из Ливањског поља, који су нам последњих дана приступили.

Из бункера код болничких барака усташе не престају да пуцају. Чује се Лунетова команда: »Пали. пуцај!« Експлозија гранате из противавионског топа, и опет халакање усташа из бункера: »Не ваља, мајку вам вашу, још једну ако имате!«, »Не брани Ливно овог пута жута већ црна легија, нећеш се осолити Јоване неслани, мајку ти српску!«. Поново команда: »Пали!« Фијук, експлозија и тишина. занемела су прљава уста црних коњача. Део дуга за ЈБубунчић је плаћен.

На исгоку се помаља руменило зоре. Крећемо у поспедњи напад. Води нас командир 3. чете Живко Савић. На прилазима граду пуцају на нас иза ограде, са прозора кућа. Јаук десно од мене. Осврћемо се. На земљи лежи мој друг из детињства Есхија Абинун, кројачки радник. Думдум-метак му је разнео кук леве ноге. Тешко крвари. Крварење није могуће зауставити. Нада Матић, болничарка, улаже много труда, али нам Есхија умире на рукама. Овај губитак ме тешко погађа. Ово је пети друг из детињства кога губим, за овај месец дана: тројицу на Купресу и једног у Злоселу.

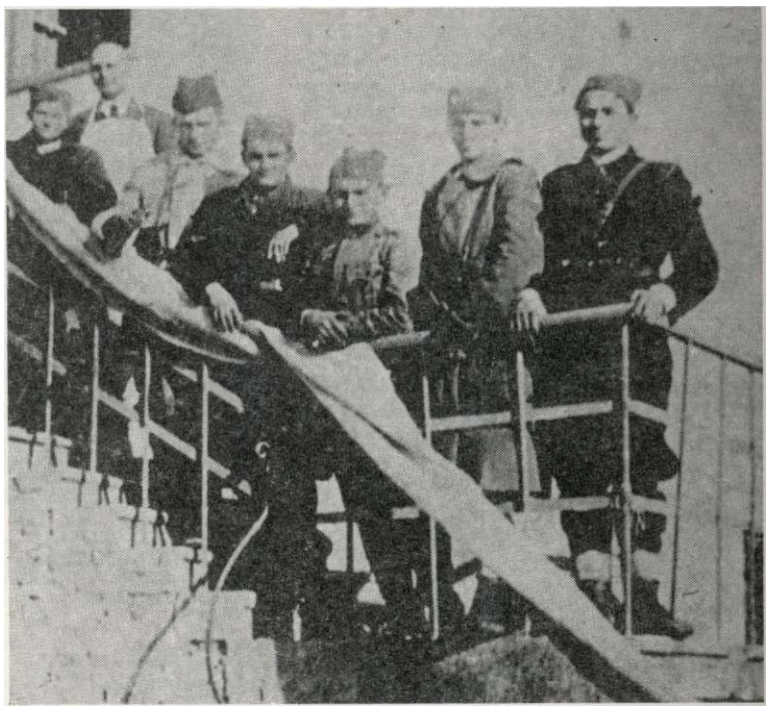

Курири Штаба бригаде (одозго на десно): Мишко Ерчевић, Миливоје Миливојевић Брица (кувар у Штабу), Милан Крџић, Никита Никитовић, Љубисав Жижовић.

Дан је. Наше хаубице из Ливањског поља подржавају напад. Осећамо да се одбрана усташа ломи. Усташки гарнизон је разбијен и почео је да бежи, главом без обзира, у правцу села Смричана, и даље за Дувно. Немогуће је стићи усташе. У паничном бегу одбацују оружје, фишеклије, блузе, чизме и све што их оптерећује и, у гомили која се црни, постају плен добро темпираних шрапнела наших хаубица.

Свака добро усмерена граната изазива у мени радост те полугласно говорим: »Ово за изгинуле другове у Рогатици, Фочи, Оборцима, Бугојну, Купресу, и Злоселу. Ово је наш дуг за мртве и рањене на Љубунчићу«.

Јаков Самоковлија

У цивилном расположењу

16. децембар 1942 — **До ноћи је скоро свакн борац бно обучен. (На дан ослобођења Ливна). То је било нотребно за све, нарочито за нове другове.**

Чета је смештена у хотелу »Кљајић« (чачански батаљон)

17. децембар — **Борци су преоптерећени службом. Град је оживео. Муслимански живаљ кога овде доста има размилио се по улицама. Деца скупљају чауре и односе метке да би добила брашно. Плен је велики, нарочито у намирницама — шећер, брашно, макароне.**

За вечерас спремамо приредбу. На скупу је цела бригада. Ту су Пеко и Митар. Политком дивизије говорио је окупљеним борцима и народу о значају заузимања Ливна и даљим перспек-

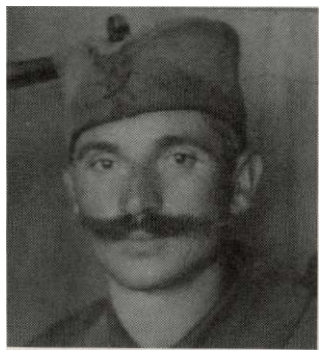

Живко Савић

Бо1ољуб ЧукиН

ПРОМЕНЕ У ШТАБОВИМА БАТАЉОНА

Штаб бригаде је 27. новембра 1942. променио руководства у два батаљона. У 3. батал>онује на место Предрага Јевтића Шкепа који је послат у Словенију, за команданта постављен Марко Милановић, дотадашњи заменик команданта. У 4. Батаљону је за политичког комесара постављен Јеврем Поповић, а за заменика команданта Живко Савић.

У Ливну су, децембра 1942. из Бригаде у друге јединице распоређени Ратко Софијанић и Пане Срдановић. На њихова месга је за команданта 1. баталлна одређен Драго Јовановић, до тада заменик, а за заменика Богољуб Чукић дотадашњи командир чете, за политичког комесара Миливоје Радовановић Фарбин, а за заменика политичког комесара Јован Сгаматовић.

(Према — С. Урошевић: »Дру1а пролетерска«)

Јован Стаматовић

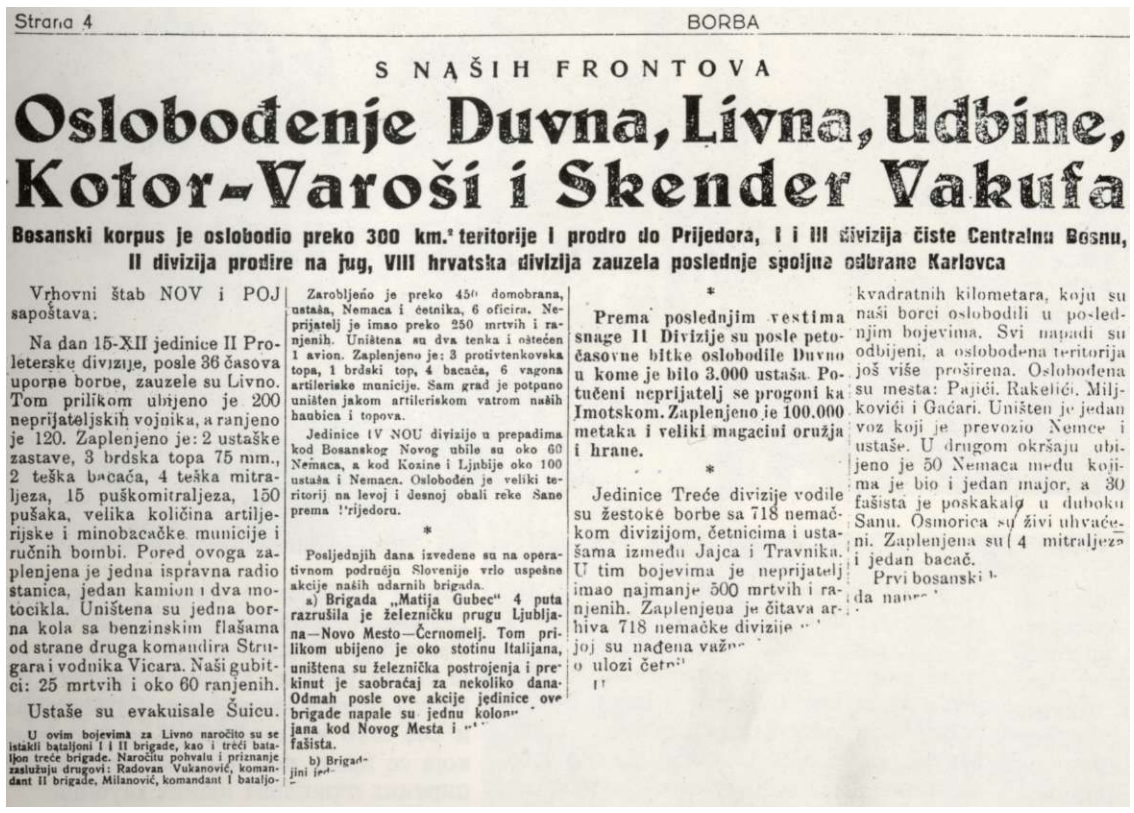

Strana 4 BORBA

S NAŠIH FRONTOVA

Oslobođenje Duvna, Livna, Udbine, Kotor-Varoši i Skender Vakufa

Bosanski korpus je oslobodio preko 300 km.² teritorije i prodro do Prijedora, I i III divizija čiste Centralnu Bosnu, II divizija prodire na jug, VIII hrvatska divizija zauzela posledn je spoljna odbrane Karlovca

Vrhovni štab NOV i POJ sapoštava:

Na dan 15-XII jedinice II Proleterske divizije, posle 36 časova uporne borbe, zauzele su Livno. Tom prilikom ubijeno je 200 neprijateljskih vojnika, a ranjeno je 120. Zaplenjeno je: 2 ustaške zastave, 3 brdska topa 75 mm., 2 teška bacača, 4 teška mitraljeza, 15 puškomitraljeza, 150 pušaka, velika količina artiljerijske i minobacačke municije i ručnih bombi. Pored ovoga zaplenjena je jedna ispravna radio stanica, jedan kamion i dva motocikla. Uništena su jedna borna kola sa benzinskim flašama od strane druga komandira Strugara i vodnika Vicara. Naši gubitci: 25 mrtvih i oko 60 ranjenih.

Ustaše su evakuisale Šuicu.

U ovim bojevima za Livno naročito su se istakli bataljoni I i II brigade, kao i treći bataljon treće brigade. Naročitu pohvalu i priznanje zaslužuju drugovi: Radovan Vukanović, komandant II brigade, Milanović, komandant I bataljo-

Zarobljeno je preko 450 domobrana, ustaša, Nemaca i četnika, 6 oficira. Neprijatelj je imao preko 250 mrtvih i ranjenih. Uništena su dva tenka i oštećen 1 avion. Zaplenjeno je: 3 protivtenkovska topa, 1 brdski top, 4 bacača, 6 vagona artileriske municije. Sam grad je potpuno uništen jakom artileriskom vatrom naših haubica i topova.

Jedinice IV NOU divizije u prepadima kod Bosanskog Novog ubile su oko 60 Nemaca, a kod Kozine i Ljnbije oko 100 ustaša i Nemaca. Oslobođen je veliki teritorij na levoj i desnoj obali reke Sane prema Prijedoru.

*

Posljednjih dana izvedene su na operativnom području Slovenije vrlo uspešne akcije naših udarnih brigada.

a) Brigada „Matija Gubec" 4 puta razrušila je železničku prugu Ljubljana—Novo Mesto—Černomelj. Tom prilikom ubijeno je oko stotinu Italijana, uništena su železnička postrojenja i prekinut je saobraćaj za nekoliko dana. Odmah posle ove akcije jedinice ove brigade napale su jednu kolon[illegible] jana kod Novog Mesta i [illegible] fašista.

b) Brigad[illegible] jini je[illegible]

*

Prema poslednjim vestima snage II Divizije su posle petočasovne bitke oslobodile Duvno u kome je bilo 3.000 ustaša. Potučeni neprijatelj se progoni ka Imotskom. Zaplenjeno je 100.000 metaka i veliki magacini oružja i hrane.

*

Jedinice Treće divizije vodile su žestoke borbe sa 718 nemačkom divizijom, četnicima i ustašama između Jajca i Travnika. U tim bojevima je neprijatelj imao najmanje 500 mrtvih i ranjenih. Zaplenjena je čitava arhiva 718 nemačke divizije [illegible] joj su nađena važn[illegible] o ulozi četn[illegible]

kvadratnih kilometara, koju su naši borci oslobodili u poslednjim bojevima. Svi napadi su odbijeni, a oslobođena teritorija još više proširena. Oslobođena su mesta: Pajići, Rakelići, Miljkovići i Gaćari. Uništen je jedan voz koji je prevozio Nemce i ustaše. U drugom okršaju ubijeno je 50 Nemaca među kojima je bio i jedan major, a 30 fašista je poskakalo u duboku Sanu. Osmorica su živi uhvaćeni. Zaplenjena su 4 mitraljeza i jedan bacač.

Prvi bosanski [illegible] da nap[illegible]

Ослобођење Ливна

»Врховни штаб НОВ и ПОЈ саопштава:
На дан 15. XII једнннце II пролетерске дивизије, носле 36 часовне борбе, заузеле су Ливно... Наши губици су 25 мртвих и око 60 рањених«

(»Борба«, бр. 21, страна 4, од 20. 12. 1942)

ГУБИЦИ И ЗАПЛЕНА

Друга пролетерска бригада је имала 75 избачених из строја, међу којима је 12 погинулих. Непријатељ је претрпео губитке од: 280 мртвих, 12 заробљених и 210 рањених.

Заплењено је: два брдска топа 75 милиметара са 324 гранате, три тешка минобацача, шест митраљеза, 240 пушака, 80.000 метака, 1.200 ручних бомби, 30 јахаћих и товарних коња, 3.000 крупне и ситне стоке, и доста хране и друге робе.

(Према — »Зборник докумената и података о народноослобо-)илачком рату југословенских народа«, том V, књ. 10. бр. док. 147)

Заменик политичкоI комесара Бршаде Слободан Пенезић Крцун опрашта се од бораца пошнулих при ослобођењу Ливна, 16. децембра 1942.

тивама наше борбе. Приредба је успела.

18,19. и 20. децембар —Храна је најзад одлична. Макароне, пасуљ, пиринач и бели хлеб. Песма и свирка не престаје по цео дан. Два хотелска клавира сигурно нису имали овакових клавириста. Нема борца у батаљону да није пробао своје музичке способности. Другарице наше болничарке, чешће су око клавира покушавајући да саставе неку мелодију. Дођин (Михаило Павловић) и ја поново дођосмо до тамбурашких инструмената — прима и бугарије.

— Како сте, Гребићи? — пита нас Крцун.

У цивилном расположењу — друже комесаре одговара Абе (Милун Гаврић Абисинац).

Неки кажу, није ово за нас, више волимо димљиве кућерке по селима, маршеве, борбу. Игранка траје до пола ноћи, а онда: другарице болничарко, дајте прашак за спавање!...

Од преког војног суда Перајица је осуђен са још двојицом усташа на смрт. После команде »пали« Перајица је поздравио фашистичким поздравом. Фашиста остаје фапшста.

21. и 22. децембар — Избеглице побегле од усташког терора и последњих борби враћају се са кућним стварима. И сељаци из околине све више долазе у Ливно. У граду су се појавиле и беле сукнене блузе. То је, изгледа, као нека партизанска мода. Позадинци, културне екипе и по неки кицош из пггаба. Сазнао сам за појединости усташког напада на наш батаљон у селу Оргуз. Један сељак обавестио је усташе о нашем доласку. Надпоручник Перајица сакупио је око 150 добровољаца-црнолегионара и других.

Данас (21. децембра) одржана је смотра и дефиле 2. бригаде пред Штабом дивизије.

Одржана је велика приредба за народ (22. дец.). Био сам конферансије, а и поздравио грађане у име бораца. Било је све добро.

23. децембар — Најзад покрет из Ливна. Кренули смо у двојним војничким редовима уз пратњу Јекићеве (Периша Јекић) трубе. Свирао је исти марш уз који су потомци војног арсенала марширали чачанским улицама ...

Милисав Лукић: »Гребићи« — (Ратни дневник 1942-1944)

У Штабу бршаде, Ливно, децембра 1942. Здесна: интендант Драш Ђурић, секретар Будимир Златић.

Погинули у ослобођењу Ливна

Љубуичић *(Ливак* ***ско паље),*** **5.** ***децембрв*** *1942.*

Ђокић Јордан, Гезовић Мијо, Половина Никола, Радак Миле.

Оргуз ***и Губер (Ливмсхо поље, децембра)***

Веселиновић Ратко Ротон>а, Пузовић Милан.

Ливпо (15. ***децембар)***

Абинун Есхија, Арсић ПредраI, Вуковић, Даниловић Милан Калабастер, Дубић Раде, Ђурић Љубиша, Илић Миломир, Михаиловић Михаило, Крупеж Радослав, Радоњић Душан Шнајцо, Ристовић Спасимир.

Дувпо, (18. ***децембар)***

Ђурђевић Душан, Јанковић БоГдан.

Љубодрш Ђурић (»Ратни дневник«)

I ПАРТИЈСКО ЦИВШЈСКб САВЕТОВАЊЕ

Саветовању, које је половином (13) јануара 1943. одржано у Ливну, присуствовали су политички руководиоци од чете до Штаба дивизије, уз учешће чланова Политодела и делегата Врховног штаба Милована Ђиласа. Веома плодна расправа вођена је на основу реферата политкома дивизије Митра Бакића о политичкој ситуацији и заменика политкома 3. бригаде Јова Капичића о организационом стању и недостацима у дивизији.

Истакнута је потреба да се организовањем политичког курса побољша политичко и војно образовање, посебно у 2. и 4. пролетерској бригади због одласка израслих руководилаца на нове дужности у другим бригадама. Наглашено је да је за партијца војничка истовремено и партијска дисцишпша. Најпречи задатак представља сређивање стања у санитету, где има и небриге и организационих слабости.

Делегати из 2. пролетерске су се заложили против стварања посебних културних група с тим да културна и забавна активност обухвати све борце. Они су указали да у срцима србијанских пролетера нема ни трага о ма каквој великосрпској надмености према борцима других националности, јер је развијена љубав према припадницима свих бригада.

(Према извешшају из »Борбе«, бр. 36, од 24. 01. 1943)

Дошла »Борба«

10. и 11. октобар (1942) — ... Прочитао сам пред четом чланах »Борбе«, под насловом »Стаљинград — немачко гробље«. Немци се налазе у предграђу града које је удаљено од центра 18 километара. Тешке борбе воде се дању и ноћу за сваки педаљ земље, за сваку зграду и улицу.

19. и 20. октобар — ... Према писању »Борбе«, која поново излази, народни устанак у Хрватској има сјајне перспективе. Далмација ври у разбукталој партизанској ватри... Напш Далматинци из чете радују се овим вестима.

21. и 22. октобар — ... Лондонски радио јавио је да су партизани у западној Босни ослободили неколико градова. То је после дуго времена први пут да Ешлези говоре о југословенским партизанима и њиховој борби.

6. и 7. иовембар — Трећи број нашег батаљонског листа »Победа је наша« изашао је у 10 примерака. У њему су три моја чланка и репортаже.

26, 27. и 28. иовембар — Мало босанско село Црњац... »Борба« редовно излази. Изашао је 27. број. (У Ужицу је изашло 19 бројева од 19. октобра до 27. новембра 1941. У Дринићу (Босански Петровац) отштампан је 21 број од I. октобра 1942. до 27. фебруара 1943). Доста је информативна, па је борци траже и радо читају. Наша слободна територија се стално повећава. Тако је само код Бихаћа ослобођено више од 500 квадратних километара.

10. децембар — Из весги сам сазнао да је 26. и 27. новембра у слободном Бихаћу одржана скупштина Већа народног ослобођења Југославије.

II. и 12. децембар — ... Штампани материјал затрпава нас као никада за последњих годину дана. Види се да наше пггампарије раде пуном паром. Стижу редовно »Народно ослобођење«, »Борба«, »Билтен« (Врховног пггаба), »Вести«... (Село ЈБубунчић, западно од Ливна).

18. јануар (1943) — ... Стигао је нови број »Борбе« од 10. јануара 1943. Са великом пажњом борци прате читање о партизанској борби у Србији. Тамо се већ бори 11 партизанских народноослободилачких одреда...« Србија се умирит' не може« — то је наслов чланка у »Борби«.

6. фебруар — ...Изашао је »из пггампе« нови број батаљонског листа »Победа је наша«. Врло је успео. Ту су згодне сличице из живота нашег батаљона, згоде и незгоде бораца, духовите шале и друго. (Дувно)

Милисав Лукић:
(»Ратни дневник, 1941 — 1945«)

Врховни *командант Тито јовори на првом заседању Антифашистичког већа народноГ ослобођегва ЈуГославије — АВНОЈ-у Бихаћу, 26 — 27. новембра 1942. У* ***усвојеној*** *резолуцији је новооснавано тело означено као »општенационално* ***и*** *општепартијско политичко представништво народноослободилачке борбе у ЈуГославији, која се осланм на народноослободилачке одборе и масовне антифашистичке организације, партијске и ванпартијске.« Иако није конституисао као* ***врховни ор1ан*** *државне власти,* ***гШова*** *организација и делатност показивали су да* ***има елементе*** *представничкоГ органа са ознакама највишеI орХана власти.*

BORBA

ORGAN KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Naša partija će svim svojim snagama, kao i dosada, uvek biti spremna i gotova da prva na svojim plećima ponese sve teškoće koje se budu isprečile u vašem radu.

(Predstavnik CK KPJ drug Žujović na svečanoj sednici Antifašističkog veća)

BROJ 29 — GOD. VII — 6 DECEMBRA 1942 — CIJENA: 3 DIN., 3 KUNE, 1·50 LIRA

Živelo Antifašističko veće narodnog oslobođenja

JEDAN ISTORISKI DOGAĐAJ

Stvaranje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije

U Bihaću je 26 i 27 novembra održana osnivačka skupština novog političkog pretstavnlštva naroda Jugoslavije, kojoj su prisustvovali delegati iz svih krajeva naše zemlje

Bihać, 29 novembra

U starom bosanskom gradu Bihaću 26 novembra uveče otpočelo je prvo, istorisko zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije. Hiljade ljudi i žena iz Krajine i Like u narodnim nošnjama prešli su pešice po 30 i 40 kilometara da bi mogli prisustvovati ovom velikom činu. Narod je pevao po ulicama, skupljao se ispred zgrade u kojoj je Veće zasedalo, klicao Vrhovnom štabu, drugu Titu, našoj smeloj vojsci, koja je baš na ovom mestu u najvećoj bitci našeg oslobodilačkog rata — jurišu na Bihać — vodila najžešće borbe. U poslednjem dahu borbe, ustaše

Drug TITO

Sovjetskog Saveza Mihailo Ivanović Kalinjin, Komesar narodne odbrane Sovjetskog Saveza Josif Visarionović Staljin. Narodni komesar spoljnih poslova Vjačeslav Mihailović Molotov, Pretsednik Sjedinjenih Država Amerike Franklin Ruzvelt. Pretsednik vlade Velike Britanije Vinston Čerčil, organizator herojske odbrane Staljingrada maršal Timošenko, Vrhovni komandant Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije drug Tito. Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije, Vrhovni štab NOV i POJ, Glavni štab NOV i PO Hrvatske, Glavni štab NOV i PO Srbije, Glavni štab NOV i PO Slovenije. Glavni štab NOV i PO Bosne i Hercegovine, Glavni štab NOV i PO Crne Gore, Izvršni odbor Oslobodilne fronte Slovenije i Štab Prvog bosanskog korpusa NOV i POJ.

A u radno pretsedništvo su ušli:

Dr. Ivan Ribar, advokat, bivši pretsednik Ustavotvorne skupštine, Nurija Pozderac, bivši senator i član Glavnog odbora JMO, Moša Pijade, akademski slikar, Dr. Sima Milošević, profesor beogradskog Univerziteta, Pavao Krce, bivši poslanik HSS, Kata Pejinović, pretsednica Antifašističkog fronta žena za Liku, prota Jevstatije Karamatijević, bivši pretsednik Narodno-oslobodilačkog odbora iz Nove Varoši.

Pretsedavajući d-r Ribar u-

Pretsednik Veća dr. Ribar

Govor druga Tita

Факсимил прве сшране »Борбе«, органа КПЈ, број 29. од 6. децембра 1942. Године, посвећене оснивању АВНОЈ-а.

На првом конгресу УСАОЈ-а

Вест о томе да сам, као руководилац омладине у чети пратећих оруђа 2. пролетерске бригаде, изабран за делегата на I конгресу Уједињеног савеза антифапшстичке омладине Југославије саошптио ми је Војин Ђурашиновић Костја, замепик политичког комесара чете. Примио сам то са одушевљењем и одмах кренуо из тек ослобођеног Ливна, где се тада налазила чета, у оближње село на састанак делегата бригаде. На састанку, коме је присуствовао и Слободан Пенезић Крцун, заменик политичког комесара бригаде, сумирани су резултати предконгресног такмичења на свим секторима рада, нарочито резултати наших борби, и дате су нам неке информације о одласку на Конгрес.

Сазнао сам да ће се Конгрес одржати у Бихаћу и да ће доћи делегати не само из Народноослободилачке војске већ из читаве земље.

Већ сутрадан стигли су у Ливно делегати и из осталих бригада. Окупили смо се код пггаба наше дивизије и фотографисали се са командантом Пеком Дапчевићем и политичким комесаром Митром Бакићем. Сусрет са делегатима 4. црногорске и 2. далматинске бригаде био нам је посебно пријатан.

Делегати пред конгресном салом у Бихаћу. У 1оризЄм реду, слева: Јурица Рибар (1), Драгослав Митровић Учо (3), Перица Ивановић (4). У среди>ем реду слева: За1а Стојиловић (2), Гроздана Белић Зина (3). У до/вем десном у\лу: Бошко Буха, народни херој.

Бригадни ЈШСТ

»БЕЗ ПРЕДАХА«

Мрконлћ Град као центар културног живота утицао је и на живот међу борцнма. У том периоду изашао је и први број бригадпог листа »Без предаха« (Септембар 1942)

У Дрвару је изашао другм број листа »Без предаха« (17. октобар 1942)

Бригада је иаставила са издавањем листа »Без предаха« (Трећи број у Ливпу, јаиуар 1943)

(С. Урошевић: »ДруГа пролетерска бртада«)

Путовање до Бихаћа, иако дуго и доста напорно, било нам је интересантно. Пролазећи кроз ослобођене крајеве, сретали смо се са омладином и народом који су нас увек лепо примали. У општој оскудици за нас се увек нашло хране и места за преноћиште и одмор.

У Бихаћ смо сгигли пред вече. Град је био гтун војске и народа. Посматрао сам живот у ослобођеном граду и подсећао се на Ужице из 1941. године. Све је функционисало складно.

Следећег дана, 27. XII 1942. године, почео је Конгрес. Са заставама и уз песму долазиле су делегације из војске и позадине. Песма за песмом и увек нове мелодије говориле су на свој начин о скупу представника омладине из готово целе земље. Укупно нас је било 365, а из војске 123 делегата.

У свечаном делу Конгреса говорио је врховни командант Тито. Реферате су поднели: Рато Дугоњић, Драго Теслић и Љубинка Милосављевић, до скора члан Политдела наше бригаде. Затим су на говорницу излазили делегати бурно поздрављени. Посебно је запажен Бошко Буха. Он је говорио сталожено, мирно, о томе како он и његови другови из 2. пролетерске бригаде освајају непријатељске бункере. Говорио је о бомбашима, а скоро се и није видео иза говорнице. Када је завршио, друг Тито се дигао и чесгитао му.

При крају Конгреса говорио је Лола Рибар. У Земаљски одбор УСАОЈ-а изабран је и Миодраг Миловановић Луне, заменик команданта наше бригаде.

Позорипгге народног ослобођења дало је приредбу са одабраним програмом, на високом уметничком и техничком нивоу, иако су средства била врло оскудна. После приредбе играло се и коло из Србије.

Највећу радост у Бихаћу осетили смо оног тренутка када нам је Гроздана Белић Зина, руководилац омладине у 2. бригади, саопштила да ће нас примити врховни командант Тито.

Драхослав Митровић Учо

Делегати 2. пролетерске бртаде за оснивачки кошрес УСАОЈ-а у Бихаћу 27 — 29. 12.1942. На снимку у Ливну, средином децембра; здесна: Петар Ивановић Перица, Дра1ослав Митровић Уча, За1а Стојиловић, Младомир Радојевић, Дра1утин Милошевић Ћикало, Бошко Матић, Милорад Кр1а, Бошко Буха, Љубомир Павловић Коча, Гроздана Белић Зина, Радослав Илић Мика.

Купрес — Бос. Грахово — Ливно

По заузимању Ливна, јединице 4. црногорске и 2. далматинске бригаде ослободиле су Дувно, 19. децембра. Друга пролетерска и 2. далматинска напале су Купрес, 28. децембра, али га ни овог пута нису заузеле услед жилавог отпора непријатеља, и поред јаке подршке минобацачке и артиљеријске ватре и употребе танкете, коју су борци 4. црногорске бригаде запленили у Ливну. Наша бригада је у том нападу имала 3 погинула и 29 рањених бораца.

У рејону Дувно, Ливно, Бригада се задржала све до 12. јануара, када је, са осталим јединицама дивизије, кренула преко Босанског Грахова у рејон Плавно, Голубић, Стрмица ради разбијања четника на том простору. Двадесет петог јануара Бригада је, у садејству са два личка партизанска батаљона и Приморским батаљоном, напала четничке у Плавном, а већ 27. јануара морала је опет да се врати ка Ливну због нове ситуације у вези с почетком четврте непријатељске офанзиве.

(»Друга пролетерска бригада« — Зборник сећаим, књ. 2)

Милан Ракић

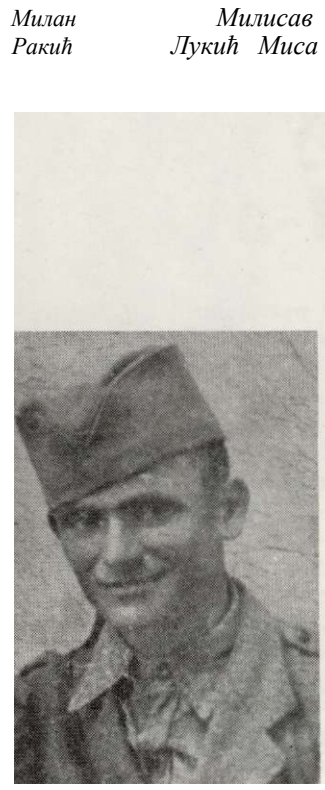

Душан Јечменић Јечменица

Смиља Тодорић

Милисав Лукић Миса

Драгољуб Васовић

ПРОМЕНЕ У 2. БАТАЉОНУ

Командант батаљона Средоје Урошевнћ нменован је на упражњено место начелника Штаба брнгаде. Средином јануара 1943. у Ливну је за новог команданта постављен Милан Ракић, до тада командир чете, заменика команданта Душан Јечмеиић Јечмешша, до тада воднк у чети, за политичког комесара Милисав Лукић, дотад политички комесар чете, за обавештајног официра Драгољуб Васовић, за санитетског референта Смиља Тодорић, дотад болничарка у чети.

(С. Урошевић: »Друга пролетерска бригада — М. Лукић: »Ратни дневник 1941—1945«)*

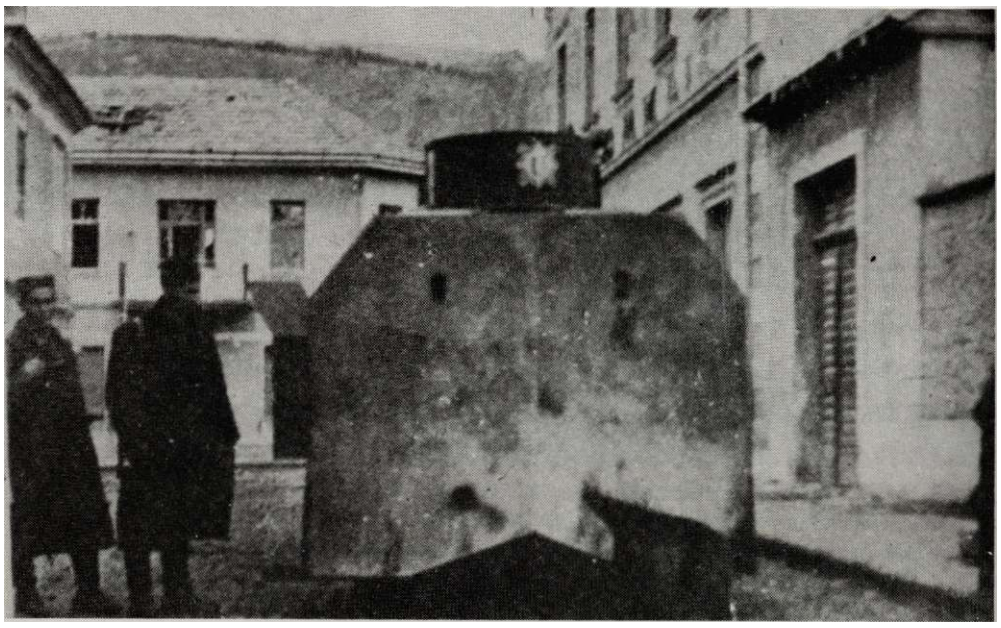

Танкета, заплен>ена при ослобођењу Ливна, употребљена је као подршка пешадијским јединицама у неуспелом нападу три батаљона Бригада на снажно утврђен усташки гарнизон у Купресу, кога је бранила многобројна и боље наоружана посада од хиљаду припадника, 28. децембра 1942. Умешни и одважни командир борбеног возила Војин Ђурашиновић Костја успешно је организовао извлачење десеточлане посаде, међу њима седам рањених, из онеспособљене танкете. У повратку на полазни положај, посада је препадом заробила усташку патролу и предала је Штабу бригаде.

Поред танкете, заробљене у Ливну 16. децембра 1942, стоји Миливоје Радовановић Фарбин (први здесна) с једним борцем.

Друга пролетерска бригада на биваку код Посушја фебруар, 1943).

Божић у Шуици

6. и** 7 **јануара (1943) Бадњи дан, Божић... Православни грађани Шуице чисте домове и двориште, секу бадњаке. На Божић добисмо уз следовање хране, по чашицу ракије. Ту је и трампа - ракија за цигарете. Ручак: по комад печења и чаша вина.

Данас (7) одржана је партијска конференција комуниста 2,3. и 4. батаљона. Говорио је Крцун, заменик комесара наше бригаде...

Предвече, на све стране пуцњава. Пушчани меци мешају се са експлозијама прагнија Шујичана. Можда је у том шенлуку бачена и покоја бомба.

У Штабу бригаде се љуте. Шта се ту може, шенлучење у рату-кад почне преноси се као разаза...

Приредба за борце са игранком. Програм је био занимљив, извођачи се нису прославили.

Прилози — Милисав Лукић (»Ратни дневник, 1941-1945«)

Прва женидба

13. јануара (1943): Заборавио сам да забележим. У чети се већ давно прича о Гвозденовој (Илић Клинац) командировој, веридби у гламочкој болници. Снаја нам је Црногорка, а тазбина **4.** црногорска бригада. По старинском обичају, њихове борце већ називају »пријатељима«. Чини ми се да је ово први случај женидбе у Бригади, а можда и у Дивизији. (Ливно)

ИЗВЕШТАЈ ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

... На даи 18—X—1942. године имали смо укупно 295 чланова Партије. Сада имамо 326 (пр. 11. 12. 1942). Социјални састав је : 147 чланова су радници, 95 сељаци, 77 интелектуалци и 7 намештеници. Овај број чланова је задовољавајући, кад се узме у обзир да се они регрутују већином из редова старих бораца, којих је данас остао веома мали број.

Углед Партије је много порастао у очима партијаца и непартијаца. Партија је прва у борби, раду и игри, она даје тон живота у читавој Бригади и регулише све односе између појединаца, као и између команди.

Нарочшу пажњу, у последње време, обраћамо теоретском раду. Спајајући оваЈ **рад са културно-просветним радом, подиже се једновремено ниво знања из разних других грана. За сада се још довољно није учинило у погледу подизања политичког нивоа наших** партиЈаца, **као и осталих другова у Бригади. Сада се овај рад спроводи по кружоцима.**

Може се слободно репи да је морал у Бригади, и поред неуспеха у последњим акцијама, већи него у доба највећих победа око Мркоњића и Јајца. Борбеносг и издржљивост другова, и поред недостатака, у одећи и обући, а покрети су били тешки (четири пута смо прешли Динару по веома ружном врмену), није пала, већ се с песмом ишло напред. Разлика у борбености између старих и нових бораца смањена је и однос између њих се знатно побољшао.

Највећи недостатак наше бригаде је недовољно војничко знање, нарочито код командног кадра и још недовољно наоружање у погледу аутоматског оружра. Крупан недостатак је у томе што гине велики број командног (пр. посебно нижег) кадра, који се мора попуњавати из редова недовољно искусних и младих бораца.

Заменик политкома I бригаде
П пролетерске ударне бригаде
Слободан Пенезић — Крцун

(Према интегралном тексту. »Друга пролетерска« — Зборник сећања, кн>. 2)

Чланови штаба 2. дивизије и 2. бригаде у Дувну, почетком фебруара 1943. Слева: Бранко Спасић, обавештајни официр дивизије, Љубодраг Ђурић, Пеко Дапчевић, Алекса Дејовић, Митар Бакић.

Нови Пети батаљон

На предлог Штаба брнгаде, Штаб 2. пролетерске дивизије сс сложио да се од новог људства оформи 5. батаљои 2. пролетерске бригаде. Првог фебруара 1943. одређепи су: за комапдапта Драгослав Цекић, за политичког комесара Срећко Милошевић, за замеиика команданта Никола Божапић и за заменнка политичког комесара Ђурђе Милутиновић.

На место Елија Фипција у Политодел бригаде долази Чедомир Мипдеровић, политички комесар баталлпа 1. пролетерске бригаде. За руководиоца Политодела поставллн је Пуниша Перовнћ.

(Према — С. Урошевић: »Друга пролетерска бригада«)

Бригадно партијско саветовање

5. ***фсбруар (1943):*** — Дан тмуран и магловит. Ја н Мелајац (Милојица Пантелић) кренули смо коњима за Дувно (из села Присоје), у 8,30, на бригадно партијско саветовање. Присутни су сви чланови партијских батаљонских бироа. Дискусија није била богзна како жива. Говорили су углавном политички комесари батаљона на тему политичког рада у јединицама.

... На крају саветовања Митар (Бакић, политички комесар дивизије) је говорио о тренутној војној и политичкој ситуацији. Наговепггава велики предсгојећи покрет наших јединица. По свој прилици: промена покрајине. У обзир долази Херцеговина, источна Босна, Црна Гора.

После ручка политички комесари батаљона одржали су заједнички састанак са санитетским референтима ...о новим задацима санитетске службе.

У 17 часова одржан сасганак пггабова батаљона са Штабом бригаде. Дневни ред: сгање у бригади и задаци на војном пољу. По батаљонима се уводе обавепггајни официри.

Ми политкоми батаљона сликасмо се на крају са Алексом (Дејовић, политком бригаде).

Милисав Лукић: »Ратни дневник, 1941-1945«

Срећко Милошевић

Никола Божанић

Чедомир Миндеровић

Ђурђе Милутиновић

Пуниша Перовић

Ели Финци

Борци 3. чете 1. батаљона у Дувну, почетком фебруара 1943. Испред строја: водник Милан Бујошевић. Слева: Зарић **(4)**, *Симо Карапанџа (8).*

Марш 2. бригаде за Посушје, почетком фебруара 1943. (слика доле)

Момо Вуковић

Сретен Пенезић, политички комесар Радионице

Макета доле главне зграде Војно-техничке радионице. Свих 18 радионичних објеката, са 800 м² корисне површине, изграђено је искључиво од дрвене грађе, без употребе цемента.

Борци производе муницију

Војно-техничка радионица основана је 5. јула 1942. одлуком Оперативног пггаба за Босанску крајину у беспућу планине Грмеча, у Сувајском међугорју, удаљеном 25. километара од Босанске Крупе, на пространој крајинској слободној територији. Од краја октобра 1942, налази се у надлежности Врховног штаба до 27. јануара 1943. када је затворена због наступајуће велике немачке офанзиве. У Радионици је серијски произведено око 25.000 ручних бомби типа »крагујевка«, око 1.000 мина за минобацаче, неколико стотина нагазних мина. Највећи радни успех представљала је: израда 4 затварача за хаубице од 105 милиметара, преправка митраљеза типа »бреда« са 8 на 7.9 милиметара, оправка три пламенобацача за борбу у градовима. Својом производњом Радионица је могла опремити једну партизанску дивизију. Крајем новембра се у радионици налазило око 120 радника Политички комесар је био Сретен Пенезић, ранији план Управног одбора Фабрике оружја и муниције у Ужицу у 1941. години. Међу радницима су се налазила још два борца 2. пролетерске: Мутимир Буда Поповић, металски радник и члан Управног одбора ужичке фабрике, и Момо Вуковић, мајстор алатничар из ужичке фабрике. По затварању Радионице у 2. пролетерску су отишла још два радника: Ђорђе Бујак и Јанко Познановић.

Дрвени печат Радионице

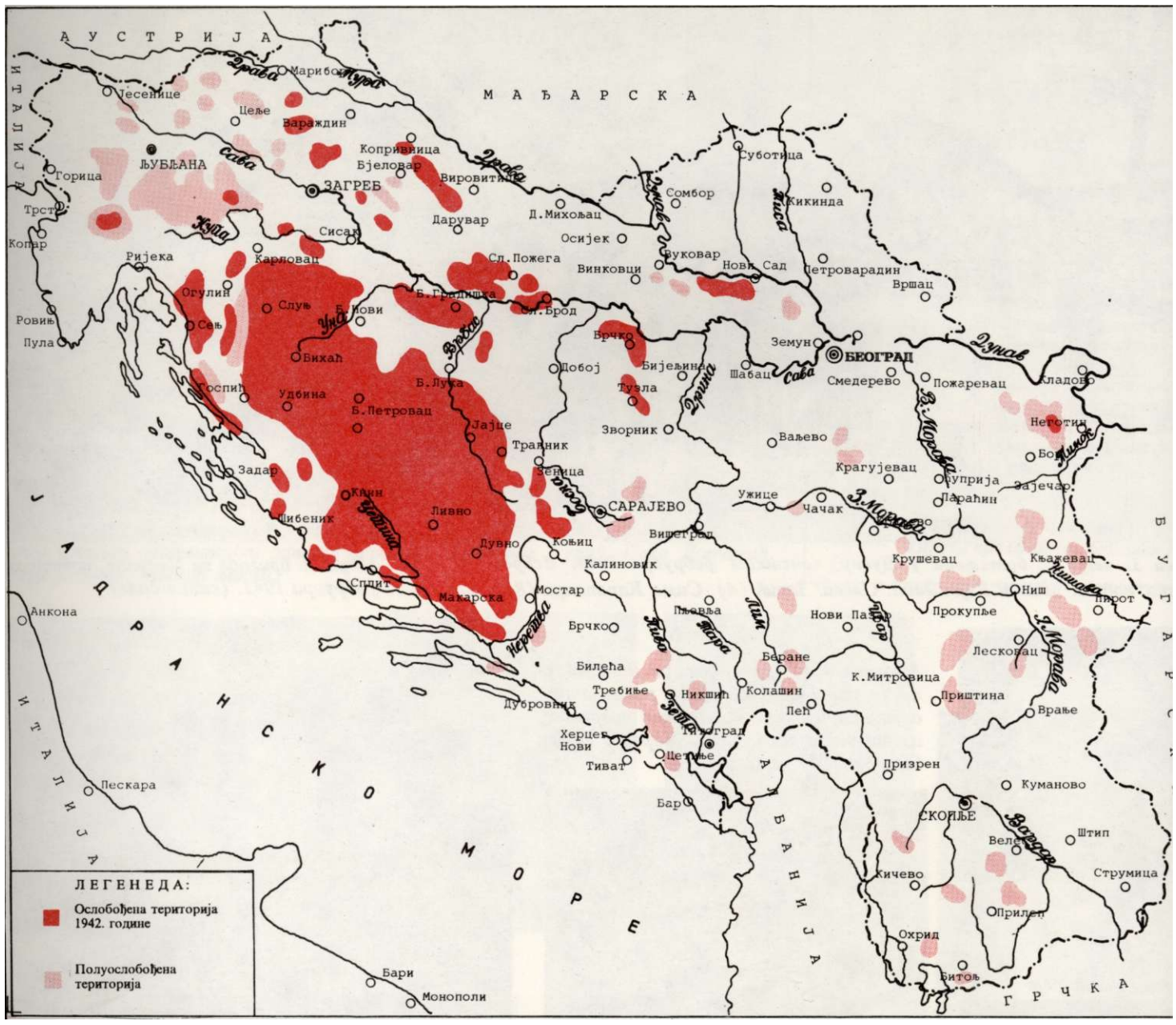

Ослобођена и полуослобођена територија у Југославији крајем 1942.

Ратна 1942. година

Од почетка партизанског народног устака до краја — 1942. године, немачко-италијански и бугарски окупатор је са домаћим најамницима извео шест нападних операција против партизанских јединица. То су: 1941 — италијанска окупација у Црној Гори и немачка нападна операција уСрбији; у 1942—• тзв. друга немачка офанзива у источној Босни, нападна операција бугарских и квислиншких снага у јужној Србији, немачко-усташка офанзива на Козару и италијанска офанзива у Словенији.

У истом периоду снаге НОП-а извеле су три операције: поход Ударне групе пролетерских бригада у Босанску краЈину, бихаћку операцију и наметнуту одбрамоену операцију у источној Босни, Санџаку, Црној Гори и Херцеговини, тзв. »Трио«.

Један од највећих офанзивних подухвата у НОР-у, велику нападну операцију стратегијског значаја представља продор Ударне групе пролетерских бригада са Врховним штабом са Зеленгоре према Босанској крајини и средишњој Хрватској, повезано са офанзивиим дејствима босанских, хрватских и словеначких партизанских Јединица средином 1942.

Привремени карактер оперативних група у току похода Ударне групе пролетерских бригада само је ублажио недостатак већих, ефикаснијих војних формадија. Зато је Врховни штаб наредио 1. новембра 1942. да се формирају дивизије и корпуси и да се оружане снаге НОП-а називају Народноослободилачка војска и партизански одреди Југославије НОВ и ПОЈ.

НОП у Југославији крајем 1942. доживљава снажан полет, посебно у средишњим и западним крајевима, Формиран је представнички политички орган Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије (АВНОЈ) на првом заседању у ослобођеном Бихаћу 26. и 27. новембра 1942. Оснивањем антифашистичких организација — АФЖ, УСАОЈ и Савеза пионира учевршћивало се јединство народних маса. Сгворени су услови за међународно признање НОП-а и будуће уређење Југославије на основу нове власти.

НОВ и ПОЈ Југославије нанели су непријатељу осетне губитке: око 52.000 мртвих и 41.208 заробљених. Заплењене су и уништене знатне количине тешког (106 топова, 365 минобацача), и пешадијског наоружања, 28 авиона, 858 моторних возила; уништено је 238 индустријских објеката; порушено шш уншптено 858 мостова, тунела и других објеката на комуникацијама, 410 локомотива и 3890 вагона.

НОВ и ПОЈ имали су у свом саставу два корпуса, девет дивизија, 37 бригада, 36 партизанских одреда и 12 самосталних батаљона са око 150.000 бораца. Непријатељ је располагао са 46 дивизија и низ других мањих јединица у оквиру 19 штабова (ранга) корпуса, и 7 пггабова (нивоа) армиЈа — укупне снаге око 860.000 војника. Формално саставни део окупационог корпуса сачињавале су, осим мањег дела од 6.000 четника, све квислиншке оружане формације од око 276.000 присталица.

Због претварања оружаног усганка у народноослободилачки рат, окупатор је био присиљен да пред крај 1942. потражи нова борбена решења у великим нападним операцијама које ће предузети почев од 1943. године.

(Према — М. Цолик »Преглед операција на југословенском ратишту 1941—1945«)

Крајем 1942:

СЛОБОДНА ТЕРИТОРИЈА — ПЕТИНА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Горњи угао: Белгија — 30.000 км² — Доњи угао: Швајцарска — 41.000 км² — У средини: Југославија — 248.000² — Ослобођена територија — 48.000² — Наша територија сада износи колико Србија пре 1912. године. Она је већа од Данске, Швајцарске, Холандије, Белгије, Албаније, Луксембурга и још пет мањих европских земаља. Ми слободно крстаримо не само нашим горама, већ седимо на најважнијим непријатељским комуникацијама. Југославија је сва прошарана нашим јединицама.

Ми часно испуњавамо нашу дужност у борби слободољубивих народа против Хитлера. Само у Далмацији се налази 17 италијанских дивизија — према 11 дивизија у целој Африци. Ми држимо преко 100 километара морске обале.

У Босни се налазе две елитне немачке дивизије 714. и 718. у којој је људство углавном из Пруске.

(Према — »Борба«, бр. 32.од 27.12.1942)

Шема ослобођене и полуослобођене територије у Југославији крајем 1942. потврђује закључак из текста М. Цолића да су снаге НОВ и ПОЈ обезбедиле слободну територију од 60.000 квадратних километара. Црвеном бојом означени простор обухвата јединствену целину са центром у Бихаћу од 48.000 квадратних километара. Нових 12.000 квадратних километара односи се на 31 издвојени центар широм земље. У наведену бројку нису урачунати црвено шатирани делови полуослобођене територије у свим крајевима Југославије (на стр. 104).

ПОГИНУО ПОЛИТКОМ ЂУРАКА

***12. фебруара (1943)* — Имотски је ослобођен. Усташе побегле из града у правцу Љубушког. Авиони цео дан бомбардују и митраљирају положаје које држе 2. и 3. батаљон. Предвече стиже вест да је од авионске бомбе погинуо заменик комесара 3. батаљона Ђурака«. (Радомир Ђуракић, студент технике, погинуо у селу Вранић, на путу Мостар — Посушје, 11. 02. 1943)**

***(М. Лукик »Ратни дневник, 1941—1945*)**

Друга пролетерска у Босанској крајини

»Наш пут у Босанској крајини обележили смо крвљу и братском љубави. Љубав је узвраћена још већом љубави. Наше пале другове који остадоше у Крајини, пошли су да свете синове Крајине, потомци Кочића и Принципа... љути Крајишници.«

(Љ. Ђурић: »Ратни дневник«)

*

У садејству других јединица, Бригада је осгварила успешне акције ослобођавањем Мркоњић Града, Јајца, Ливна. У заједничким борбама на планини Мањачи није пртпуно успешно остваривано усаглашено дејство. Војно-политичко обучавање скоро половине новог борбеног састава поставило се као најзначајнији задатак бригадног штаба. Прилив нових бораца омогућио је да се оснује нови, пети, батаљон. Непријатељски трофеји наметнули су стварање чете пратећих оруђа од три вода: митраљески минобацачки и топовски.

Из сгроја је избачено 2.186 непријатељских војника: убијених 772, рањених 406, заробљених 1.008. Бригада је имала 43 погинулих и 176 рањених и несталих бораца и руководилаца.

(С. Урошевић: »Друга пролетерска«)

БРОЈНО СТАЊЕ И НАОРУЖАЊЕ БРИГАДЕ КРАЈЕМ 1942.

По списку: 1051; у расходу: 263; на лицу 788.

Наоружање: пушака 657; пушкомитраљеза 48; тешхих митраљеза 10; тешких бацача 4; лаких бацача 1; противтенковски топ 1; бомби 960; пешадијске муниције 110.891.

Опрема: коња-јахаћих 20, товарних 173.

(»Зборник података и докумената о НОР-у југословенских народа«, том IV, кн>. 8, док. 6)